

MEDDOBJE

XVI 1
2

UVODNIK: FRANCE PAPEŽ (ARGENTINA), BUENA CARTA (1)

POEZIJA IN PROZA: KAREL MAUSER (USA), DVE PESMI (2) * VINKO BELIČIČ (ITALIJA), TOSTRAN DOLINE (3) * VLADIMIR KOS (JAPONSKA), VEČ PESMI (65); TAM KJER SE ŽARKI ZLOMIJO (101) * MILENA ŠOUKAL (USA), PESMI (115) * JOŽE KRIVEC (ARGENTINA), POZDRAVLJEN, DOBER ČLOVEK (119) * VINKO ŽITNIK (ARGENTINA), ČAR SLOVENSKEGA PODEŽELJA (138).

RAZPRAVE: VINKO BRUMEN (ARGENTINA), ALEŠ UŠENIČNIK – POIZKUS PODOBE FILOZOFA IN NJEGOVE FILOZOFIJE (21) * TINE DEBELJAK (ARGENTINA), KAZIMIERZ WIERZYNSKI DO RAZPADA POLJSKE 1939 (89)

PREVODI: TINE DEBELJAK (ARGENTINA), KAZIMIERZ WIERZYNSKI: OLIMPIJSKI VENEC (69)

POGLEDI: FRANK F. BŪKVIČ (USA), KARL HEINZ JAKOBS: DAS GRÜNE LAND (146)

KRONIKA: TINE DEBELJAK (ARGENTINA) LEPOSLOVNE NAGRADE DR. IGNACIJA LENČKA (152)

UMETNIŠKA PRILOGA: akad slikar BOŽIDAR TED KRAMOLC (KANADA), SKICE IZ INTERNACIJE V GONARSU.

ENTRESIGLO

M E D D O B J E

Splošnokulturna revija

Leto XVI

1 9 7 8

Št. 1-2

IZDAJA SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA, UREDNIK FRANCE PAPEŽ.

ZUNANJA OPREMA FRANCE PAPEŽ.

NASLOV UREDNIŠTVA IN UPRAVE, RAMON L. FALCON 4158, 1407 BUENOS AIRES,
ARGENTINA

Revija izhaja štirikrat na leto. Za podpisane prispevke odgovarja avtor. Spisi s psevdonomom se objavijo le, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime. Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 101. publikacija Slovenske kulturne akcije, datiskan v januarju 1978.

Tisk tiskarne Editorial Baraga, Colón 2544, Rem. de Escalada, Buenos Aires Argentina

Editor responsable: dr. Valentín Debeljak

Registro Nacional de Propiedad Intelectual No. 1407500

Esta publicación se terminó de imprimir en el mes de enero de 1978 en los Talleres Gráficos Editorial Baraga del Centro Misional Baraga.

CORREO
ARGENTINO
1407

CONCESION 7806

TARIFA REDUCIDA

9² 75/1921

FRANCE PAPEŽ^v

BUENA CARTA

La realidad y la vida de nuestra revista no existe como algo dado, a priori - no, existe en sus formas concretas que dependen del contexto vital nacional y cultural y de la considerable variedad de situaciones secundarias de organización. Existen condiciones que determinan y caracterizan esta vida - por ejemplo: primeramente el trabajo intelectual en el que hay recompensas internas, la alegría de la cooperación, el sentido de que se forma parte de un equipo, el orgullo en el dominio de los temas que se investiga. Por otro lado: aunque las condiciones limitativas son muchas -nuestros cooperadores están diseminados por todo el mundo; el trabajo diario absorbente; limitación numérica de los que todavía pueden escribir y escriben - podemos observar que, en cuanto al trabajo creativo, están reunidos en este número largamente esperado muchos de los mejores colaboradores y creadores: nombres viejos, reconocidos, establecidos. Esto es la buena carta para seguir. Y no olvidemos, además, que ya esperan algunos jóvenes, colaboradores nuevos, a los que tenemos que incluir y llevar adelante, nombrar. Cada uno con su mensaje y su parte de la verdad.

POLETNI VEČER

Glava večera počiva
na vijoličastem snopju sončne žetve.

Zemlja še vedno diši po sončnih žarkih,
ki cveto iz pregretih tal.
Voda v potoku je temna kot bučna olje,
cvrkutanje kobilic pada nanjo kot iskre.

Roke mi počivajo na kosi,
na ostrini lepi kri trav in poljskih rož.

Kako težko mora biti umreti po sončnem dnevu!

KO BOM UMRL

Ne sklenite mi rok, ko bom umrl,
naj mi ostanejo svobodne.
Ne zaprite mi oči,
naj vidim, kar nisem videl
v siromašnem življenju.

Ne ugasnite mi smeha z rdečilom
in položite me v prst brez krste.
Rad bi objel zemljo s prostimi rokami
in z odprtimi očmi bi rad ujel čudež rasti
trave in rož nad sabo.

Morda tedaj spoznam
kako lepota raste iz semena,
ki ga ob rosnem cvetu nihče ne omenja.

TOSTRAN DOLINE

I

ODLOŽIL je kredo, se hrbtno umaknil k vratom in se ozri po sklonjenih glavah. Dvajsetorica sedemnajstletnih je s table tiho prepisovala naslov.

Strah nenehno bedi v človeku. Tudi v meni? Pred čim? Kako ga premagujem?

Dolgo je premišljeval in tehtal te besede, preden se je odločil. Zdaj je bil zadovoljen. Ko je videl, da imajo naslov v zvezku in da malce osupli čakajo kakih napotkov, jim je spregovoril.

„Strah je prisoten v vsakem človeku, v vas kakor tudi v meni. Le kadar čvrsto spimo, ga ne čutimo – menda Shakespeare zato nekje pravi, da je spanje najslastnejša jed na gostiji življenja. Česa se bojimo? Najbolj pač smrti, a nanjo ta hip ne mislim. Bojimo se bolezni, nesreče, neuspeha, revščine, sramote. Bojimo se biti drugačni od večine; v tem mestu je na primer komu kdaj še zmeraj nerodno govoriti slovensko. Bojimo se kazni za prestopke; strah nas je, da pride kako naše zlo dejanje na dan. Bojimo se teme, lakote, mraza, nevihte. Ob moreči suši nas je strah, da hoče Stvarnik svet sežgati; ob brezkončnem deževanju se bojimo, da ga je obsodil na segnitje. Bojimo se hudobnega človeka. Bojimo se, da ne izpolnimo obljube ali ne uresničimo načrta ali ne dosežemo cilja. Vsak zase ve, kje ima njegov poglavitni strah korenine. Vsak človek ima svojo Ahilovo peto.“

Šel je od obraza do obraza in ugotavljal, da so razumeli, kaj želi od njih.

„Dve uri časa imate. Pišite osebno in iskreno! A ne pozabite poudariti, da se je zoper strah treba bojevati, da ga je treba dušiti, sicer ne bomo nikdar okusili prave svobode in ne bomo nikdar dozoreli. Rad bi bral vašo izpoved, kako si pomagata zoper strah, to se pravi, kako rastete.“

Nekateri obrazi so se srečali, drugi se okrenili k oknu in se zagledali ven... preko cipres v visoke rumene hiše onkraj vzpete ulice in še čeznje, kjer se je bočil hrib z golim novembrskim gozdom. Vsa dvajsetorica je zbirala misli in oblikovala prvi, najtežji stavek.

Medtem je bilo s hodnikov že dolgo čuti nejasen hrup, zdaj glasnejši zdaj tišji. Nenadoma se je približal. Odločna in srdita roka je potrkala na vrata in jih odprla. Vstopili so trije fantje.

„Na zborovanje!“

„Ali ne vidite, da se tukaj dela... da pišemo šolsko nalogo?“ je odgovoril z zadržanim odporom, dalje vpisoval naslov v dnevnik in se ni ozrl nanje. V razburjenosti je „Pred čim?“ dvakrat napisal.

„Na zborovanje! En sam razred ne bo izjema!“

Dvajsetorica fantov in deklet se je spogledala, počasi odložila pisala in ubogljivo odšla iz razreda. V muki ponižanja je ostal sam. Pogledal je na uro: minilo je deset minut od začetka. Porazenost je legla nanj s svojo zatohlino.

Da bi mi le srce vzdržalo! je pomislil. Srce, drži se!

Vstal je in se sprehodil do zadnje stene. Ko skozi meglo je preletel zemljevid Slovenije, na katere zunanjem robu je živel že tri desetletja – v svobodi, ki se je zanjo odločil z zenitu življenja, ko je domovina začela nasiloma dobivati drugačno lice, in jo z neko trmasto vedrino nenehno plačeval. Obrnil se je. Na steni nad katedrom je iz okvira v polprofilu gledal skozi dvojno steklo Predsednik republike: obraz je nakazoval večni pokroviteljsko spodbudni nasmeh.

Nasmeh moči? je podvomil.

Potem so mu oči obstale na nebogljenem razpelcu slonokoščene barve, ki je nikomur v veselje in nikomur v napoto viselo nad tablo. Tisto mesto mu je v vseh učilnicah že malodane pol stoletja odrejal konkordat... a ta licej je v vseh tridesetih povojnih letih dal enega samega duhovnika – in še temu so že začeli sveti lasje.

Vijoličasti zvezki so zapuščeni samevali po klopeh, nekateri kar odprti – z naslovom in datumom vrh bele strani... ko pašnik, s katerega je nevidna moč odgnala čredo.

Vedel je, da mu je šla cela ura, tudi druga mu verjetno pojde, tudi vse naslednje. Ni si delal iluzij. Takšno nenadno in izsiljeno zborovanje dijakov, sklenjeno neznanokje noč prej, se je še vsakič končalo z razglasitvijo stavke... protestne proti komerkoli ali solidarnostne s komerkoli. Nered je temeljni nagon življenja.

Ves dan so mi zastrupili! je stisnil zobe.

Spet je sedel na stol za katedrom in se zagledal v stenski zemljevid za praznimi klopmi.

Od severozahoda se temnorjave Alpe spuščajo in razvezujejo v zmeraj večjo svetlobo, dokler jih ne použije zelenina ali se na jugu ne potopijo v dveh sinjih morskih zalivih, ki oblivata viseči trikotni polotok. Ob krajih se vijugajo vijoličaste meje, ki jih je začrtala zgodovina, ko je oblikovala ljudstva Evrope.

Oči so se mu ustavile na znanem krogcu s piko v sredi in na besedi Petrovlje.

Vtisi iz otroštva: gor in dol ob sivih gručah ko nad blatno cesto vzdignjeni oficirji na letečih belih konjih... zelene nakočnice na gosposkih hišah in deževanje, ki ga končuje večerno svetlikanje na obzorjih...

Zamižal je in je vse videl ko iz ptičje perspektive: mostove čez vode, ceste od vseh strani na vse strani, veliki lok železnice od severa proti severovzhodu, nova obrobna naselja, o katerih so mu pravili; živo je imel pred sabo kolovoz iz mesta med pristavami, omejki in njivami, skozi akacijev, smrekov in brezov gozd. Videl je tisto zdaj blatno in kalužasto zdaj prašno pot skozi ptičje petje na levo, na desno, gor, dol in spet navkreber proti goram bukovja na zahodu – samotni kolovoz detinstva in mladosti.

Kolikokrat sem zjutraj na celem gazil sneg uro daleč v šolo! Kolikokrat sem se tolkel domov skozi črno temo in grozno tišino – in se ravnal po maminem nasvetu: „Kadar te je strah, Liče, samo žvižgaj ali popevaj pa ne boš nič čul!“ Kolikokrat sem se vrnil iz poletnega neurja do kosti premočen in obenem srečen, da so se me izognile vse strele, ki so okoli mene prelamljale breze v stelniku!

Ob teh spominih se je nasmehnil rjavini, ki je iz gostote prehajala v zelenino.

Tam sem bil cepljen zoper strah. Trpeti in potrpeti, samo bati se nikar!

Kaj naj tu? se je zdrznil. Bom kar naprej buljil v zemljevid in premišljal? V zbornico! Ven! Samo ven!

Pobral je zvezke in s tisto belo-modro prizmo na dnevniku pod pazduho zapustil razred.

Iz telovadnice na desnem koncu hodnika se je slišal ogorčeni in podžigajoči glas nekoga, ki se je pripravil in je vedel, kaj mora doseči; njegovi toni so zadevali ob množico mladine ko ob neodziven, pol z začudenjem pol s plahostjo prepojen zid.

Ozrl se je v drugo smer. V globini ob oknu so stali ravnatelj in dva profesorja. Trije obrazi v polsmehljaju in polrazgovoru in polmoči – trije zapuščeni odrinjenci z nejasnim občutkom

krivde, da so se dali zgodovini pustiti za sabo – tisti zgodovini, ki se je zdaj kovala v telovadnici.

Moral je mimo njih. Ko se je priprtih vek približal, so se trije pari oči v zadregi uprli v dnevnik in zvezke pod njegovo pazduho.

„Ste pisali nalogo, Simonič?“ se je sočutno in porogljivo hkrati začudil ravnatelj.

„Sem. Cel popoldan mi pojde za popravo,“ se mu je z navržkom oddolžil in se spustil po stopnicah.

V zbornici je ob njegovem prihodu glasni pogovor samo za trenutek utihnil.

„Tudi vam so razbili nalogo, Simonič! Potem pa človek piši, ocenjuj, drži se programa! Vsako leto je slabše.“

„Od spodaj nas stiska mladina, od strani starši, a šolske oblasti vse tja gor do Rima se tresejo. Sami smo na sredi ko čudaški samotni vitezi.“

„Kje neki je zdaj tisti minister, tisti Sullo, ki je navrtal ladjo? Voda vdira vanjo, a o njem se ne sliši nič več. Najbrž si niti rok ni umil.“

„Brez moči in ugleda smo, brez zaslombe. O, kako je mene sram! Za vsako drugo delo bi poprijel, samo da sem malo mlajši.“

„Res, blagor smetarjem! Občina jim da sivo platneno uniformo in slamnik enake barve – in nihče se jih ne upa kritizirati. Nihče jih ne ponižuje. Nikdar nimajo občutka, da zastonj jedo kruh ali da so nepotrebni.“

Profesor latinščine je mirno ugotovil: „Dobro vem, kdo pošilja te mladoletnike na bojišče v prvo linijo. Najhujši so petelinčki in cucki v prvih razredih. Vem, kdo jih za naskok opijanja z rumom!“

„To vemo vsi.“

Simonič je sedel na običajnem mestu in molčal.

„Zdaj moramo tu čakati, kaj bo nadobudna mladina odločila: ali nas sprejme ali nas odkloni. Ne smemo je dražiti, da nam spet šole ne zasede! Jaz grem na kavo. Kdo gre še?“

Trije ali štirje so upali najti pomirjenje v kavi. Preostali so se ozrli okoli sebe, kako bi prebili čas.

Simonič je segel po večinskem dnevniku in šel od naslova do naslova. Ustavil se je na predzadnji strani.

V Zagrebu so zopet obsodili tri ustaše: enega na petnajst let, enega na sedem, enega na pet.

Ljubljana je ogorčeno užaljeno razglasila federaciji, da je bilo poročilo zveznega notranjega ministra v Beogradu netočno: v Sloveniji ni namreč niti enega samega procesa zoper nacionaliste oziroma nasprotnike države in družbenega reda, ta republika je med vsemi edina čista, federacija naj to ve.

V Cankarjevem letu, je pomislil, bi morali preko vseh naših odrov iti HLAPCI. Ali pa bi moral kdo napisati komedijo z naslovom iz župančiča: ČESA, POVEJ, SE BOJIŠ? VSEGA – VSEGA...

Dva sta se poživljena vrnila s kave in na odprtih vratih takole končala pogovor:

„Pesimist je nesrečen, ker je slabo.“

„Optimist je srečen, da ni slabše. Tak laglje živi.“

Pozvonilo je za konec prve ure. Kmalu zatem je prišel ravnatelj povedat, da so dijaki drugo uro določili za zborovanje po razredih, tretjo uro pa se bodo spet zbrali v telovadnici.

„Grem lahko domov, ker imam po urniku samo tri ure?“ je vprašal matematik in nepremično gledal ravnatelju v oči.

„Kdor ima pouk šamo prve tri ure,“ se je nasmehnil ravnatelj, „gre seveda lahko domov. Druge pa prosim, da bi ostali. Dijaki so muhasti: lahko bi se po tretji uri odločili za pouk. Temni se, deževalo bo. Izkušnja uči, da jih na cesto vleče samo ob lepem vremenu. – Kolega Oman, bi stopili malček z mano v pisarno?“

Simonič je obsedel z občutkom, da po črki opravlja službo, sicer pa je docela nepotreben. Odložil je časopis in premišljal, kam bi s časom. Slovarji in leksikoni v dolgi vrsti ob steni ga v tem razpoloženju niso zanimali; samo pomilovalno jih je ošinil z očmi. Da bi pisal pismo, je bilo okolje premalo mirno. Pa tudi duša mora biti vedrejša, kadar človek piše prijatelju čez morje.

Ko je v angleški učbenik zatopljena mlada kolegica njemu nasproti v pepelniku udušila ostanek tretje cigarete in iz zavojčka takoj potegnila novo, je sklenil iti malo na zrak, do bara. Mogoče tam koga najdem, si je rekel, vrgel nase površnik in šel.

II

MALCE začudil se je, ko je v baru zagledal Bojano, ki je mirno srkala kavo. Za hip ga je prebodla s sivimi očmi – in tedaj se je spomnil, da je v zbornici skoraj opazil ni. Ko so vsi drugi dajali duška nejevolji, je Bojana molčala ko vedno. Vse je slišala, a niti ust ni odprla. Ni pokazala svojih zdravih, vpijoče naravnih zob, ki jih vsa desetletja niso načela. Tičali so ji v zgornji čeljusti ko v strop zabiti drobceni beli trapeci. Lahko da je njena dosledno polemična misel rasla iz njih – ta moč je bila tolikšna, da se Bojana razburjeni večini zlepa ni dala izzvati.

Vsi so vedeli iz skušenj, da je niti ne kaže izzivati. Pred mnogimi leti je nosila puško proti nečemu, kar se je tudi sesulo, in za nekaj, kar ni bilo doseženo, taki pa so hudo razdražljivi.

Pred leti se je Simonič z njo ostro sporekel, ko je nekdo iz njenega kroga, podpisan z izmišljenim imenom Bič, objavil strupen članek. „Če bo Karel Simonič še dalje opeval čase, ki jih je zgodovina razglasila za sramotne, mu bo treba vrata učilnice zapreti in mu pokazati pot za drugimi, ki so že odfrleli čez morje. Ne bomo dovolili, da bi kdo kar naprej zavajal otroke naših borcev!“

Na to je nanesele pogovor tudi v zbornici.

„Kakor vi, Bojana, svojo, tako smem na temelju istega zakona tudi jaz mladini oznanjati svojo resnico. Se vam ne zdi?“

„Tukajšnja tla niso za vaše ideje. Slab teren ste si izbrali za svoj apostolat. Na tukajšnjih tleh je ena sama resnica!“

„Kjer se govori moj jezik, tam se čutim na tleh svoje domovine. Mislite vi drugače?“

„Tudi duh velja nekaj, ne samo jezik,“ je poudarila.

„Vem. Duh ni dokončen tako kakor jezik. Duh je odprt, svoboden, živ, osvajajoč.“

„Nepravi ljudje ga lahko popačijo!“

Videl je, da presojata naravo duha povsem različno, in je želel priti na konec.

„Torej nisem za šolo, kolegica? Torej se strinjate s tistim člankom?“

Ni pričakovala take ostrine, a tudi nedosledna ni mogla biti. In preveč prič je prisostvovalo zadihanemu dialogu.

„Strinjam se. Poglejte spomenike padlih antifašistov po naših vaseh, preštejte imena!“

Čvrsto se je oprl na stol, stisnjenih ust pogledal v tla in čakal, da mu zastalo srce spet pohiti. Potem ji je odgovoril, da so navzoči zlezli vase.

„Poznam jih. Vsa čast jim! Pomagali so izbojevati svobodo, ki jo na tukajšnjih tleh uživamo. Toda še ene spomenike bo izklesala zgodovina: pomorjenim in zamolčanim.“

Koliko let je minilo od tedaj, od tistega njenega umika v malobesednost, v žilavo čakanje?

Bojana je popila kavo in odšla. Začutil je lažji zrak, dasi mu njen parfum – duh srobotnega cvetja – ni bil neljub, in ko je mimo bara videl iti starega znanca, se je vzradostil in ga povabil noter.

„Hej, Lamut, se tudi na vaši šoli nič ne dela?“

„Kaj boš pa delal, človek božji? Ne vidiš, da so si prebrali mojstre? Ko se je pred leti začela vsa ta komedija, ta zborovanja, stavke, zasedbe, sem se jezil, pa je bila jeza samo meni v škodo. Spoznal sem, da me moj dolžnik ne sme moči užaliti, samo upnik bi me lahko. Povrh sem se spomnil nekega davnega

načela in ga malček svojemu okusu prilagodil. Vrnila sta se mi apetit in spanec.“

„Kakšnega načela?“

„Oh tistega, saj veš... ki se v presukani obliki takole glasi: Meglio cent'anni da pecora che un giorno da leone. Da bi se še ta zadnja leta pred upokojitvijo razburjal? Nalašč ne!“

„Tudi tako se da živeti,“ je pripomnil Simonič. Bil bi žalosten, da ni tisti hip stopil v bar živahni Mesec in se opravičeval:

„Mislim sem, da najdem tukaj Omana. Ga niste nič videli?“

„Ravnatelj ga je nekaj poklical k sebi.“

Mesec je bil nemiren in ni vedel, kaj bi. Z Lamutom sta si samo pokimala – in Simonič se je namuznil ob misli, kaki dve skrajnosti ima pred sabo.

„Čestitam vam za Birnamski gozd,“ je rekel Mescu in se poredno ozrl na Lamuta. „Kaj takega napisati in podpisati – za to se hoče pogum!“

Lamut je za spoznanje manjši plačal svoje mleko in zapustil bar.

(Simonič ni mogel slutiti, da ne bo imel več priložnosti za srečanje in pogovor z njim. Ko bodo čez pol leta, sredi maja, tla gmajne že spet zelena, žolta in vijoličasta, bo gledal ravnice in grive okoli sebe in vdihoval dišave tistih treh pomladnih barv. „Tole plavo cvetje, ki iz svetlega prehaja v temnejši ton, gosto in nizko pod klasnatimi bilkami ... kako se mu pravi, Tone? Rad bi ga nazval z imenom, da bi ga izpričal in mu ovekovečil zvestobo, ko vsako pomlad ozaljša gmajno in mi povzdigne dušo. Povej mi ime, Tone, da poveličam njegovo skromnost!“ A Lamut, ki je edini vedel tisto ime, Simoniča ne bo več slišal... ali pa bo ušesu živega njegov odgovor nezaznaven.)

Oživljen po Simoničevem priznanju si je Mesec prižgal cigareto in s tem pokazal, da se je voljan pogovoriti.

„Pogum, seveda. Toda kaj razen smrti še ni šlo čezme, da bi se bal?“

Simonič je vedel, kaj vse je že šlo čez Mesca: Albanija... Libija... nemška taborišča... Kocbekova usoda... Mesec je imel kaj povedati!

„Bolj ko se mi širi obzorje, bolj se mi izteka življenje. Bolj ko vidim, kako je svet narobe, bolj me žge zavest lastne nemoči. A hodil bom pokonci – ne bodo me spravili na kolena! Lahko da se bom zgrudil – in to bo smrt – a na kolenih me, upam, ne bodo videli.“

„Kako vas razumem!“

„Veste, da so mi tovariši za leto dni zaprli mejo? Da so mi prepovedali vstop v svoj tempelj?“ mu je povedal zaupno in tiše.

Simonič je od presenečenja otrdel.

„Dajte no mir? To mi je novo, Mesec. To vam je lahko v bolečino, ni vam pa v sramoto. Dobro je, da ste civis Romanus.“

„Danes so taki časi, da ljudi razjari vsako dejstvo – je pač jasno, hladno, neusmiljeno. Laž pa sprejemajo, ker se jim laska in jim omogoča ali vsaj obljublja vse užitke tega sveta.“

Simonič je pogledal ven in videl, da veter nosi postrani dež. Cesta je bila že črna od mokrote.

„Kako je to,“ se je dalje razburjal Mesec, „da mladina ne mara dejstvom pogledati v oči? Ali je že od materinega mleka pokvarjena? Za koga človek piše?“

„Ta misel tudi mene vznemirja. Mladino so omamili demagogi. Nima več obstanka, da bi brala kaj treznega, ne mara tišine, ker bi morala razmišljati. Lani sem v maturantskem razredu nekatere malce trdo naskočil. ‚Fantje,‘ sem jim rekel, ‚ali iščete v šoli resnico ali kariero?‘ In veste, kaj so mi odgovorili? Kaj mi je odgovoril odličnjak? ‚Naša resnica je Partija‘. In je strmel vame s svojim bledim obrazom, na katerem nisem še nikdar videl smeha.“

„Nova epidemija se širi čez svet; nova religija: iskanje zemeljskega paradiža. Pa govorite maturantom, kako je tam, kjer se je raj že ogradił z vidno in nevidno policijo!“

„Mladina ne ve, kaj ima, preobjedla se je blagostanja in svobode, drugega ne pozna, dolgčas ji je, spremembe se ji hoče, duh časa jo žene proč od naših izkušenj.“

„In vendar ji moramo govoriti do zadnjega diha,“ se je razvnel Mesec. „Vsako drugačno ravnanje bi bilo izdajstvo.“

„Govoriti ji, obenem pa jo tudi poslušati.“

Ob tem nelahkem delu sta se zamislila.

„Ne bom iskal Omana. Bi mu rekli, naj mi popoldne telefonira?“

Simonič je stekel čez cesto, na katero je tleskal dež. V zbornici je iz svojega predalčka v omari vzel revijo v žoltih platnicah in odšel v prazno govorilnico, da v miru še enkrat prebere Meščev obsojeni spis.

Birnamski gozd

Trideset let gledamo na prvih straneh listov isti obraz in ugotavljamo, kako se stara. (Staramo se seveda tudi mi.) Njegovi opričniki na nenehnih proslavah in slavnostnih prireditvah so

en sam zvočni patetični prepričevalni zagon, ki ga poznamo iz nekdanjih časov, ko so goreči patri in zaneseni kaplani navduševali romarje... le da so oni kazali navzgor, v nebo.

Birnamski prepadni doli in pobočja so temnozelena od tridesetletnih dreves. Nihče nima dostopa v goste nasade, molk je tam popoln. Samo kragulji pivkajo v svojem kroženju: kraljestvo pod njimi je varno. Ne zanka ne klešče ne frača ne puška ne zastrupljena vaba jih ne ogrožajo. Krvnikom zmagovalcev ni treba nikamor bežati; ostajajo na straži, garanti neke kolektivne smrti od ran in žeje in vseh stisk.

„Vsem je zagotovljena svoboda, ki se bodo pokoravali zakonom,“ je bilo razglašeno pred tridesetimi leti. En zakon zabija, da se o Birnamskem gozdu ne govori in ne piše in nanj ne misli. Birnamski gozd je neomenljiv. Birnamskega gozda ko da ni – ali ko da bi bil tam od vekomaj in torej nič posebnega.

V tridesetih pomladih, poletjih, jesenih in zimah, odkar se rešujejo „problemi“ nove družbe in se dosegajo „pomembni“ uspehi, saj se je prepovedano vtikati v njeno kolesje, so po prepadnih goličavah iz tistih smrekic in bukvic in hrastičev zrasla drevesa, da lovcem ob pogovorih o divjačini po birnamskih goščavah oči žare. Toda veke se brž povesijo: še misliti ne na Birnamski gozd!

Junij je minil v svežih jutrih, ko sobe zaliva vonj lipe, ki se je nabral v brezvetrni noči; modri iris nad mečastimi listi je odcvetel; ustavilo se je nevidno nihalo v slepeči višini, iz katerega je vso pomlad pocurljavalo žvrgolenje škrjančka.

Spet je tu junij – mesec, ko gmajna žehti od vročine, da slišiš modrase sikati; mesec, ko rado dežuje na morje, prepotrebni Kras pa ostaja suh; mesec poletnih neurij, ko iz sonca naše vasi gledamo, kako toča z lokom mavrice nad sabo bije teranove nograde sosedne.

Glej Njegov obraz v vseh listih: zadovoljen, ko hrupni, nagli, ponujajoči se in vsiljivi svet podanike tako zaposluje, da ne utegnejo misliti na nič drugega ko le še na današnji in jutrišnji dan. Poznajo jih pločniki, izložbe in trgovine Trsta („Molim vas lijepo, gde je Darwil?“), Gorice, Vidma, Trbiža, Beljaka, Celovca, Gradca ... Soluna. V strahu pred domačimi cariniki smetijo obrobje cest proti meji z najrazličnejšo tujo ambalažo, ki jo potem premetava in raznaša veter in v tla zabija dež.

„Kam pojdemo pa letos?“ neslišno rezgetajo od zadovoljstva, ko zaduhajo poletje.

„Kam daleč – vsekakor dalje in drugam ko naši sosedje in znanci!“

On gleda z gradu mogočni Birnamski gozd, zaslanja si oči in je vesel gostega zelenja listavcev in iglavcev. Ne ve, da se

je v marčnem viharju velik star bor naslonil na mladega, zdravega – in da je ta rekel: „Jaz bom zmeraj močnejši, ti pa zmeraj lažji.“

Ko najmanj pričakuje, začuti v očeh pekočino, rad bi zamizal, a veke ga ne ubogajo. Po ribje odpre usta, zaklicati hoče neko ime – no, ni treba. Že stoji ob njem Aleja s pomirljivim smehljajem in pogleda tja, kamor strmijo njegove oči.

„Preveč je svetlobe zate, Knez, vrni se noter!“

Prime ga pod pazduho ter ga popelje v senco in hlad.

„Začenjam biti truden od sonca. Kaj je to?“

„Julija je sonce neusmiljeno,“ ga teši Aleja.

Zunaj je popoldan, kakršen gre smrtniku najbolj na živce. Moreča bliščoba z mrzlo burjico, puščavsko suh zrak z visoko po kovinskem nebu volneno razcefranimi oblački-tančicami, ki ne prinašajo olajšanja. In potem dimi tu, tam – večni drobenci požari, duh po ožganem brinju, listju in uveli travi.

„Da kdo ne zapali Birnamskega gozda!“ se zgrozi.

„Bodi brez skrbi! Si pozabil, komu si ga dal v varstvo?“

„Rasti mora, pretrajati naš rod borbe, herojstva, zmage in časti. Naša preteklost mora biti zavarovana in uporabna... mislim, da nam ne manjka sposobnih ljudi. Vodilni kulturniki so zavestno stopili pod našo zastavo. Če hoče biti sedanost opravičena, mora imeti nadzorstvo nad minulostjo; samo tako pa bo imela v rokah tudi bodočnost.“

Soparica se je napela med nebom in zemljo, težko je dihati. V gradu se senca gosti: sonce je splavalo za oblake in potemnilo zlate napise na hrbtih knjig, v katerih naj bi bilo – pa ni – zapisano vse, kar je Neknez obljubljal in Knez prelomil.

Spet je moč na balkon. Čvrsti in zagoreli stavec v beli uniformi gleda oblastno in strogo. Temni oblaki se vlečejo počasi, a nezadržno.

„Je poskrbljeno, da otroci ne pridejo do vžigalic, Aleja?“

„Otroci niso nevarni, Knez. Nevaren je Idejnik: uprasnil jo je.“

„Idejnik!“ zaječi in se strese od srda. „Ta jegulja! Kaj nikdar ne bo dal miru? Ga še nismo pripravili k pameti? Kako se je moglo to zgoditi?“

„Uprasnili jo je in jo vrgel čez mejo.“

Oblaki so se razgrnili nad Birnamskim gozdom, v njih se užigajo strele in se oglašča grom.

„S topovi nadnje, z raketami! Razgnati jih!“ ukazuje bledih ustnic. „Oteti moramo Birnamski gozd – listje še ni dovolj na debelo pokrilo tistih goličav, Aleja.“

„Ne odganjaj si spanja, Knez, ne jemlji ga meni! – Ne slišiš, kako rakete švistijo v oblake? Sonce se spet koplje iz njih.“

„Mnogi so že šli, drugi se odpravljajo – jaz pa še vedno jašem prvega konja. In vendar začenjam biti truden od sonca... Kje je Idejnik?“

„Pred svojim oltarjem kleči, trka se na prsi in je na vse pripravljen.“

„Kaj je hotel z vžigalico?“

„V Birnamski gozd posvetiti... a naši vedo, da je sanjač –“

„To je bil zmeraj!“

„Tam za mejo neki nacionalisti zdaj seveda na veliki zvon tolčejo in nas hočejo učiti. Nas v trdnjavi učiti!“

„Čistost mu je zadišala, temu sanjaču! Toda kdor spreminja svet in pomaga zgodovini naprej, dobi žuljave roke in tudi kakšen zob mu izpade. Idejnik je šel z nami vse do Birnamskega gozda, potem pa se je ustrašil. Kaj ga je pičilo, da je ravno letos uprasnil vžigalico? Je mislil, da se bo vnelo? Jaz samo tole rečem: kadar mi je črn maček hotel preteči pot, sem ga še vselej povozil.“

Nasmehne se ko človek, ki se zaveda prednosti svoje daljše roke.

Medtem so rakete razklale pretečo nevihto. Zmagoviti bobni brnijo od vseh strani, grad rumeno sije v blagem nizkem soncu, Ni si več treba zaslanjati oči – Birnamski gozd je ko okamenel v svojem molku, v temnem zelenju, vnovič obvarovan, kipeč od svoje rasti.

Aleja opazi nenadni Knežev nemir in materinsko mirno vpraša:

„Kaj je, Knez?“

„Dim!“ vztrepeče starec in še bolj iztegne roko. „Glej tam – steber dima!“

„Oh, tisto je onstran meje,“ ga tolaži Aleja. „In veter piha proč od nas. Kdo se zmeni za tisto!“

„A ogenj se vidi do sem. Pogasiti ga, zadušiti ga, kolikor je le moč! Da se Birnamskemu gozdu kaj ne zgodi! Misel, beseda in pesem ne poznajo mej in so ko ogenj.“

Roka se mu povesi, obližne si razpokane ustnice in zaprosi: „Mrzle, sveže vode za mojo žejo! Kaj ne bo tega julija nikdar konec?“

Aleja si v nemoči tare prste. Ko je njena stiska na vrhuncu, se zasliši visoki glas trobente: nekdo je prišel na grad.

„Oče, tu je pijača za tvojo žejo!“

Strmita v fanta, ki ponuja kupo in se mu v ljubezni in prošnji svetijo oči.

„Kdo si ti? Saj midva nimava potomstva.“

„Ti si oče domovine, ki me je rodila v bolečinah in krčih, med udušenimi kriki. Popij grenkobo iz tega keliha in boš zdrav!“

„Zakaj, o nespametnež, naskakuješ moža, ki ne sme pasti?“

„Jaz, oče, sem samo človek. Bodi človek tudi ti – vsaj za hip! Na, odžečaj se!“

„Tudi tebe je omamil Idejnik!“ sikne starec. „Ali pa veš, kaj vse se zruši, ako jaz pokažem slabost? Ostati moram pokonci, varovati Birnamski gozd in odgovorno dalje nositi breme zgodovine.“

Fant skloni glavo in se obrne.

Simonič je zaprl revijo in se zamislil.

Kdor bo hotel ta spis prav razumeti, bo moral seči po Shakespearu. Mesec je skušal posodobiti tragično častihlepnega Macbetha. Pomaknil ga je v času za tisoč let naprej, ko ga ne ogrožata živa maščevalca Malcolm in Macduff. V našem stoletju mu človeško srečo jemlje prepričanje, da je oblikovalcem novega sveta dovoljeno nad premaganimi zasajati Birnamski gozd.

Ko je vstal, da se vrne v zbornico, se je srečal s Cankarjem, ki ga je – skoraj že trideset let mrtvega – portretirala k novemu spreobrnjena roka takoj po letu 1945 in je gledal s ukazovalnimi, nekam kavkaško mongolskimi očmi in bojevitimi brki: sovražen, hraber, subverziven, oblasten.

III

ZGODILO se je, kot je rekel ravnatelj: mokre, mrzle, puste ceste niso vabile mladine. Zato je velikodušno in uvidevno, z mislijo na boljšo priložnost sklenila, da ostane po zborovanju v šoli. Glavni odmor po tretji uri je minil in vrnili so se v razrede.

„Kolega Simonič, vi ste po urniku četrto uro prosti,“ je dejal ravnatelj. „Prosim, da bi šli v maturantski razred nadomeščat profesorico Jakomin. Telefonirala je, da ima vročino in da ne more zdoma.“

„Sitno bo. Danes nimajo ne knjig ne zvezkov za moj predmet,“ je mračno odgovoril Simonič. „In še po takem preludiju!“

„Boste si že kako pomagali. Ura vam bo prav prišla, saj ste gotovo tudi vi v zastanku.“

Ko je ne najboljše volje stopil v razred, so ga sprejeli z vprašujočimi očmi.

„Po urniku bi imeli filozofijo, vem, a Jakominovo je menda popadla influenza. Se bomo pa mi kaj pomenili... ko ste si že vsi danes toliko vsega povedali. Prav je, da vam kot starejši ob kaki priložnosti spregovorim tudi o stvareh, ki niso neposredno povezane z učno snovjo. Ta ura mi je bila, če smem tako reči, navržena. Rad bi, da nam poteče v odkritem pogovoru. Zato vas prosim: počutite se, kakor da bi z menoj sedeli za okroglo mizo.“

Čakali so, kako se bo dialog začel in kam se bo usmeril.

„Vaša poglobljena dolžnost je zdaj učenje, to boste priznali. Vsi ste na ramah staršev, ki se trudijo, da bi vam utrli pot v življenje. Zanimajte se pa tudi za družbo, v kateri doraščate. Bistrejši med vami ugotavljajo, da naša družba ne le ni idealna, marveč je polna težav. Večinski narod na primer naši narodni manjšini še vedno ni dovolj pravičen. Upira se vam sedanja družba – ali sistem, kakor pravite vi. Postaviti jo na drugačne temelje: to je vaša volja. Zborujete, stavkate, razglašate izjave, vsako jutro se pred vhodom delijo oporečniški letaki, kar naprej ste mobilizirani. Vaše misli so drugače, šolsko delo pri tem seveda trpi, čas teče, ure in dneve pouka zgubljate, ki jih bo težko dohiteti.“

„Zato se pa družbeno osveščamo. In to je važnejše ko golo kopičenje šolskega znanja.“

„Gotovo, da odlične ocene v šoli niso vse. Resnica pa je tudi, da se neznanje in nerazgledanost po minulosti in po svetu rada povezujeta s fanatizmom, iz česar se porajajo nasilniki.“

„Pri vsaki operaciji je potreben nož.“

Bil je isti Lukša ko prej – enako odločno je gledal v Simoniča, z istim čvrstim nasmehom.

„Misliš, Igor, da je operacija vedno edina rešitev za bolnika? Da mu nikdar ni moc drugače pomagati ko z rezanjem?“

Po premolku je nadaljeval.

„Blagrujem vas zavoljo mladosti in njene vere v idealni svet, kjer bo egoizem zatrt in bo ljudi v brezrazredni družbi povezovalo bratstvo. Nepotrpežljivi ste, vse bi radi takoj. Spominjate me mladih let, ko sem tudi sam tako sanjal. Toda zdaj vam govorijo moji beli lasje nad visokim čelom. Ustavni red v tej državi nam daje vso svobodo: lahko govorimo, pišemo, organiziramo, delujemo, kakor nas je volja. Mar ne?“

„A vedno komandirajo isti!“

„Igor, vladajo tisti, ki jih je izbralo svobodno ljudstvo. In vladali bodo, dokler jih bo na volitvah potrjevalo – tudi če niso idealni. Ni v vseh državah tako. Kdo more preslišati krike z onstran doline?“

Neka učenka je že odprla usta, a se je premislila.

„Svoboda,“ je nadaljeval, „je čudovita stvar, skoraj kakor zdravje. Včasih se mi zdi, da se tu pri nas kar preveč napihuje. Bojim se, da bi se razpočila, da bi njeno lupino prebilo nasilje. Kdor na primer svobodo zlorablja in jo bo drugim odvzel, če pride do krmila, ne bi smel imeti pravice do nje: tako mislijo nekateri.“

„Nismo za anarhijo, ampak za odločno in pametno roko, ki bo pokazala pot v napredno smer,“ je rekla tista učenka. „To, kar je zdaj, je vse kompromitirano. Vse je brezizhodno.“

Simonič je vstal in se začel sprehajati med vrati in oknom.

„Jaz ne bom nikogar zagovarjal. Vem, kaj je neiskrenost, nedoslednost, podkupljivost, mečkavost in strah vodnikov. Navsezadnje lahko vsi beremo, slišimo in vidimo isto. Jaz osebno ta nered tudi prestajam – in ne od včeraj. Ampak nekaj drugega je, Vojka. Svoboda, ki si je deležna, ti omogoča iskati boljšo pot. Onstran doline, od koder sem jaz, so v revoluciji našli svojo boljšo pot, po njihovem najboljšo, krenili nanjo, ustvarili novo družbo, s svetlimi in temnimi stranmi, obenem pa zatrli svobodo iskati drugačno boljšo pot. Oropali so človeka njegovega največjega dostojanstva. Hočete primer? Prijatelja se na cesti sproščeno pogovarjava o vsem. Najin prijatelj, ki je z onstran doline prišel na obisk, ves čas negibno in brez besede gleda čez ograjo na vrt, čeprav se tam sploh nič ne dogaja in tudi ni ničesar videti. Strah ga je, tukajšnji zrak mu je premočan.“

Zamislil se je, se nečesa spomnil, stopil k zemljevidu in se s prstom ustavil na neki točki.

„Tukajle, v Strmecu, je živel pol kmetič pol delavec, pisal se je Stezinar. Imel je hišo med trtji, in vsako jutro poleti in pozimi je odhajal uro daleč na delo pri apnenici in vsak večer se je truden vračal v svoj hrib... leto za letom. Lepega dne pa mu je iz Amerike prišla dediščina po bogati teti. Vse se je spremenilo. Pohujševali in zgražali smo se, kako je Stezinar zapravljaval denar. Pustil je delo in se začel oblačiti po gosposko. V žoltih čevljih je hodil, pijan si je s stotaki prižigal cigarete, stotake je vtikal natakarcam v nedrje, da so cvilile od zadovoljstva, najglasnejši je bil v kvartopirski družčini, kup knjig si je naročil in živel ko princ v TISOČ IN ENI NOČI – to knjigo mi je posodil, da sem jo tudi jaz prebral. Nabrekel od blagostanja, brezskrbnosti in svobode je užival življenje, da je vsej fari zastajal dih. Kako dolgo? Dve leti? Tri? Pet let? Tisoč dni in noči? Ne vem več, kot študent sem bil malo doma. Toda nekega dne se je Stezinar na lepem vrnil k apnenici. Zbit od vročine, praha in slabe hrane se je ob večerih že spet poganjal v svoj Strmec po kamnitih klancih, razbolelih rok, molčeč, sključen, odljuden. Ni bilo težko videti, kako mu ljudje privoščijo tisti padeč iz vrtoglavih višin. Da je po pameti cenil svobodo in gospodarno ravnal z njo, bi mu bilo ponižanje in kesanje prihranjeno. Tako pa se mu je življenje izteklo v sivini.“

Vrnil se je h katedru.

„Kaj sem vam hotel povedati? To, da bi cenili svobodo, zato ker ste premladi, da bi vedeli, kaj je nesvoboda in kako težka

je pot iz nje. Tukaj si na volitvah prosto izbiramo oblastnike. Onstran doline morajo potrjevati tiste, ki jih je predložila oblast.“

„Ampak oblast predlaga sposobne, delavne, poštene, zanesljive.“

„Glej, Lukša, tukaj se začenja malikovanje oblasti. ‚Il Duce ha sempre ragione.‘ Pa smo tam – v totalitarizmu, kjer eden pritisne na gumb in vse zapoje unisono. Se ti ne zdi sumljivo, kadar se kdo razglaša za junaka ali za modrijana in je dovoljeno slišati samo njegov glas?“

Odgovorila je Vojka.

„To je nujno prehodno stanje. Zahodni človek je v političnem, ideološkem oziru resda svobodnejši. Zato se je pa dal usužnjiti blagostanju. Osvaja in uživa dobrine, ki jih nudijo narava, znanost in tehnika, pri tem pa je vedno bolj sam, brezimen, v živčni tekmi s časom. Kam je šla njegova svoboda? Ali je to tisti opevani humanizem?“

Simonič je spoznal, da mora stopiti na vrh, pa naj se razdalja med njim in razredom še tako poveča.

„Vsak človek je nekje ranjen,“ je rekel, „vsak človek je ranljiv. Kadar prekorači svoje meje in se postavi za središče sveta, ga Bog izžene iz raja v puščavo. Kdo se še spomni, kdo še misli na to, da so prišli na Luno? Kaj je svet imel od tega? Mar se ne zvija v vedno hujših krčih?“

V pest stisnjene roke so mu počivale na katedru. Z neko trmo je zavračal breme utrujenosti, opomine srca. Zid je pred mano, ali jaz moram skozenj!

„Osemnajst nas je, govorimo pa samo trije. Povabil sem vas k okrogli mizi, a smo se znašli za trikotno. Kje vas je drugih petnajst? Nimate nobene misli? Ne bojte se z njo na dan! Kdor se enkrat ukloni strahu, ga bo zmeraj čutil za petami.“

Umaknili so oči pred njegovim pozivom, povესili jih, se za spoznanje okrenili na levo, na desno, se spogledali s sosedom, kaj zašepetali in se bojevali z negotovostjo. Kakšen je pogledal na uro, ker mu je bilo nelagodno, ni bil vajen takih besed. Nad vsemi je ležala zadrega.

Zasmilili so se mu zavoljo svoje neizkušnosti, kot se je mogoče tudi on njim smilil zaradi svojih let. Nekaterim je učil že očeta ali mater. Pomislil je na njih zasebno življenje. Kakšni so njih popoldnevi, večeri, noči? Kaj gledajo, poslušajo, berejo, doživljajo? Večina jih vstaja zelo zgodaj, da lahko iz odročnih krajev pravi čas prihajajo v šolo. Težko si je predstavljal njih domače okolje; ni se podrobneje zanimal zanj, da se ne bi kdo čutil ponižan ali užaljen. Vsak človek, posebno še mlad, skriva svojo bedo, naj bo kakršnakoli. O treh ali štirih je vedel, da so se jim starši ločili. Ko je brał njihove spise, so mu s svojimi teža-

vami, dvomi, razočaranji, obtožbami in odporom do družbe živeje stopili pred oči. Smilili so se mu, ker so jim čas, okolje, razmere dajali tako malo spodbudnih zgledov za življenje.

Kar je bilo dialoga, je obmolnil in ni več oživel. Začeli so se sproščati: listati po knjigah in zvezkih, se potihlo pogovarjati, se polglasno klicati čez klopi; kakšen je še kaj našel in je jedel.

Za okni je mirovala deževna sivina, ciprese na rahlo vzpetem se niso zganile. Simonič je gledal ven priprtih oči in vdanega smehljava – ne iz kake upravičene vedrine, saj je čutil poraženost, marveč iz spoznanja, da ni edini kriv, če je življenje ubralo tako strašno zemeljsko pot. Slikarji so pred vojno najrajši uporabljali cerkve ali jih vsaj upoštevali kot krono v lepoti gorate, gričevnate in ravninske Slovenije. Zdaj se jih izogibajo – duh časa terja, da rišejo stolpnice in tovarne... z dimom, ki se ulega na ljudi. Prelistal je nekaj ljudskošolskih beril z onstran doline, a na nobeni sliki ni našel ne cerkvice ne kapelice. Vse mogoče stvari in v izbranih barvah, samo cerkvice ko zakleto niti ene same. Od cerkvic mu je misel prešla na druge umetniške stvaritve sodobnega sveta, katerim je pot v totalitarno državo zaprta in so ljudje zanje prikrajšani: na literarna in gledališka dela, na filme.

In vendar, si je veleval, nikar se vdajati, nikar popuščati in se umikati, marveč se bojevati dalje z vsem poštenjem za svojo resnico! Tisti, ki mi jo je razodel, me, trdno verujem, ne bo zapustil. Živinče rine z glavo v tla in hlasta in žre in se razmnožuje in nagonsko skrbi le za svoj zarod. Pastir pa mora stati budno na vetru in mrazu, v soncu in dežju, vse ure dneva mu je na skrbi čreda, za katero bo dajal odgovor.

Lukša in Vojka se šolata v levem socialnem krožku. Kaj se nihče drug ne zaveda, kakšnega pomena je izvenšolski študij – kaj nihče drug ne misli na prihodnost? Očitno ni časa, ni energije, ni smisla, ni pobude za drugače usmerjene študijske krožke, zato ker ni vere, ker ni zavesti odgovornosti. Sovražnik seje svoje seme, a mi spimo. Nikar spati, nikar spati, ker ni miru na svetu! Zemlja poplačuje samo marljive obdelovalce, dež priklíče kaj le iz obdelanih polj.

Simonič se je zamislil v svoj osebni položaj.

Mladi gledajo skozi okno, ki kaže naprej, mene imajo za ujetnika minulosti. Sicer pa – kaj nisem res? Mar ne poudarjam tega nehote, ko razlagam zgodovino? Naj bi se sramoval? Zgubil sem dom, domače ljudi, vse tiste detinske kraje, trideset let se skušam vrasti v ta tla, pa bom do zadnje ure ostal samo gost. Nisem pognal korenin, nisem se spojil s tukajšnjim ljudstvom in z njegovim mišljenjem. To enostavno ni mogoče. Znancev

se mi je v tej deželi nabralo veliko – toda koliko imam prijateljev? Sem prišel v tó duhovno podnebje prestar, premoder, preveč izkušen in zato nezaupljiv? Do smrti me bodo mnogi čutili kot nepotrebnega tujca, ki se je rešil mednje iz nekega časa, iz nekih dogodkov, od katerih se ne more odtrgati. Šele moja tu rojena otroka začenjata govoriti tukajšnje narečje. Me ni pred kratkim spet pokroviteljsko pozdravil eden tistih Vremcev, Sosičev, Danevov, škerlavajev, Hrovatinov in Malalanov, večno delavni, veseli in ob večerih opiti Cipro? „Zdravo, ignac!“ me je potrepljal, hoteč poudariti moje tujstvo, nepristojnost, izločenost iz vaše skupnosti... moje pristopalstvo. No, do mene naj bi tudi bili nezaupljivi, ker sem prišel od drugod. Ampak zakaj ne sprejmejo Mesca, ki je iz osrčja te dežele in je šel hkrati z njimi skozi vse hudo, ki je bilo usojeno tem krajem? Zakaj ne gredo za njim? Ker jim ne more obljubiti zemeljskih dobrin? In poglavitne med njimi: oblasti?

Nekdo je vzdignil roko in napol vstal. „Smem ven?“

„Kar!“

Čez čas se je oglasil drug z isto željo.

„Pojdi, mogoče je oni brez ognja. Bi rad še kdo ven? Sicer pa bo kmalu zvonilo.“

Pred iztekom ure so se Simoniču oči še enkrat spočile na zemljevidu za klopni. Tudi zdaj je zožil vidno polje na tisti krogec s piko in na tisto edino besedo: Petrovlje.

Kaj me je gnalo v šole z onega prisojnega vinorodnega brega? Ne bi bilo bolje ostati pri zemlji in v urah oddiha spred zidanice uživati njive pod sabo, vrbe ob potoku, steljnike v beli zelenini – in vsak večer ob devetih čuti pomirljivo zamolkli daljni zvon iz Petrovelj v priprošnjo k svetemu Florijanu? Ne vedeti vsega tega, kar zdaj vem, ne imeti srca prebodenega od tolikega hudega? O, bilo bi lepo... Ampak to so sanje! Lahko bi bil ostal petroveljski župljan – toda kakšni križi bi me čakali tam?

In poldrugo desetletje po prvem še en odhod: s tistim prestrašenim, zaskrbljenim, razočaranim in objokanim ljudstvom, ki bo po vseh celinah iskalo nova tla za nove korenine. Eni se bodo bolj drugi manj odmikali od stare vere, odpadali, zatajevali in celo izdajali. Ali pa bodo dremali, se nedoločno spominjali, kot je pač človeško, in umirali. Trdoživejši bodo hodili nazaj gledat in primerjat in tehtat, ali bi se našel še zanje kakšen kot in bi se dala iztakniti kje kaka leta za pokojnino.

Le redki bodo kljub vsemu neomajni, s pečatom na srcu. Stiskali bodo zobe, pričevali odprtih oči, verovali in stali. Kakor samotne sveče: vsak bo gorel in svetil na svojem mestu do konca, dokler se ne použije. Njegova tiha luč preide v spomin mlademu

rodu in mu bo kaj povedala, ko njih že davno ne bo več... ko bodo rešeni vseh krivic in tudi straha, da bi sami delali krivico.

Pozvonilo je za konec ure. Vstal je, a preden se je odtrgal od katedra, je videl, da ciprese podrhtevaso v burjici in da se svetli. Popoldne se bo mogoče Nanos pokazal s prvo belo kapo.

ALEŠ UŠENIČNIK

Poizkus podobe filozofa in njegove filozofije

1. ŽIVLJENJE IN ŠOLANJE¹

Aleš Ušeničnik je bil rojen 3. julija 1868 v Poljanah nad škofjo Loko kot mlajši brat poznejšega profesorja pastoralne teologije na teološki fakulteti ljubljanske univerze Franceta Ušeničnika. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani; bil je gojenec Alojzijevišča, katerega vodja je bil Tomo Zupan. Čeprav v tistih letih Ušeničnik ni kazal znakov duhovniškega poklica, se je po končani gimnaziji odločil za bogoslovje in to kljub temu, da mu je 17 let starejši rojak, pisatelj in politik Ivan Tavčar ponujal podporo, da bi mogel nadaljevati študije na Dunaju. Tedanji ljubljanski škof Jakob Missia je namreč dosegel, da je rimski Germanik zopet začel sprejemati brezplačno gojence iz ljubljanske škofije. Leta 1887 je škof poslal v Rim prva dva gojence in eden od teh je bil Alešev brat France. Leta 1888 je škof poslal v Rim tudi Aleša. (To je bilo isto leto, ko je Janeza Ev. Kreka, ki je že končal bogoslovje v Ljubljani, poslal v Avguštinaj na Dunaj.) Aleš Ušeničnik je ostal v Rimu 7 let, do 1895, ko se je vrnil v Ljubljano in postal stolni vikar.

Dve leti po vrnitvi iz Rima je Ušeničnik začel svojo učiteljsko pot. Janez Ev. Krek, ki je že 5 let na bogoslovju predaval osnovno bogoslovje in tomistično filozofijo, je bil 1897 prvič izvoljen za državnozbornskega poslanca in na bogoslovju ga je nadomestil Ušeničnik ter je tako začel učiti filozofijo. Leta 1900 se je Krek vrnil na bogoslovje in prevzel svojo stolico, umrl pa je tedaj profesor dogmatike in filozof Frančišek Lampe in Ušeničnik je dobil njegovo stolico; postal je tako profesor dogmatike in sociologije, kar je ostal do upokojitve 1938, to je do izpolnjenega 70. leta, honorarno pa je še predaval na fakulteti do 1944. Med tem službovanjem je bil trikrat tudi dekan fakultete in enkrat celo rektor univerze.

Med svojim službovanjem in filozofiranjem je Ušeničnik postal častni član Leonove družbe v Ljubljani, katere prvi tajnik

in urednik njenega glasila je bil takoj od začetka; častni član Filozofskega društva (1938); dopisni član Jugoslovanske akademije znanosti v Zagrebu (1928), član rimske papeške akademije sv. Tomaža Akvinskega (1937); in takoj po njeni ustanovitvi je postal tudi eden izmed prvih članov Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani (1938), iz te zadnje je bil izločen po prevratu 1945. Dobil je tudi visoko cerkveno odlikovanje, naslov apostolskega protonotarja. Morda je imel še kako državno odlikovanje. Vse skupaj je bilo mnogo za zelo skromnega in plašnega moža.

Ušeničnik, katerega nove oblasti menda niso nadlegovale, je po vojni pač zelo trpel, ko je videl, kako se je rušilo vse, kar je pol stoletja gradil. Preživel je v pokoju še 7 let in je skoraj 84-leten umrl v Ljubljani 30. marca 1952, to je prav pred četrstoletjem.

II. UŠENIČNIKOVO FILOZOFSKO ŠOLANJE

V duhu časa, tudi pod vplivom nazorov, ki so tedaj pod Zupanovim vodstvom prešinjali Alojzijevišče, verjetno še pod vplivom občudovanega rojaka Iv. Tavčarja, je bil Ušeničnik kot gimnazijec precej liberalnega mišljenja. Bolj kot filozof se je tedaj uveljavljal kot pesnik. Svoje pesmi, med njimi tudi precej erotične, je z raznimi psevdonimi (Cvetin, Miloš Kosan, L. j., B. Vtorij, A. C. Slavin) priobčeval v (Tavčarjevem in Hribarjevem) Slovanu, v Ljubljanskem zvonu in kasneje v Domu in svetu. Zgodilo se je celo, da je pač po nerodnosti uredništva bila odkrita njegova prava istovetnost, kar bi moglo imeti zanj hude posledice, ker je bilo dijakom sodelovanje v listih strogo prepovedano. Vendar se mu ni nič zgodilo. Kot pesnik je bil Ušeničnik nasproten Mahničevemu ocenjevanju slovenske književnosti. Verjetno je v tistih letih doživel tudi versko krizo.

Kljub vsemu temu se je Ušeničnik odločil za bogoslovje (kakor 4 leta poprej Janez Ev. Krek in dobri 2 desetletji pozneje France Veber). Morda se je odločil prav zaradi možnosti študija v Rimu. Tam je živel njegov brat France. Rim ga je tudi mikal kot spomenik klasične kulture. A v Rimu je Ušeničnik prišel v „neprecenljivo šolo Družbe Jezusove in sv. Tomaža Akvinskega“, kakor jo je sam imenoval.² Stanoval je v Germaniku, študiral pa na Gregoriani. Tu je našel vrsto odličnih profesorjev, ki so znali odkriti, ceniti in gojiti njegovo filozofsko nadarjenost. Bil je povsem preskrbljen in je mogel ves svoj čas posvetiti študiju. To so bile kar idealne okoliščine za formacijo prihodnjega filozofa.

Študij filozofije je na Gregoriani trajal 3 leta. Med njegovimi učitelji je bil profesor V. Remer,³ tomist, ki pa je filozofijo znal

samostojno poustvarjati. Ušeničnik je pozneje ocenil njegov učbenik filozofije in je med drugim napisal: „So današnji modroslovci in bogoslovci, ... ki jim povsod mora hrbet zakrivati sv. Tomaž: ‚Sv. Tomaž pravi tako!‘ Lepo je to, sv. Tomaž pravi tako, a modroslovec nam povej, zakaj pravi sv. Tomaž tako. Modroslovec nam tolmači sv. Tomaža globoko premišljene, četudi na videz čudovito prepreste dokaze... Tako ne bo nagibala samo veljava sv. Tomaža, da pritegnemo (kar se pravi verovati, a ne videti), ampak resnica sama. Potem tudi nasprotniki ne bodo pomilujé zrlí na nas, ki se klanjamo še dandanašnji učenjaku iz ‚davnega veka‘, ampak poskrili se bodo videč, da ne sežejo vsi modraki naše dobe temu možu do kolka!“⁴

S tako sodbo je Ušeničnik sam najbolje označil duha, s katerim se je prepočil med svojim šolanjem v Rimu, in kateri ga je pozneje navdihoval tudi v njegovem lastnem filozofiranju, kakor bomo še videli.

Močno je v Rimu vplival na Ušeničnika tudi profesor dogmatike p. L. Billot,⁵ poznejši kardinal, kateri se je še pozneje vedno zanimal za Ušeničnikovo delo. Dogmatiki sta na Gregoriani skozi 4 leta bili posvečeni po dve uri na dan, sicer pri raznih profesorjih, vendar je Ušeničnik pač imel dovolj priložnosti za tesen stik s p. Billotom. Ta je bil na glasu odličnega učitelja, sporna pa je sodba o znanstveni kakovosti njegovega dela.⁶ Ob neki priložnosti, ko mu je Ušeničnik rešil neko nad vse zapleteno vprašanje, je vzkliknil: „To je angelski razum!“⁷ (Ne pozabimo, da je bil pridevek sv. Tomaža: angelski učenik!) Sploh je Ušeničnik tedaj veljal za najboljšega med svojimi sošolci.

Po vrnitvi iz Rima je Ušeničnik ocenjeval tudi Billotovo dogmatiko in je prav tako kakor pri Remerju naglašal izredno samostojnost, ki je kljub naslonitvi na sv. Tomaža bila v Billotovih delih. Neki drug ocenjevalec je o Billotu sodil: „Oče Billot spada med najbolj goreče učence sv. Tomaža. Toda njegova zvestoba ni slepa in zgolj pasivna. Od svojega mojstra ne sprejema sklepov, ki bi jih nato ponavljal. Tisto, kar sprejema, so namreč vélike vodilne ideje, ki razsvetljujejo njegovo pot, plodovita načela, v katera se vglablja in jih razvija z redko intuitivno močjo.“⁸ Tudi to bi mogli zapisati o Ušeničniku, ki se je prav tako pri Billotu mogel navzeti duha samostojnega mišljenja in presojanja tudi izročene filozofije.

III. UŠENIČNIKOVO FILOZOFIRANJE

Po vrnitvi iz Rima je Ušeničnik za kratko dobo stopil v dušno pastirstvo, nato je namesto Kreka 3 leta na bogoslovju učil filozofijo, potem pa po Lampetu dobil stolico dogmatike. Tako je vsaj uradno dve desetletji bolj živel dogmatiki kot pa filozofiji. Ko se je ustanovila v Ljubljani Leonova družba, za kar si je

zlasti prizadeval Anton Mahnič, je Ušeničnik postal njen prvi tajnik in urednik njenega glasila *Katoliškega obzornika*, kateri je nasledil Mahničevega *Rimskega katolika*, ko je Mahnič odšel za škofa na otok Krk. Kot urednik je imel Ušeničnik polno možnost objavljati svoje spise. Res je mnogo pisal, a nikakor samo iz filozofije. Zaradi svoje nadarjenosti in izšolanosti, pa po svojem mestu in še po oddaljitvi drugih (Mahniča, Lampeta, Kreka...), je postal osrednja osebnost našega katoliškega preroda, nekak urejevalec katoliškega verskega in kulturnega življenja, neke vrste ideolog v najboljšem pomenu besede. Kot tak je sicer mnogo pisal, ni pa dve desetletji prišel do nobene svoje knjižne objave, če izvzamemo knjigo *Več luči*, v kateri je izdal nekatere izbrane spise Mahničeve (1912). Svoje prvo knjižno delo je izdal šele med prvo svetovno vojno, namreč *Knjigo o življenju* (1916), ob koncu vojne pa je napisal politični brošuri *Vojska in mir* (1917) in *Um die Jugoslavija* (1918). Pravo njegovo književno delo pa se je začelo šele, ko je postal profesor krščanske filozofije na teološki fakulteti nove univerze in je tako mogel živeti predvsem univerzi in študiju. Tedaj je napisal svoje glavno filozofsko delo, ki ga je naslovil kot *Uvod v filozofijo* (1921-24). Vendar pa tudi odtlej večina njegovih spisov ni obravnavala čisto filozofskih vprašanj.

Ko je po upokojitvi Ušeničnik pripravljaval ponatis svojih del v *Izbranih spisih* in je za to pregledoval svojo pisateljsko žetev, jo je sam takole označil: „Skoraj vse, kar sem pisal, sem pisal sicer iz znanosti in z znanstveno vestnostjo, vendarle ne iz znanstvene ambicije, temveč zato, da bi slovenska inteligenca bolj in bolj doumela resničnost in lepoto svojega krščanskega svetovnega nazora in bi ga bila vesela. Malo sem pisal iz čiste teologije, malo več iz čiste filozofije, največ pa sem obravnaval verska in vobče kulturna vprašanja pod filozofskim vidikom.“⁹

S temi besedami je Ušeničnik zelo stvarno označil svoje pisanje. Vendar tisto „malo več iz čiste filozofije“ ni bilo tako malo. Gotovo pa bi bil napisal mnogo več filozofskega, ko ne bi njegove uslužnosti in pripravljenosti za delo izkoriščali in ga prečesto vpregali v delo, ki bi ga mogli tudi drugi opraviti. Tako pa je bil prisiljen v tisto „vsepričujočnost“, ki mu ni dopuščala, da bi se več posvetil filozofiji. A za presojo njegove filozofske misli bi bilo treba upoštevati tudi druge njegove spise, pisane „pod filozofskim vidikom“, ko bi nam le bili dostopni in bi nam to dovoljeval razpoložljivi prostor.

A. Ušeničnikovi spisi

V celoti gledano, je Ušeničnik mnogo pisal in napisal. Neka doma izšla bibliografija našteva 18 njegovih knjižnih enot in 276 večjih in manjših člankov in razprav.¹⁰ Ker je nimamo, ne vemo, ali se ponatisi, prevodi in podobno štejejo kot posebne enote ali ne, vsekakor je število enot visoko. Ušeničnik sam je

izbral le nekaj svojih spisov in jih ponatisnil v *Izbranih spisih*, ki so v 10 knjigah izšli v letih 1940 in 1941: v prvih šestih so objavljeni zlasti manjši članki iz raznih revij, v zadnjih štirih pa nekateri njegovi večji spisi.

A. Strle računa, da bi njegovi zbrani spisi obsegli vsaj 30 zajetnih zvezkov in napolnili kakih 10.000 strani. St. Cajnkar je v posmrtnem govoru dejal, da ne more povedati, ali je vse to bilo bolj sad genialnosti ali bolj uspeh pridnosti. Gotovo pa brez neke genialnosti Ušeničnik vsega tega ne bi mogel napisati, brez dobršne mere pridnosti, pa tega ne bi napisal. Oboje mu torej moramo priznati.

Njegove spise moremo razdeliti v čisto filozofske, sociološke, učno-poučne, politične in druge, ne da bi zmeraj mogli potegniti med njimi ostre meje. Tukaj se bomo v glavnem, čeprav ne izključno, omejili na njegove knjižne izdaje. Ušeničnik sam jih je nekoliko drugače razvrstil. (Gl. VI, 300.)¹¹

1. Čisto filozofski spisi.

a) Prvo filozofsko Ušeničnikovo delo je njegova *Knjiga o življenju* (1916, 1929, 1941; prevedena v češčino, dve izdaji, v hrvaščino in nemščino). To je poljudno pisan spis, katerega prva poglavja je Ušeničnik začel pisati že v začetku tega stoletja in jih je zaokrožil in razširil v knjigo med prvo svetovno vojno. Jakob Šolar je tedaj kupil več kot 100 izvodov knjige in jih poslal znanec in prijateljem na fronto. J. Janžekovič sodi, da je ta brez dvoma najlepša Ušeničnikova knjiga.¹² On sam jo šteje med teološko-filozofske spise.

b) Drugo filozofsko Ušeničnikovo delo je njegov *Uvod v filozofijo*, v dveh delih (1921-24, ponatis v VII.-IX. zvezku *Izbranih spisov*, 1941). Naslov tega dela je preskromen in Ušeničnik ga je, čeprav okrajšanega, v *Izbranih spisih* pravilneje poimenoval *Filozofija*. To delo je glavni in osrednji Ušeničnikov spis in bomo zlasti iz njega skušali razbrati značaj in ceno njegove filozofije.

c) *Ontologija* (1924, *Izbr. sp. X*, 1941) je kratek in jedrat prikaz klasične sholastične ontologije in je verjetno Ušeničniku služil kot osnova njegovim predavanjem na fakulteti. Spis je vzporeden skoraj 20 let prej (1905) izšli *Občni metafiziki ali ontologiji* Fr. Kovačiča¹³ in bi ju bilo mikavno primerjati, a Kovačičevega nimamo.

č) *Filozofski slovar* (*Izbr. sp. X*, in posebej, 1941) je nastal iz razlage nekaterih filozofskih izrazov, ki jo je Ušeničnik prvotno dodal svoji *Knjigi o življenju*, a jo je potem razširil. Je to slovar filozofskih strokovnih izrazov, zlasti običajnih v filozofiji, kakor jo je tudi sam zastopal. Omenja nekatere slovenske filozofe in našteva njihova dela, ne pa njihovih življenjskih podatkov, do katerih nam je zlasti v izseljenstvu najčešče težko priti.

d) Sem bi šteli tudi Ušeničnikova skripta, ki jih je za svoje slušatelje napisal v latinščini¹⁴ in so pač bila na nek način razmnožena, morda le privatno.

e) V tej zvezi bi morali omeniti vsaj nekatere važnejše čisto filozofske drobnejše članke, od katerih je mnoge pozneje sprejel v *Izbrane spise*. Za naš namen so zlasti važni tisti, v katerih razpravlja npr. o sv. Tomažu in Mahničju in tako vsaj posredno pojasnjuje svoje razmerje do njih. Na te se bomo tudi oprli v poizkusu oznake njegove filozofije.

f) Prav tako spada na to mesto omemba Ušeničnikovega prevoda Tomaževe *Teološke sume*: prevedel je prvih 26 vprašanj iz traktata o Bogu ter jih opremil z uvodom in opombami.¹⁵ Ne poznamo usode tega dela, a je izredne važnosti, ker bi nam tudi osvetlilo njegovo razmerje do Tomaža, obenem pa nas zanima, kako je ponašil latinske filozofske izraze.

2. Sociološki spisi.

Ušeničnik je bil med leti 1900 in 1919 profesor dogmatike in sociologije na ljubljanskem bogoslovju. Sicer je o sociologiji oziroma socialnih vprašanj govornil tudi J. Ev. Krek, vendar je že moral tudi Ušeničnik razpravljati o tem. Poleg tega je o tem že tudi pisal. Zato je umljivo, da ga je Krek naprosil, naj bi pripravil novo izdajo njegovega Socializma, ko je prva pošla. Ušeničnik se je tega dela otepal, češ da mu manjka zgodovinski čut (Krekovo delo je bilo predvsem zgodovina socialnih nauk in gibanj) in da nima pri rokah vseh tistih pomočkov, ki so bili Kreku dosegljivi na Dunaju.¹⁶ Napisal je lastno *Sociologijo* (1910), ki je bolj teoretsko in filozofsko delo, kot je bilo Krekovo. Popravljenega ga je Ušeničnik namenil za XI. in XII. zvezek *Izbranih spisov*, pa zaradi cenzure po italijanski zasedbi ni smelo iziti.

Ušeničnik je napisal in izdal še vrsto manjših del, ki so obravnavala socialna vprašanja, a ker so imela bolj didaktični značaj, jih omenimo v naslednji skupini, čeprav jih Ušeničnik sam šteje k sociološkim spisom.

3. Učno-poučni spisi.

Sem štejemo vse tiste knjige in knjižice, ki jih je Ušeničnik sestavil na razne prošnjje in so bile namenjene študiju, posebno še v raznih mladinskih organizacijah. To so:

a) *Uvod v krščansko sociologijo* (1920); preveden v hrvaščino in v ukrajinščino).

b) *Socialno vprašanje* (1925, 1936; tudi v nemščini) je Ušeničnik napisal za orlovske organizacije.

c) *Obris socialnega vprašanja* (1938) je bil namenjen mladcem za njihovo zbirko *Naša pot*, v kateri so pravtako izšli nekateri v nadaljnjem omenjeni spisi.

č) *Knjiga načel* (1934-1937) obsega v resnici tri knjige z naslovi: *Načela o načelih*, *Načela naravne pameti* in *Katoliška načela*, od katerih je zlasti obširna zadnja. Ušeničnik jih šteje med teološko-filozofske spise.

d) *Dialektični materializem* (1938), tudi napisan za mladce, je knjiga, ki je danes, kakor vse kaže, sploh ni mogoče najti. Ušeničnik sam jo prišteva k filozofskim spisom.

Med tukaj omenjena dela moremo šteti tudi dve razloženi izdaji papeških okrožnic, prav tako namenjeni mladcem:

e) *Divini Redemptoris* (1937) in

f) *Quadragesimo anno* (1940).

4. Politični spisi.

Četudi je bil Ušeničnik izrazit umski ali teoretski tip človeka, se pri svojem delu ni mogel odtegniti vsaj teoretskim posegom v politiko. Če ni storil tega sam od sebe, so ga drugi potegnili v to. S tem se ne podcenjuje ta vrsta njegovega dela, vendar ga je ta odtegovala od bolj izrazite filozofske delavnosti.

Med prvo svetovno vojno je Ušeničnik napisal dve knjigi:

a) *Vojska in mir*, *Misli selskega modrijana*, ko je še mislil, da se bo Avstrija rešila iz vojne.

b) *Um die Jugoslavija. Eine Apologie* (1918), je v nemščini napisana knjiga, v kateri je opravičeval boj Slovencev (ali Jugoslovancev sploh) za politično svobodo. Saj je že poprej tudi on sestavil izjavo, s katero so naši voditelji s škofom Jegličem na čelu podprli majsko deklaracijo jugoslovanskih poslancev v dunajskem državnem zboru.

c) Med drugo vojno in revolucijo je Ušeničnik pod imenom Primož Ločnik napisal knjigo: *Komunizem - njegov pravi obraz* (1943), v kateri je odkrival naravo in namene komunizma.

5. Drugi spisi.

Našteli smo prav za prav že vse vsaj večje Ušeničnikove spise (razen če za katerega ne vemo). Vendar bi mogli omeniti še dve deli, ki nista njegova izvirna spisa, a tudi zanj značilna.

a) Sploh prva Ušeničnikova knjižna izdaja je bila knjiga *Več luči!* (1912), v katero je izbral nekaj Mahničevih spisov, saj je bil nekak nadaljevalec njegovega dela, ko je bil ta odšel na Krk.

b) Dvakrat je Ušeničnik prevedel Tomaža Kempčana *Hoyo za Kristusom*, drugič jo je še opremil z analitičnim stvarnim kazalom (1944).¹⁷

B. Obrobno Ušeničnikovo filozofiranje.

Ušeničnik sam nam je povedal, da je sorazmerno malo pisal iz čiste teologije, malo več iz čiste filozofije, največ pa obravnaval versko nravna in vobče kulturna vprašanja pod filozofskim vidikom. Ker je tudi o vsem tem pisal kot filozof, ne moremo povsem mimo tega pisanja, ko govorimo o njem kot filozofu in o njegovi filozofiji, čeprav je v tem pisanju nastopal kot apologet in morda bi lahko rekli tudi kot ideolog.

Apologetika je še močno cvetela v prvi dobi Ušeničnikovega delovanja. Branila in zagovarjala je krščanstvo in verske resnice. V takem delu tiči za filozofa resna nevarnost, ki se je je Ušeničnik tudi dobro zavedal. Saj je sam napisal „da je apologetična tendenca za znanstvenika neka nevarnost. Zavesti ga more, da več „vidi“, kakor pa res vidi, to se pravi, da išče dokazov, kjer jih ni.“ Saj „znanstvenik bodi brez druge tendence (razen iskanja in odkrivanja resnice), vse njegovo teženje naj gre samo za resnico, pa si bodi takšna ali takšna. Če je resnica iz Boga, bo tako ali tako nazadnje razodela Boga.“¹⁸

Zato je Ušeničnik, enako kakor sv. Tomaž, katerega citira, „vsak dokaz za krščanske dogme zopet in zopet pretehtal, ali ima res dokazno moč, ali pa se morda le zdi, da jo ima... Če kak dokaz ne dokazuje zares, ga ne rabimo kot pravi dokaz, da se ne bo zdelo, kakor da se opira katoliška vera na prazne dokaze“, da „ne bo kdo navajal takih ne nujno dokaznih razlogov za dokaz vere, nevernikom v posmeh, ki bi mislili, da zaradi takih dokazov verujemo.“¹⁹

Te misli kažejo, kako je Ušeničnik tudi apologetiko pisal res kot filozof, kateremu mora biti samo za resnico in za nič drugega. Ko bi le vsi apologeti in ne le krščanski tako skrbno iskali le resnico in tako kritično pretehtavali razloge in dokaze za svoje nauke! Verjetno bi si mi vsi bili mnogo bliže, kot mislimo, da smo.

Ušeničnika radi imenujejo tudi ideologa našega verskega in kulturnega preroda. V tej zvezi pa ne smemo prezreti, da sta besedi ideolog in ideologija nevarni, ker sta preraznoznačni. To še posebno zaradi njunega izrazito negativnega pomena. V tem, slabem smislu, je ideolog človek, ki za vsako ceno zagovarja in opravičuje neko prakso, največkrat politično, v meglo umovanja zavija njeno resnično naravo ter jo hoče pokazati boljše kot je ali sploh dobro, kadar to ni. Take vrste ideolog Ušeničnik ni bil, preveč je bil filozofa za to, preveč mu je pomenila resnica. V dobrem pomenu pa radi imenujemo ideologa človeka, ki skuša miselno pokazati praksi, zopet največkrat politični, cilje, vrednote, ki naj bi jih skušala doseči oziroma udejanjiti, pa tudi sredstva in pota, katerih naj bi se pri tem poslužila, ob vsem tem pa jo tudi kritično presoja in popravlja. V tem smislu je bil ideolog npr. Janez Ev. Krek in v tem smislu bi mogli imenovati ideologa tudi Ušeničnika.

IV. UŠENIČNIKOVA PRAVA ALI „ČISTA“ FILOZOFIJA

Ušeničnik je menil, da ni napisal mnogo iz čiste filozofije, vendar pa nam je zapisal precej obširen opus, v katerem je predstavil svojo filozofijo. Osrednje delo te vrste je njegov preskromno naslovljeni *Uvod v filozofijo* ali *Filozofija* v novi izdaji. To skušajmo pregledati in pokazati njene osnovne poteze!

A. Uvodne misli.

1. Opredelba filozofije.

V delo nas uvaja kratek, le desetstranski *Uvod v filozofijo* ki sedaj ni naslov celotnega dela, marveč je Ušeničnik v njem podal le svoj pogled na filozofijo, jo opredelil in nakazal pot nadaljnega obravnavanja.

Po hitrem pregledu raznih opredelb filozofije starih in modernih jo Ušeničnik sam tako opredeljuje: „Filozofija je torej, če govorimo z Aristotelom, veda o prvih počelih in zadnjih vzrokih, ali če govorimo z modernimi, veda o vsem, tudi o najvišjem, in o vsem z najvišjega vidika, segajoč, če mogoče, do prvega početka, do najglobljega bistva in do najvišjega smotra.“ (VII, 11.)

že ta opredelba je značilna za Ušeničnika in za njegovo filozofijo. V njej družiti nazore starih in nazore modernih in jih stavi v isto vrsto. Ne sprejema le enih in odklanja drugih. Potem v filozofiji vidi vedo, znanost, umevajoč ta izraz kakor so ga uporabljali stari, saj govoriti o filozofiji kot znanosti v modernem pomenu besede nima smisla, razen če iz filozofije delamo nekaj drugega, kakor pa po svoji zgodovini je. Tega Ušeničnik pač ni mogel.

V nadaljnjem pravi Ušeničnik, po Aristotelu, da je filozofija veda o resnici, spoznanje resnice pa je nekaj božjega. Je človeku sicer mogoče, a vendar težka reč, zato moramo biti za vsako zrnce resnice hvaležni. „Tudi tistim, ki se z njimi ne moremo strinjati, pravi Aristoteles, moramo biti hvaležni. Če pozitivno ne obogate našega spoznanja, so nam pa pobuda za razmišljanje. V nasprotnih se krešejo misli. Sicer se pa skriva v vsaki zmoti kako zrnce resnice. Zato je treba vselej tudi premotriti, kaj pravijo nasprotniki in zakaj. Le tako more filozofija napredovati.“ (VII, 13, 12.)

Tudi v teh besedah, ki jih ponavlja po Aristotelu, je Ušeničnik dobro označil svojo filozofijo. Zavedati se teže iskanja resnice, biti hvaležen za vsako zrnce resnice, tudi za tisto, ki so ga odkrili drugače misleči, vedeti, da je tudi v vsaki zmoti kako zrnce resnice, ki ga je treba rešiti iz zmote in vtelesiti v sestav lastnih spoznanj – to je tisto, kar je Ušeničnik vse življenje delal. Saj že v tem kratkem uvodu navaja tako misli starih (zlasti Aristotela, Boecijeve in Tomaževe) kakor tudi modernih (med dru-

gimi Comtove, Spencerjeve, Machove, torej mislecev, ki so bili dosti daleč od nauk, ki jih je Ušeničnik imel za prave).

2. Naloge in panoge filozofije.

Ušeničnik končuje svoj uvod z označitvijo naloge filozofije, pri čemer se mu tudi že nakažejo glavna vprašanja in njim ustrežajoče panoge filozofije.

„Kaj je *naloga* filozofije. Odgovoriti mora najprej na vprašanje, kaj je s filozofijo? kaj je zlasti s filozofijo o transcendentnem, z metafiziko? Filozofija mora torej najprej tako rekoč sama sebe ‚vesti‘, samo sebe ‚overoviti‘. V ta namen mora rešiti *troje velikih vprašanj*:

Prvo: Ali je kaka prva gotovost ali izvestnost možna... To je problem *izvestnosti*. O njem razpravlja *splošna spoznavna kritika*... se imenuje tudi *kriteriologija*...

Drugo: Kakšna je vrednost naših posameznih spoznav (čutnih zaznav, pojmov, skleпов itd.). O tem razpravlja *posebna kritika*.

Tretje: Kako se vrši naše spoznavanje? kje so mu meje? ali je možno tudi metafizično spoznanje? O tem razpravlja *noëtika* (nekateri moderni jo imenujejo *gnozeologijo*, vedo o spoznanju).

To je naloga *prvega dela*. Ker so ta vprašanja osnovna za vso filozofijo, bi se ta del lahko imenoval tudi *osnovna filozofija*.

Naloga drugega dela so potem vprav najiminenitnejša metafizična vprašanja o *svetu, duši in Bogu, kozmologija, psihologija in teologija*... (tu tudi *naravna teologija*...)“ (VII, 17 in sl.)

Če bi po tem opisu hoteli shematično nakazati Ušeničnikov filozofski sestav, bi mu dali tole obliko:

Filozofija

A. Osnovna filozofija

1. Splošna spoznavna kritika
(problem izvestnosti)
2. Posebna kritika
(vrednost posameznih spoznav)
3. Noëtika
(proces in meje spoznanja)

B. Metafizika

1. Kozmologija
(metafizika sveta)
2. Psihologija
(metafizika duše)
3. Teologija
(metafizika Boga)

K temu bi mogli marsikaj pripomniti tudi glede strokovnih izrazov in celo nazivov ali imen raznih filozofskih panog. O prvem od teh vprašanj bomo spregovorili kasneje, tukaj le nekaj besed o drugem. Ušeničnikovo osnovno filozofijo bi morda raje kar celo imenovali spoznavno teorijo ali gnozeologijo, ne le tisti del, ki mu Ušeničnik pravi noëtika; morda bi ji mogli reči kar epistemologija. Tudi ime psihologija je danes dvoumno, nam pomeni bolj pozitivno, izkustveno vedo o duševnih pojavih, vendar

je pri Ušeničniku toliko umesten, ker on obravnava tudi te in to celo preden preide na pravo metafiziko duše. Teologijo bi imenovali naravno teologijo ali teodicejo, da jo dobro razlikujemo od pozitivne teologije.

Zanimivo je tudi, da v Ušeničnikovem sestavu v prvem delu ni mesta za (formalno) logiko, s katero tradicionalni filozofi navadno začenjajo svoje razpravljanje. Prav tako s stališča istih filozofov v drugem delu pogrešamo obravnavo ontoloških vprašanj. Ušeničnik je sicer napisal tudi ontologijo, a izdal jo je posebej in tudi v ponatisu jo je priobčil ločeno od glavnega teksta, logike, kolikor morem vedeti, pa ni nikdar napisal (razen če jo bila v njegovih latinskih skriptih).

Eden izmed razlogov bi mogel biti v dejstvu, da Ušeničnik logike in ontologije ne bi predaval. A to je zelo malo verjetno, zlasti še ker v tem primeru pač tudi ontologije ne bi napisal. Pa je tudi težko misliti, da bi profesor krščanske filozofije mogel preiti logična in ontološka vprašanja. Morda pridemo bliže resnici, če domnevamo, da v logiki in ontologiji Ušeničnik ni videl možnosti, da bi pokazal kak lasten pridelek, predaval pa ju je po kakem tradicionalnem učbeniku, in da je tudi njegova *Ontologija* le bolj take vrste učbenik kakor pa zares njegovo delo.

Kar še pogrešamo v njegovem filozofskem sestavu, je to, kar se tradicionalno imenuje *praktična filozofija*, to je zlasti *etika*. Sicer je metafiziki dodal za poglavjem *O religiji* tudi posebno poglavje *O npravnosti* (IX, 218-281), a to še ni prava etika, največ uvod v govorjenje o etičnih vprašanjih. Ta opustitev se morda da umeti iz dejstva, da Ušeničnik etike res ni predaval, ker je bila dodeljena drugemu profesorju, ki je učil moralno teologijo (to je bil sprva J. Ujčić, kasneje I. Lenček).

B. *Nauk o spoznavanju.*

Ušeničniku je spoznanje predvsem spoznavni dej, drugotno pa spoznana vsebina. Proces ali nastajanje spoznanja je spoznavanje. Spoznava mu je prvotno vsebina spoznanja, nato isto kot spoznanje, namreč spoznavni dej. (VII, 17.) Te izraze bi raje uporabljali nekoliko drugače, a ostanimo pri Ušeničnikovih, da ne bo nesporazumov.

1. *Vprašanje izvestnosti.*

Ušeničnikova spoznavna teorija (ali po njegovem osnovna filozofija) je nedvomno najzanimivejši in pač tudi najbolj njegov del njegove filozofije. Še posebej velja ta sodba za prvo veliko vprašanje, namreč vprašanje izvestnosti, kakor ga on imenuje. Izraz *izvestnost* pojasnjuje Ušeničnik pod črto kot gotovost, hrv. tudi sigurnost, lat. certitudo, nem. Gewissheit, kot najvišjo stopnjo v lestvici: nevednost ali *neznanje* (*ignorantia*, *nescientia*), *dvom* (*dubium*), *mnenje* (*opinio*). (VII, 21.) V slovenščini nam

beseda ne zveni lepo in *Slovenski pravopis* jo šteje med „večje besedne in slogovne spake in najhujše nebodijihotreba“ ter daje zanjo izraze gotovost, trdnost, zanesljivost, prepričanost.²⁰ *Slovar slovenskega knjižnega jezika* pa jo prav v filozofskem pomenu šteje za zastarelo in jo nadomešča z izrazoma neizpodbitnost, nedvornost.²¹ Ušeničniku se je beseda gotovost, ki jo celo uporablja, ko svoj izraz pojasnjuje, najbrž zdela prevsakdanja, saj pri njem sploh opažamo iskanje besed, ki so nekoliko dvignjene nad vsakdanjo rabo. Neizpodbitnost in nedvornost, če se je sploh spomnil nanju, sta ga lahko motili zaradi svoje nikalnosti. Sprejeti pa bi mogel izraz zanesljivost. A ostanimo pri njegovem, vsaj ko razpravljamo o njegovi filozofiji, da se bomo sploh razumeli!

Kaj je izvestnost? Trdnost ali zanesljivost spoznanja, to je védenje, da je zares resnično, kar imamo za resnično. „Vprašanje prav za prav ni, ali morem biti o čem izvesten, temveč le to, ali moremo biti o čem *resnično izvestni*, to je ali moremo priti do izvestnosti, ki je *prava izvestnost*.“ „Ali je kako *sodilo* (kriterij), po čemer moremo presoditi, da je naše spoznanje resnično? kak *pravec* (norma), ki ravna naše spoznanje, kako *vodilo*, ki nas nezmoteno vodi, ko spoznavamo? Tisti znak resnice bi bil obenem tudi *nagib*, da spoznanju pritrđimo, in bil bi tudi stvarni, *objektivni razlog* naše izvestnosti.“ (VII, 21, 28.)

Da najde odgovor na ta vprašanja, Ušeničnik kritično pretresa odgovore, ki jih dajejo skepticizem, dogmatizem in kriticism ter pri zadnjem omenja tudi kriticism metodičnega dvoma. Pravi, da je njegov pomen za znanstvo poudarjal že Aristotel, ga poznal sv. Avguštín, ni bil tuj sv. Tomažu, a v novi dobi je pri R. Descartesu postal izhodišče vse filozofije. Spoznavni problem moremo kritično reševati, ker je naš um zmožen refleksije, to je povračanja na svoje deje. Saj „ima ... naš um to izredno posebnost, da je sam sebi v svojem delovanju prisoten in viden, da je tako rekoč ‚sebevid‘, potem pa, da se še posebej lahko povrača na svojo delovanje in ga motri kot objekt.“ (VII, 47.)

Ta pojem *sebevidnosti*, o katerem v *Slovarju* Ušeničnik pravi, da je „metafora za svojstvenost duha (kot posledica njegove netvornosti), da se v svojem spoznanju zaveda, da spoznava, in zaveda tudi sebe kot subjekta, ki spoznava“ (X, 333), se šteje med najizvirnejša Ušeničnikova spoznanja. Zanimivo ga je primerjati z Vebrovim zadevanjem, namreč notranjim ali rejektivnim zadevanjem doživljajočega osebka. Saj tudi Veber pravi, da „neposredno ‚zadevanje‘ vnanje podstati je drugačno nego vzporedno ‚zadevanje‘ notranje podstati; ob reč *trčimo, samega sebe pa se neposredno zavemo*.“²² Mimogrede Veber celo prevzema, uporablja in hvali Ušeničnikov izraz „sebevidnost“. Na drugem mestu pa meni, da po drugi poti Ušeničnik zagovarja enako posebno zavest kakor on, namreč da je osebno življenje že po lastni naravi in torej brez izjeme obenem „zavestno“, da je poseb-

nost duha v tem, da more biti sam v sebi in sam po sebi za-vesten.²³ K temu vprašanju se še vrnemo.

Zaradi sebevidnosti moremo zreti um v njegovem delovanju. „Ne preizkujemo najprej spoznavalne zmožnosti in nje naravo, kakor Kant, ampak jo pustimo, da dela, da spoznava. Z refleksijo potem ugotovimo, da so spoznave raznotere. Nekaterim um ne pritegne z gotovostjo, ampak samo misli, meni, ali celo dvomi, drugim trdno, brez vsakega dvoma pritegne. Te imenujemo izvestne. Če sedaj po refleksiji ugotovimo, da um tem spoznavam ne pritrdi slepo, po kakem nezavestnem nagonu, ampak zavestno, ker vidi objektivne razloge, tedaj bomo v tem dejstvu tudi videli, da ima um zmožnost objektivnega spoznanja. Ta umska zmožnost ni torej kak aporističen postulat, kaka resnica, ki bi jo morali a priori podstaviti, marveč je rezultat refleksije.“ (VII, 48.)

V teh besedah je Ušeničnik toliko povedal, da je nevarnost, da nekatere važne točke prezremo. Najprej naglaša, da ne preiskuje najprej spoznavalne zmožnosti, ali more kaj spoznati, kako to more in koliko, da bi nato skušal priti do spoznanja, marveč najprej spoznava, in nato premerja spoznave in po njih spoznavno zmožnost. To je nekako srednja pot med Kantovim kritizmom in tradicionalno filozofijo. Potem pa izrečno zatrjuje, da je zmožnost objektivnega spoznanja odkril, ne pa podstavil ali postuliral. Pustil je um delati, to je spoznavati, in ga je v tem delu študiral. Zato je njegov izsledek plod refleksije, dobljen aposteriorno.

Ko sedaj filozof Ušeničnik ve, da je izvestno spoznanje možno, išče neko osrednjo točko, ob kateri bi se dala ugotoviti prva znanstvena izvestnost, ki bi potem osvetljevala pot do drugih spoznav. Tako točko je odkril Descartes, ko je vzdvomil o vsem drugem, ni pa mogel več dvomiti, da dvomi, to je, da misli in torej je. To gotovost spoznanja je izrazil z znanim „*cogito ergo sum*“. Ob njem tudi Ušeničnik razbira trdnost našega spoznanja, ponovno ugotavlja, da so že pred Descartesom in po njem to ali podobno odkrili, in prihaja do spoznanja, da je Descartesova sodba objektivno osnovana, da se zaveda, da je tako osnovana in da je torej tu res neka prva tudi refleksna in kritično utemeljena izvestnost. Iz razčlenbe tega prvega spoznanja nato Ušeničnik izpeljuje razna druga spoznanja, ki da so v njem (virtualno) dana, tudi spoznanje prvih načel.

Tako je Ušeničniku prvi temelj izvestnosti, trdnosti ali zanesljivosti spoznanja tisti kartezijanski *cogito*, ki je sicer vir in temelj moderne filozofije (in glede katerega I. Urbančič očita Fr. Vebru, da se je od njega oddaljil²⁴). To nam je nov dokaz, da se Ušeničnik ni zapiral v kako določeno filozofijo, ampak da je delal, kakor je po Aristotelu imel za pravilno, namreč iskal resnico povsod in jo hvaležno sprejel, kjerkoli jo je našel, nato pa jo kritično premeril in vtelesil v svoj filozofski sistem. V hudih tradicionalistih pa je s tem res utegnil vzbuditi dvome o svoji (tomistični) pravovernosti.

Ko je Ušeničnik vedel, da imamo izvestno spoznanje in tudi vemo, da ga imamo, se je vprašal, „kako ali po čem spoznamo, da smo resnično izvestni“ in je odgovoril: „... po tem, da je dejstvo razvidno. In sicer je možnost razvidnosti iz sebevidnosti, to je tiste svojstvenosti duha, da je v spoznanju s svojim dejem spoznanja sam sebi prisoten, sebi viden in sebeviden“. (VII, 66.) Kaj je torej razvidnost, se vprašuje Ušeničnik na drugem mestu. Odgovarja, da „je objektivno svojstvo dejanstva, je prav tista jasnost, tista prozornost, tista spoznatnost resnice, ki omogoča umu intuicijo“, to je, tako prisotnost resnice v umu, „da duh objektivno istost subjekta in predikata ali sam v sebi ali v drugi resnici tako rekoč ‚zre‘, ‚vidi‘.“ (VII, 93.)

Razvidnost, ki jo je težko opisati ali celo opredeliti, kakor se čuti tudi iz navedenih besed, je torej neko svojstvo dejanstva, stvarnosti, po katerem je ta duhu prozorna, po katerem jo ta ne le spozna, marveč tudi spozna, da je spoznal. Razvidnost ima svoj temelj v stvari in zopet se nam ponuja, da bi jo primerili z Vebrovim zadevanjem.

2. Resnica.

Razen o izvestnosti in razvidnosti Ušeničnik v tem poglavju razpravi tudi o resnici. Razlikuje, kakor to dela tradicionalna filozofija med ontološko resnico (to je resničnostjo stvari) in logično resnico (to je resničnostjo spoznav, našega vedenja o stvareh). Spoznana (logična) resnica je Ušeničniku skladje spoznanja z objektom, povsem v smislu sholastične filozofije. To skladje seveda ni fizično, marveč svojevrstno, idealno, reprezentativno. Izrečno se izraža le v sodbah. Ni pa vedno in ne nujno, da bi spoznanje izžrpalo vso bitnost predmeta.

Glede na resnico sta pri Ušeničniku zlasti opazni dve značilnosti: dolžnost v znanosti in torej tudi filozofiji vedno iskati le resnico, in pa zavest, kako težko jo je odkriti.

Z ozirom na prvo smo že pokazali nekatere njegove nauke, ko smo govorili o njegovem opredeljevanju filozofije in o njem kot apologetu. Označil je nevarnost apologetike, ki lahko avtorja zapelje, da „vidi“ več, kot res vidi. „Znanstvenik bodi brez vsake druge tendence (razen iskanja in odkrivanja resnice), vse njegovo teženje naj gre samo za resnico, pa si bodi takšna ali takšna.“ Tega naj se drži tudi tedaj, ko brani vero in verske resnice. Saj je vsaka resnica iz Boga in „če je resnica iz Boga, bo tako ali tako nazadnje razodela Boga“.20 To je, če zastopamo, učimo in zagovarjamo nekaj, kar je pravo in dobro, nikoli ni treba posiljevati dejstev, ne zapirati oči pred nobenim odkritjem, kajti vse, kar je pravo, je v soglasju z vsakim drugim pravim, vsaka resnica vodi k vsaki drugi resnici, torej končno k Bogu, viru vse resnice.

Tega načela, da mora filozof, znanstvenik iti samo za resnico, se je Ušeničnik držal tudi, ko je sledil svojim učiteljem in vzorni-

kom, tudi sv. Tomažu. Tega je celo citiral v ta namen: „Sicer je dejal sv. Tomaž o človeški avtoriteti, da je sama najslabotnejši dokaz (Summa I, 18) in da v filozofiji ne gre za to, kdo je kaj rekel, ampak le za to, kaj je resnica.“ (III, 300.)

V filozofiji se ne sme imeti za resnico nekaj samo zato, ker je to nekdo že učil, pa tudi ne zato, da bo kdo to sprejel, da se bo s tem komu ustreglo. Tudi v tem pogledu je bil Ušeničnik jasen in povsem nedvoumen: „Filozof služi spoznanju resnice, zato ga mora biti skrb ne priznanja, ampak spoznanja, ne tega, da bi drugi njegove misli kakor koli sprejeli, ampak da bi spoznali njih resničnost in jih zato sprejeli.“ (VII, 83.) Filozof se mora truditi, da resnico spozna, pa tudi da jo pove drugim, a tako da je tudi oni ne bodo sprejeli niti zaradi tega, ker bi jim ugajala, niti zato ker jo on oznanja, ampak zato ker bodo skozi njegova spoznanja in njegove besede tudi sami uvideli, da je resnica.

Druga značilnost Ušeničnikovega razmerja do resnice pa je v zavesti, da je odkrivanje resnice težka stvar. Spoznanje resnice je nekaj božjega, le Bog pozna vso resnico. Človek jo le težko odkrije in le deloma. Saj je stvarnost, ki jo skušamo spoznati, globlja, kakor včasih mislimo. Naše spoznanje je lahko le bolj ali manj popolno, bolj ali manj izčrpno, a vedno je resnično, če se to, kar um pojmi, sklada s stvarnostjo. Ni treba, da bi um doumel vso stvarnost, a kar doume, mora biti stvarno. Vendar je le naše spoznanje relativno, bolj ali manj popolno, intuitivno ali abstraktno, svojsko ali analogno, izvestno ali dvomljivo, resnično ali zmotno. Nikakor pa ni relativna resnica. (VII, 57, 76, 87, 90, 308, 310.) V tem pogledu je Ušeničnik jasen. „Resničnost je dana: kar je, je; kar je resnično, je resnično... Toda spoznanje resničnosti se lahko pogloblja, širi, bistri in izraz tega spoznanja je lahko jasnejši, doočnejši, izrečnejši... Resničnost je tako bogata, da je en pogled ne bi mogel dozreti do dna in je do dna tudi noben pogled dozreti ne more... zato je možnih več aspektov, ki je vsak resničen, ker je v vsakem ‚adequatio intellectus et rei‘, skladnost spoznanja z resničnostjo...“ (II, 104 in sl.)

Zato je o isti stvari možnih več sodb, od katerih je vsaka lahko resnična, kolikor izraža kak resničen vid stvari. Od različnih sodb vsaka utegne imeti zrnce resnice (Ušeničnik celo naravnost pravi: ima), ki ga je treba hvaležno sprejeti, naj se najde kjerkoli.

3. Posebna kritika in noetika.

V naslednjih dveh delih svoje osnovne filozofije ali teorije spoznavanja (v širokem pomenu besede) razpravlja Ušeničnik o notranjem in vnanjem izkustvu, o splošnih pojmih (staro vprašanje univerzalij, h kateremu se vrača tudi na drugih mestih), o sodbah, sklepih, pa tudi o veri, namreč o objektivni veljavnosti verovanja in posebej o spoznani vrednosti religiozne vere.

Nato preide na študij spoznavalnega procesa ter govori o čutnem dojemanju in umskem spoznanju, o predmetu umskega spoznanja in nekaterih (zmotnih) nazorih o teh temah. Sledi še poglavje o metafiziki, o spoznanju sveta, duše in Boga ter o skrajnih mejah človeškega spoznanja. Zopet doda nekaj kratkih prikazov novodobnih zmot o metafiziki, med katerimi imenuje tudi eksistenčno filozofijo, ki jo kratko označuje.

C. *Metafizika.*

Svoje metafizične nauke je Ušeničnik ponatisnil v VIII. in IX. zvezku *Izbranih spisov*. Vendar je o metafiziki spregovoril že tudi v VII. zvezku, namreč o metafizičnem spoznanju ali o spoznanju metafizičnih stvarnosti, sveta, duše in Boga. S tem je hotel metafiziko opravičiti in si bomo tudi mi najprej pogledali, kako je to storil.

1. *Kaj je metafizika?*

Naš spoznavalni organ je um, a vse, kar spozna, razbira in izpeljuje iz izkustvenih podatkov. „Nobene ideje ni, ki bi se dala razložiti iz samih občutkov in čutnih predstav, toda nobene ideje tudi ni, ki ne bi imela na sebi sledi, ki kažejo na prvotni empirični izvor in na zvezo s čutnimi predstavami in zaznavami.“ Zato Ušeničnik zavrača tako empirizem kakor racionalizem. In se vprašuje: „Ali more naš um spoznati tudi *bistvo stvari*, njih počela in vzroke? ... ali so ideje, ki iz davnih dni žive v človeštvu, *svet, duša, Bog*, samo *fikcije*, ali so marveč izraz realnosti?“

Nato zastavlja konkretno: „Vprašanje metafizike je torej vprašanje, *prvič*, ali spoznamo kaj nadčutnega, *drugič*, ali moremo doznati ‚das Ding an sich‘, to, kar imenuje Kant v nasprotju s ‚fenomenalnim‘, ‚noumenon‘, realnost, ki se v fizičnih in psihičnih pojavih javi, in *tretjič*, ali moremo doznati tudi prvo realnost, ki bi bila zadnji razlog in prvi vzrok vse realnosti?“ (VII, 253, 254, 255.)

Sklep njegovega razmišljanja je, da metafizika je mogoča, ne sicer kot apriorna, marveč le kot na izkustvo se opirajoča, aposteriorno osnovana metafizika, ki izhaja iz izkustva in iz pojavov skuša doumeti realnost. Omogočajo pa tako metafiziko abstraktivna sila našega uma, načelo zadostnega razloga in vzročnosti in pa pravo pojmovanje analogije. (VII, 255, 289 in sl.)

Vprašanje metafizike je Ušeničniku predvsem vprašanje o objektivnosti, morda bolje o stvarnosti ali dejanskosti treh bitnosti, ki so *svet, duša* in *Bog*. Zato deli metafiziko v kozmologijo ali nauk o svetu, psihologijo ali nauk o duši in teologijo ali nauk o Bogu. Nauk je tradicionalen in imena panog tudi, čeprav danes ne brez dvounja.

2. O spoznanju sveta.

V metafiziki torej ne gre za tako imenovani „fenomenalni“ svet ali svet pojavov, marveč za „noumenalni“ svet, svet prave stvarnosti ali realnosti. V vsakdanjem dejanskem življenju smo vsi realisti, to je, priznavamo stvarnost ali realnost stvari, ki nas obdajajo. Moderna filozofija pa je v svojih osnovah idealistična. Kot tako umevamo danes filozofsko težnjo zreducirati vse biva-joče na mišljenje, v najširšem pomenu, kakor besedo uporablja zlasti Descartes. Tako je idealizem nasproten ontologičnemu realizmu, ali kratko, ontologiji, ki priznava od mišljenja neodvisno bivanje.²⁶ V takem položaju filozof ne more kar mimo vprašanja, ali moremo res spoznati stvarnost, realnost sveta, in kako moremo to doseči. Marsikak sodobni filozof se bije s tem vprašanjem: nekateri kratkomalo sprejemajo stvarnost, drugi imajo to vprašanje za nerešljivo. Naš Fr. Veber ga je skušal rešiti s svojim naukom o zadevanju.

Tudi Ušeničnik se temu vprašanju ni mogel ogniti. Ni pa mu posvetil toliko dela in ga ni toliko poglabljal, kakor je to storil Veber. Vendar nam je odkril nekake predhodnike Vebrove in se tudi sam približal Vebrovi rešitvi. Velja to povedati z njegovimi besedami: „Nekateri so mislili, da um tudi *substanto* neposredno zaznava. Na ugovor, da to ni mogoče, češ um dobiva tudi intuitivne pojme po abstrakciji iz čutnih zaznav in predstav, čutne zaznave in predstave pa ne vsebujejo substance, torej je tudi v njih motriti in z njih odmisлити ni mogoče, so odgovarjali, da čuti tudi *substanto* nekako zaznavajo. Namreč to, kar deluje na čutila, niso abstraktne kakovosti, ne belina kot taka, ne sladkost kot taka, ampak konkretni predmeti, belo, sladko itd. ‚Non enim immutat visum albedo, sed album‘, je dejal že Aristoteles in za njim sv. Tomaž: ‚Sensus est apprehendere hoc coloratum!‘ To se pravi: akcidence, pritike so dejavnosti substance, zato se v njih in po njih javlja tudi *substanta*.“ Ušeničnik priznava, da „v tem izvajanju je resnično jedro“, a takoj nadaljuje, „vendar se nam zdi, da iz teh misli ne sledi, kar bi ti modroslovci radi izvedli“. (VII, 261.)

Misli, ki jih tukaj Ušeničnik predstavlja, zlasti citira iz Aristotela in sv. Tomaža, so tako blizu Vebrovim, če ne sploh istovetne z njimi, da bi mogel Ušeničnik v tej zvezi omeniti tudi Vebrja, če ne bi bil teh misli zapisal, preden je Veber razvil svojo teorijo.

Ušeničniku se zdi, „da iz teh misli ne sledi, kar bi ti modroslovci radi izvedli“, pa čeprav je v njih „resnično jedro“. Bolj mu ugaja „globokoumna razlaga Suárezova“, pravi in nadaljuje, „in zdi se nam, da je le-ta tudi Aristotelovo in Tomaževo misel pravilno tolmačil. Čuti res zaznavajo nekaj več kot gole akcidence, ne sicer formalno, a vsebljeno (implicite). Kar vidimo, ni belota, temveč nekaj belega... To se pravi: čuti podajajo čutne kakovosti tako, da jih um motri kot nekaj, kar je nekako samo zase. Iz tega enega in nerazločenega pojma se razločita pozneje

pojma substance in akcidencije.“ Torej se vendar „v občutkih ne izražajo samo čutne kakovosti kot take, ampak po njih in v njih tudi svojestvenost substance, namreč samostatnost, samobitnost (subsistencia). Prav zato intuitivni pojem ‚nekaj belega‘ obsega v sebi dvojno prvino, ki ju um po nadaljnji analizi s pomočjo indukcije razloči v abstraktivna pojma substance in akcidencij.“ (VII, 261, 262.)

Zdi se, da ni toliko razlike med prvim in drugim pojmovanjem, le da se Ušeničnik trudi na vsak način vzdržati mnenje, da je spoznanje substance, podstati, torej stvarnosti sveta, spoznanje uma, ki ga dobi po abstrakciji, in ne naravnost čutno ali intuitivno spoznanje.

O tem, da je formalno spoznanje zadeva uma, menda ne eni ne drugi ne dvomijo, in mislim, da tudi Veber ni. V vseh teh naukih, vključno Vebrovega, pa tiči misel, da so končno vendar čuti tisti, ki svet doznajajo kot stvaren, realen, podstaten, četudi tako doznanje še ni formalno spoznanje.

Zanimivo in, bi rekel z Ušeničnikovo besedo, globokoumno razlago tega pojma ali dejstva, nam podaja sodobni španski filozof Xavier Zubiri (*1898),²⁷ kakor sem že omenil na drugem mestu.²⁸ Njegovo zelo težko pisano razpravljanje bi skušal povzeti takole: Človek je odprt za stvari po čutih, jih najprej občuti. Čuti nam predočujejo stvari, ker so po njih vzdraženi. Človek pa jih ne občuti samo kot dražljaje, marveč tudi kot stvari. Zaznavanje stvarnosti je sicer formalno funkcija uma, vendar ni prvo, kar um dojema, pojem stvarnosti, marveč občutek iste, občutek stvarnosti stvari. Čutenje namreč ni zgolj čutenje, marveč je umno čutenje, enako umovanje ni čisto umovanje, temveč čuteče umovanje. Čutenje in umovanje sta sicer bistveno različna, a bitno enotna; sta to, kar se more imenovati čuteče umovanje, delo čutečega uma (inteligencia sentiente), kateri po čutih in v občutkih doznava stvarnost kot stvarno. Vsebinsko občutkov torej niso le neki subjektivni vtisi, so občuteni v vtisih, odprtost za to, kar se čuti. V čutečem umu (ali umnem čutenju) zaznano je prvinsko občutek, vtis, le da to, kar se vtisne, niso le dražeče kakovosti ali lastnosti, marveč „stvarne“ dražeče kakovosti. To je, v čutečem umovanju ima vtis dvoje momentov, moment občutene kakovosti in moment stvarnosti. Tega Zubiri imenuje vtis stvarnosti, ki ni drugi vtis poleg vtisa kakovosti, je le drugi aspekt istega vtisa.

Ta vtis stvarnosti je nespecifičen, ne zaznava se v njem ta ali ona stvar, marveč stvarnost kot stvarnost. To je prvo umsko zaznanje, šele nato um, sedaj kot pojmuječi um (inteligencia concipiente) iz tega izvede pojme, ne le pojme občutenih kakovosti, marveč tudi pojme stvari in stvarnosti. Možno je sicer tudi čutenje brez umovanja, ni pa umovanja brez čutenja.²⁹

Morda poizkusimo to zapleteno razlago Zubirijevo povedati z Vebrovimi izrazi, ki so bolj domači. Dejali bi nekako takole: Ko

čutih (vidim) neko rdečost, ki se vtisne v moje videnje kot pred-
očevana vsebina, obenem zaznam („zadenem“) nekaj, kot rdeče,
ne specifično kot rdeče jabolko, rdečo luč ali katerikoli rdeč
predmet, marveč le kot rdeče, kot nekaj rdečega, in to le kot
„zadeto“, ne še formalno spoznano (kar je funkcija uma). Iz tega
moj um, kot zmožnost pojmovanja razbere tako pojem rdečnosti
kot tudi pojem rdeče stvarnosti, stvarno rdečega (kot podstati in
podstatnosti).

Kljub različnim izhodiščem in prijmemom so si v tej točki sho-
lastiki (kakor jih predstavlja Ušeničnik), Veber in Zubiri v
globini tega vprašanja mnogo bliže, kakor pa kaže prvi vtis. Na
nek način namreč um mora doseči stvarnost, a ker ta ni (for-
malni) predmet čutenja kot takega, jo mora zaznati um, čeprav
po čutih in v občutkih.

V zvezi z Vebrovim naukom pa je zanimiva Zubirijeva pripomba,
da prvo „inteligible“ ni bit (ser), marveč stvarnost (realidad).³⁰
Pri Vebru namreč nismo vedno gotovi, ali po njegovem nauku
zadevamo stvarnost kot „istinito“, realno, ali kot „istinitost“, bit.
Veber sam v tem ni jasen in dosleden.³¹ Vendar nekje mimogrede
omenja, da moramo razlikovati med „bitjo“ (Sein) in „stvar-
nostjo“ (Wirklichkeit) ter da prvo dojemamo z umom, drugo pa
s čuti.³² To bi tako tolmačil, da drugo „zadevamo“ s čuti, prvo
pa potem izvajamo z umom v formalnem spoznanju. Ali: to, kar
prvo zadevamo, je istinito, stvarno, ne instinitost, bit, „jestvo“.

A vrnimo se k Ušeničniku! Tudi on tedaj vsaj dopušča, da po
čutih nekako dosegamo stvarnost in je zato naše spoznanje sveta
mogoče. Potem pa nadaljuje in govori o spoznanju *bistva* stvari
in pravi, da o tem prav tako nimamo intuitivnih, ampak abstrak-
tivne pojme. Tudi do bistva torej pridemo le po abstrakciji, ven-
dar pa zopet po podatkih, ki jih dobimo po naših čutih. „Speci-
fično bistvo moremo spoznati le posredno, po opazovanju in pri-
merjanju, po razbiranju in sklepanju... Jasno pa je, da je to
delo počasno in da dostikrat tudi ne uspe... Specifično bistvo
mnogih stvari je nam nepoznano.“ (VII, 264 in sl.)

Ko je enkrat Ušeničnik spoznavno upravičil kozmologijo ali filo-
zofski nauk o svetu, o zunanji stvarnosti, je mogel v ustrežajočem
delu metafizike spregovoriti o svetu. Spregovoril je o neživih in
o živih bitjih, in o svetu kot celoti zunanje stvarnosti, o tem,
kakšen je, o njegovem razvoju, začetku, smislu in koncu. Glo-
balno gledan se nam njegov nauk zdi kar dosti tradicionalen.
Podlaga mu je aristotelški in tomistični hilemorfizem, to je
nauk, da so telesa sestavljena „iz dveh prvin, ene, ki je trpna,
počelo trpnosti, dovzetnosti, razsežnosti, deljivosti – *tvar* (...
materia prima), druge, ki je dejavna, počelo dejavnosti, specifične
določenosti, dejavnih kakovosti in sil, smotrnosti – *lik*, podstatni
dej, prvi notranji oblikovni vzrok (...*forma substantialis*).“ (VIII,
14.) „*Tvar* in *dej* se imata torej kot nedoločeno, a določno, in
kot določujoče počelo. *Tvar* in *lik* sta dve prvini podstati, ki se

dopolnjujeta v eno, enotno, samostojno, popolno podstat. Kljub dvojnosti počela je podstat ena, ker se počeli bitno dopolnjujeta kot možnost in dej.“ (VIII, 19.) Ta nauk je zanimiv in ga podčrtujemo tudi zaradi tega, ker bomo videli v naslednjem razdelku, kako Ušeničnik z njim pojasni razmerje telesa in duše pri človeku in kaj pušča pri tem nepojasnjeno.

3. Spoznanje duše.

(Zunanji) svet je samo ena vrsta (ali področje) stvarnosti, druga pa je duševna stvarnost, zlasti osebki doživljanja, duše ali jazi, kakor se v filozofiji imenujejo. Fr. Veber je celo to drugo stvarnost kot tako odkril prej kakor pa zunanjo stvarnost. Pot do nje je našel kasneje v notranjem ali rejektivnem zadevanju, katerega je istil z neposrednim zavedanjem samega sebe.³³

Ušeničnik se je v vprašanju o spoznatnosti duše naslonil na nauk sv. Tomaža. Ta je razlikoval dvoje vprašanj, *ali je duša in kaj je*. Odgovor na prvo vprašanje daje intuicija, zavest; ko duša deluje, vidi, da je. Torej ima v mislih že to, kar je kasneje Descartes izrazil s svojim „cogito“. Lahko bi dodali: Ušeničnik pa s svojim odkritjem popolne refleksije oziroma sebevidnosti.

Pri Ušeničniku je človeški duh sebeviden, „je v spoznanju s svojim dejem spoznanja sam sebi prisoten, sebi viden in sebeviden“. (VII, 66.) V razčlenjevanju Descartesovega „cogito“ prav tako Ušeničnik opozarja na to posebnost našega duha: „Cogito ergo sum. Mislim, torej sem. To se pravi: v svojem mišljenju, v svoji dejavnosti se sam sebe zavedam. Ali je to resnično? Resnično, ne morem tega tajiti in zanikati. Ko mislim, sem sam sebi prisoten, v mojem delovanju se mi javi moje bitje, moje delovanje je prav moje, jaz sem, ki mislim, in zavedam se, da sem jaz. Mislim, torej sem, za to ni treba nobenega sklepanja, to je izraz žive zavesti. že tisti ‚torej‘ je preveč. Lahko bi rekli kar preprosto: mislim. ‚Misli-m‘; ta značilni ‚m‘ že vse pove, v njem tiči zavest, da sem misleč, da sem...“. (VII, 50.)

Prestavljeno v Vebrov jezik bi se to reklo: Ko mislim, morem biti s svojo pozornostjo obrnjen navzven, k predmetu mišljenja, ki si ga predočujem in lahko zadevam. A svojo pozornost lahko obrnem tudi navznoter in tedaj si predočujem isto svoje mišljenje, zadevalno pa lahko doznam tudi sebe kot osebek mišljenja. Tako zadevam sam sebe kot podstat. In to notranje ali rejektivno zadevanje je tudi pri Vebru istovetno z neposrednim zavedanjem samega sebe. Motiti utegne koga isti izraz „zadevanje“, ki ga je Veber prvotno uporabil v obrnjenosti navzven in ga je treba umevati nalično ali analogno.

Če primerjamo oba nauka, Ušeničnikovega in Vebrovega, se zdi, da je prvi celo radikalnejši, Ušeničnik bolj podčrtuje neposredno „sebevidenje“. Pri Vebru se dozdeva, da se to zgodi z drugim doživljanjem, vendar govori, kakor smo videli tudi o „neposrednem“ zavedanju samega sebe.

Preidimo sedaj zopet k Ušeničnikovemu razpravljanju o duši! Ostalo mu je drugo vprašanje Tomaževo: kaj je duša? Odgovor na to vprašanje se zdi še težji. Sv. Tomaž zanika, da bi se duša naravnost, intuitivno zaznavala. Razlikujmo dobro: v svojem bistvu (kaj je), prej smo govorili o biti (ali je). Bistvo duše spoznamo iz njenega delovanja, to je abstraktivno. Na ta način so modroslovci spoznali, da je duša netvarna. A ta pojem je po obliki nikalen, meni pa sicer pozitivno svojstvo. Pridobljen je po analogiji. Po isti dobiva sv. Tomaž še druge podatke o bistvu duše. Torej je tudi glede na to vprašanje metafizika duše mogoča.

In ker je mogoča, ji Ušeničnik posveča drugi del svoje metafizike. Vendar se pri tem ne omejuje na strogo metafiziko. Svoje razpravljanje deli v dvoje razdelkov, v nauk o duševnosti in v nauk o duši. Prvi je v resnici psihologija doživljanja, ki je bližje izkustveni psihologiji, čeprav se čuti, da jo je napisal filozof in v filozofske namene. Drugi razdelek je prava metafizika duše, to je razpravljanje o duševni stvarnosti kot taki, o stvarnem ali realnem osebkju doživljanja. V tem razdelku Ušeničnik govori o bistvu duše, o njenem razmerju do telesa, o njeni nesmrtnosti, pa še o živalski duši.

Duša je Ušeničniku, tudi v soglasju s filozofskim izročilom, podstatni dej telesa. „To se pravi: duša telo udejstvuje, bitno oblikuje, organizira in mu daje specifično naravo, ki se po njej človek bistveno loči od živih bitij nižjih stopenj, od živali in rastlin. Kakor pa dej in tvar vobče tvorita eno podstat, en subjekt, tako torej tudi človeška duša in telo.“ (IX, 42.)

Razlikuje pa Ušeničnik med dušo in jazom, saj mu jaz družijo dušo in telo. Duša je podstatni dej, na nek način podstat, to je bitje, ki ni svojstvo kakega subjekta. Tudi telo je nekaka podstat. Ne duša ne telo pa nista popolni podstati, ker sta naravnani ena na drugo, šele združeni, enotni delata popolno in samostojno podstat, človeka. Tako popolno podstat, ki samostojno biva in deluje, imenuje Ušeničnik *samostat* (za tradicionalni *suppositum*). Samostat umne narave je oseba, ki se v zavesti same sebe izraža kot jaz. (IX, 49.)

V tem nauku ostaja neka težava: če sta duša in telo podstati, čeprav ne popolni in čeprav naravnani druga na drugo, kako more prva biti samo in absolutno lik ali dej, druga pa samo in absolutno tvar ali možnost, ko se združita v novo, popolno podstat ali samostat? Duša in telo kot podstati sta že sestavljeni vsaka iz svoje tvari in svojega lika ali deja. Ali se nam ne ponuja misel, da se v združitvi obe podstati medsebojno ali vzajemno, čeprav morda ne v enaki meri, določata, oziroma sta določeni, da je torej vsaka v nekem pogledu tvar in v drugem lik? Temu bi tudi ustrezala Ušeničnikova ugotovitev, da je v združitvi telo oduševljeno in duša utelešena (IX, 43), in da duša „ni vsa ‚zatopljena‘ v telesnost, temveč sega že s svojo umnostjo in svobodnostjo, zato pa tudi s svojo bitjo v kraljestvo duhov.“ (IX, 45.) Tudi

je vedel in povedal, da edinstvo telesa in duše ni lahko umevno (IX, 44), da torej pušča še odprta vprašanja. A ta bi terjala posebno razpravljanje.

Tudi živali imajo nekakšno dušo, duševni dej, ki pa je specifično nižji, kot je človeška duša. Celokupnost njihovega ravnanja kaže, da uma nimajo. Živalska duša ne presega v popolnem pomenu mej tvarnosti, čeprav ni dvoma, da ni ne tvar, ne kako svojstvo stvari. Nima pa neodvisno od stvari nobenega delovanja, torej ni v pravem pomenu netvarna, to je duhovna podstat. (IX, 76 in sl.)

4. O Bogu.

Da je Ušeničnik precejšen del svoje filozofije posvetil vprašanju Boga, je povsem umljivo. Bil je duhovnik, dolgoleten profesor dogmatike na bogoslovnem učilišču, po potrebah dobe apologet, razen tega je po svojem šolanju in po osebnem sprejemu bil pripadnik filozofske šole, kateri je vprašanje Boga bilo osrednje vprašanje. V vsem se čuti tudi osebna zavzetost. Ušeničnik je skrbno izdelal ves svoj sestav, a prav v razpravljanju o Bogu se čuti, da je delal s posebno skrbjo in ljubeznijo. Škoda, da se pri vprašanju ne moremo dalj časa pomuditi in se ustaviti pri več podrobnostih.

Zopet je Ušeničnika najprej zanimalo vprašanje božje spoznatnosti. Tega je reševal tako, da je shematično podal en tradicionalen dokaz za božje bivanje, namreč dokaz iz prigodnosti stvari, ter prisluhnil pomislekom agnostikov. Razbral je iz njih troje ugovorov ter jih je skušal razveljaviti. Pokazal je, da spoznavamo Boga iz refleksov stvari, ne iz kakšne intuicije ali kakorkoli apriori. To je analogno spoznanje, nepopolno, a ne neresnično. Tukaj ni govora o kakem neposrednem doznavanju Boga, ki bi ga mogli primerjati z vebrovskim zadevanjem, seveda tokrat na stopnji Boga. Veber sicer tako zadevanje vsaj dopušča, a formalno v tem pogledu svojega nauka ni razvil, saj ga v času, ko je pisal *Knjigo o Bogu*, najbrž še ni imel dovolj izdelanega.

Vendar mislim, da moramo tudi pri spoznavanju Boga podstavljati neko prvotno zadevanje, morda nekako umno čutenje, nekak vtis stvarnosti v Zubirijevem smislu, namreč da čuteči um pač začuti božjo stvarnost, četudi je formalno in specifično še ne spozna. To bi bilo prvo zaznanje nečesa (morda že Nekoga) prabitnega, ne še spoznanje božje biti in še manj božjega bistva. Do obojega se (pojmujoči) um šele nato dokoplje. Saj brez tega prvotnega zaznanja um tudi po abstrakciji ne bi mogel doseči (in še manj dokazati) bivajočega Boga, marveč največ le idejo Boga, transcendentalno idejo kakor so bitje, resnica, dobro, ne bi pa mogel odkriti božje osebe.

Čeprav Ušeničnik izrečno zatrjuje, da Boga spoznavamo le posredno, po abstrakciji in analogiji, in da je navidezno neposredno zaznavanje le „nerazvito sklepanje“ (IX, 144), vendar omenja

tudi neko „naravno nerefleksivno božje zaznavanje“ (IX, 150) in ve, da npr. „vest kakor koli že spričuje Boga“ (IX, 153.) Za vsako ceno skuša rešiti nauk, da je specifični spoznatni organ le um. Tega nauka pa misel zadevanja v ničemer ne ogroža, če se umeva kot dej zubirijevskega čutečega uma, saj je, prvič, dej uma, četudi samo še po čutenju, in drugič, še nikakor ni pravo spoznanje, katero ostane pridržano (pojmujočemu) umu.

Brez takega zadevanja je težko umeti in razložiti, kako moremo sploh umsko doseči Boga, ki je več kot samo ideja, in pa zakaj ljudje iščejo Boga in dokaze zanj, preden so ga spoznali, če ga niso že poprej „slepo“, nespecifično doznali, to je „zadeli“.

šele po tem prvotnem „zadetju“ nečesa prabitnega po čutečem umu, potem formalni um lahko išče in spoznava Boga, tako njegovo bit ali bivanje kot že tudi, kolikor mu je to sploh dosegljivo, njegovo bistvo ali naravo. Za to uporablja abstraktivno silo in analogijo ter skuša najti pojme in izraze, s katerimi bi božje bistvo zajel, v treh stopnjah, ki jih Ušeničnik imenuje afirmacija, negacija in potenciacija (VII, 284); o teh bomo še govorili.

V razpravljanju o Bogu, si Ušeničnik stavi tri osnovna vprašanja: ali je Bog, kaj je Bog in kakšno je razmerje Boga do stvari. V odgovoru na prvo vprašanje pretresa razna mnenja o božji spoznatnosti, o možnosti in potrebi dokazati božje bivanje. Njegov sklep je, da je tak dokaz mogoč. „Ni a priori nemogoče, temveč celo verjetno – kar izkustvo tudi dejanski potrjuje –, da človek spozna Boga nekako naravno, to je, iz stvari, a brez formalnega sklepanja. Toda nekaj drugega je, brez formalnega sklepanja, nekaj drugega brez sklepanja sploh... Takšno spoznanje se da vedno razviti v pravi dokaz in seveda dotlej tudi ni znanstveno, dokler se tako z dokazi ne izkaže. Ne torej, da bi bilo vse božje spoznanje sad dokazov – to mnenje res nasprotuje znanstvu – toda takšno mora biti, da se da z dokazi kot pristno in izvestno izkazati (legitimirati). Dokazi niso navadna pot k Bogu, a so *teodiceja*, so naknadno potrdilo, da je ideja o Bogu znanstveno legitimna in da so dvomi o njej znanstveno neosnovani.“ (IX, 84 in sl.)

Za tem Ušeničnik da pregled tradicionalnih dokazov za bivanje božje in jih presoja glede na njihovo dokaznost. Omenja najprej pet klasičnih tomističnih dokazov, vendar sledeč nekaterim tomistom prve štiri družji v en dokaz, kozmološki (v ožjem smislu), petega pa deli v dva, v teleološkega (iz smrtnosti) in nomološkega (iz zakonitosti v svetu); skupaj s prvim so to kozmološki dokazi (v širšem pomenu). Tem Ušeničnik nato dodaja še druge. Podrobno razvija zlasti prvi kozmološki dokaz, ker je najjasnejši in najsplošnejši (IX, 153), nekoliko krajše ostala dva. Potem pretresa razne druge poti do Boga. Vebrovih poti do Boga ne omenja, niti ni lahko videti, kam bi spadali v Ušeničnikovem sestavu. Ko je Ušeničnik pisal svoj *Uvod*, seveda Veber svojih poti še ni bil pokazal.

Na drugo vprašanje, kaj je Bog, Ušeničnik odgovarja, da nam že dokazi za bivanje božje nekoliko razodevajo tudi božje bistvo (zopet podobnosti pri Vebru). Težava pa je v tem, kako moremo s svojimi pojmi sploh zajeti božje bistvo. Bivanje božje moremo dokazati, a bistvo, kolikor to sploh moremo, lahko dosežemo le po analogiji, to je z uporabo pojmov, ki smo jih dobili v spoznavanju stvari, a lahko veljajo tudi za Boga. čeprav ne istomiselnost. Za to se poslužujemo treh stopenj približevanja, ki so afirmacija (zatrjevanje), negacija (zanikanje) in potenciacija (stopnjevanje). Bogu najprej pripisujemo vse popolnosti, ki jih nahajamo v stvareh. Vemo pa, da v njem niso tako kot v stvareh, marveč v posebni, odlični meri ali odliki. „Ne le da moramo o prvem vzroku zatrditi, afirmirati vsako popolnost in zanikati vsako nepopolnost, moramo tudi tisto popolnost nad vsako mero in mejo do najvišjega, vsepresežnega viška vzmnožiti in vzvišati, bodisi da izvršimo to z nikalnico ne- (neizpremenljiv, nečasoven, neprostoren, neizmeren, neskončen) ali s trdilnico vse- (vseveden, vsemogočen, vsevladen) ali s kako sestavo negacije in afirmacije (neskončno popoln).“ (VII, 284.) (Veber v ta namen mnogo uporablja predpono pra-: Praistinitost, Prapodstatnost, Prapolnost.)

Tako je Ušeničniku Bog absolutno nujno, zato nepovzročeno, nemenljivo in neminljivo, večno, neskončno, vsepopolno, svobodno in umno bitje, najvišje dobro in Sveti, Bit sama, vsevladavec in Stvarnik vsega. Je Duh in Oseba, in en sam Bog. V njem so na svoj način vse vrednote, namreč na višji, čist način (eminenter), je sumum bonum, Svetost. (IX, 154 in sl.)

Moremo pa v tej zvezi ponoviti Ušeničnikovo misel, ki jo je izrekel v zvezi s spoznavanjem zunanjega sveta, le da tudi ta velja za Boga še v posebni meri: Specifičnega bistva ne spoznamo samega v sebi, marveč le posredno in nam je v mnogih primerih nepoznano; ustavljati se moramo pred mnogimi uganjkami. (VII, 264 in sl.)

V odgovor na tretje vprašanje, o razmerju Boga do stvari. Ušeničnik razvija to, kar imenuje metafiziko stvarjenja. Priznava, da je pojem stvarjenja zelo težak, po naravi je človeku tuj. Vendar vse, kar je, je to ali nujno ali povzročeno. Povzročeno po sebi ne more biti, ker bi potem moralo biti, preden je bilo. Moralo ga je povzročiti bitje, ki ni povzročeno, to pa je Bog, pravzrok in pravir vsega bitja ali vse stvarnosti. Ni pa le stvarnik, temveč tudi vzrok vsega delovanja. V tej zvezi Ušeničnik razpravlja tudi o razmerju božje delavnosti do zla. Pa tudi o božjem predvidevanju, ne le tega, kar šele bo, marveč celo tistega, kar nikoli ne bo, pa bi moglo biti. Priznava, da je v vseh teh vprašanjih mnogo skrivnosti, ki jim ne moremo do dna. (IX, 172 in sl.)

Zanimiv je tudi njegov odgovor na vprašanje, zakaj je Bog svet ustvaril. Zato, ker kot neskončna dobrota, summum bonum, takorekoč (govoreč v metafori) ne more zadrževati polnosti svo-

jega bitja sam v sebi, ne da bi bilo deležno tudi stvarstvo. Seveda ni to nobena naravna nujnost. Najvišji namen in smisel stvarstva pa je, kar najbolj izraziti v sebi bogopodobnost; po tej teži vse vesoljstvo. (IX, 189 in sl.)

č. *Dodatni poglavji.*

Svoji metafiziki je Ušeničnik dodal še poglavji o religiji in npravnosti, to je, nekaj misli iz filozofije religije in npravnosti.

1. *O religiji.*

To poglavje je zelo kratko (20 strani). Po vsem, kar je Ušeničnik že povedal o Bogu in v zvezi z njim, se mu tudi ni bilo treba posebno razpisovati. Označil je bistvo religije kot skupek več duševnih dejev: je spoznanje, pa tudi priznanje Boga, obsega še akte hotenja in čustvovanja: ljubezen, bogovdanost, spoštovanje, sveto grozo. Izrazit dej religije je molitev, s katero priznavamo božje veličastvo, se mu zahvaljujemo in prosimo pomoči v raznih težavah življenja. Tudi daritev je izrazit religiozni dej. Tej metafiziki religije je Ušeničnik dodal še nekaj misli o njeni psihologiji in zgodovini.

2. *O npravnosti.*

Poglavje o npravnosti je precej obširnejše in nas tudi posebno zanima, saj vemo, da Ušeničnik v svoj filozofski sestav ni dal etike in tudi ni pokazal, kje in kakšno bi bilo mesto, kakšno njeno razmerje do ostale filozofije. V tem poglavju pa moremo najti vsaj temeljne Ušeničnikove misli o npravnosti.

Po božji stvariteljski zamisli je smoter vsega stvarstva Bog sam, a človek naj bi se še posebej dvigal k njemu. Božjo zamisel stvarstva so stari imenovali večni zakon. Ta je pravec človekovega npravnega delovanja, to se pravi, svobodnega človeškega delovanja z ozirom na pravec večnega božjega zakona in Boga kot najvišjega dobrega. Če človek ravna v soglasju s tem pravcem, dela dobro, če ne, dela zlo. „Pamet, kolikor praktično sodi o npravnosti posameznih dejanj ter npravno dobra odobrava, npravno slaba obsoja, se imenuje vest... Ker je vest naše spoznanje, a se mora človek po pameti odločiti le, če se odločuje po svojem spoznanju, zato je človek neposredno dolžan ravnati se po vesti... Tako je za človeka neposredni in v rečenem smislu tudi zadnji pravec npravnosti njegova vest.“ (IX, 220.)

Najvišja vrednota je Bog, vse druge vrednote se razvrste pod prvo vrednoto v poseben red, ki naj človek po njem vse ceni in ljubi. Vse npravne vrednote s svojimi najstvi sestavljajo npravni red.

„S tem, da se dvigne človek z npravnim delovanjem k najvišji bogopodobnosti, katere je zmožen, doseže obenem svoje najvišje

usovršenje. A najvišje usovršenje mora vsebovati najvišjo srečo. Tako je po tem umeven tudi smisel življenja." (IX, 226.)

Človek namreč hrepeni po sreči, ki je v popolnosti. Sreča je v utešenju hrepenenja po popolnosti.

Tako je Ušeničnik označil bitne korenine in bistvo npravnosti. Dodal je še misli o psihologiji in zgodovini npravnosti, kritiko zmotnih in pomanjkljivih mnenj ter očrtal območje npravnosti. S tem pa je sklenil prikaz svoje filozofije.

D. Viri in avtorji.

Mikavno bi bilo sedaj še ugotoviti, odkod je Ušeničnik dobival svoje filozofske ideje, kateri so jim bili viri, kolikor niso bile njegova lastna odkritja, katere avtorje je bral, oziroma se nanje opiral.

To bi bilo sorazmerno lahko odkriti, ker Ušeničnik mnogo citira, ko bi svoji filozofiji dodal običajno imensko kazalo; videli bi, katere avtorje je citiral in kolikokrat. Takega kazala pa ni. Sicer je na koncu IX. zvezka *Izbranih spisov* 12 strani „stvarnega in imenskega kazala“, ki pa je v bistvu le stvarno kazalo z omembo avtorjev v zvezi z raznimi zadevami ali temami. Zato ne vsebuje imen vseh citiranih avtorjev, niti ne našteva vseh strani, kjer je kak avtor omenjen.

Razen tega bi bila pomembna tudi kvalitativna razčlemba uporabe virov, to se pravi, ali je kak avtor le bolj ali manj slučajno omenjen, ali pa se sprejema ali zavrača kak njegov nauk.

Vendar moremo v glavnih potezah dobiti nekako sliko Ušeničnikovih virov in avtorjev, upoštevajoč le tiste, ki jih v kazalu vendarle omenja, in prostor, ki jim ga dodeljuje. Tedaj vidimo, da je najbolj upoštevan avtor sv. Tomaž Akvinski (191 vrstic), sledi mu Aristotel (60), potem pa od starih še sv. Avgustin (35), Ciceron (18) in Platon (12). Od modernih je na prvem mestu I. Kant (41), sledijo mu O. Külpe (19), W. Wundt (18) in G. W. Leibniz (16). Od Ušeničnikovi filozofiji sorodnih novih filozofov imata največ omemb D. Mercier (15) in J. Lindworsky (10), od „nasprotnih“ pa se največ omenjajo še E. Husserl (13), R. Descartes (12), Fr. Jodl (12) in D. Hume (11). Svojega učitelja L. Billota omenja le z eno vrstico.

Od slovenskih filozofov je najboljirneje omenjen Fr. Veber (12 vrstic in v nekaterih geslih še vsaj dvakrat); omenjeni so tudi K. Ozvald, Fr. Derganc, S. Dolar in Fr. Žigon; poleg teh še Iv. Cankar, Fr. Miklošič, Fr. Seidl in B. Zarnik, mimogrede (v drugem geslu) je imenovan tudi A. Breznik. V oči udarja popolna odsotnost A. Mahniča, Fr. Lampeta, Fr. Kovačiča, J. Ev. Kreka, A. Pavlice. S tem ni rečeno, da niso nikjer v *Filozofiji* omenjeni, v kazalu jih ni. Govori pa o njih v drugih spisih, zlasti še o Mahniču.

Ne moremo tudi mimo dejstva, da so praktično vsa dela, ki jih Ušeničnik v *Filozofiji* omenja, izpred leta 1920. To se pravi, da jih je uporabil, ko je pisal svoj *Uvod*, ni pa tega niti sproti aktualiziral, niti ga bistveno obnovil, ko ga je pripravljaval za ponatis. Tega zadnjega niti ni mogel storiti, ker je v dveh letih izšlo 10 zvezkov (nad 3.000 strani) in vse je sam pripravil za natis.

Pač pa je zaradi tega še posebno vredno omembe, da sorazmerno mnogo omenja Fr. Vebra, ki je šele začel svojo pot, ko je Ušeničnik pisal *Uvod*. Verjetno je njegovo ime kje vnesel kasneje, morda še kako drugo.

V. TOMIST ALI NE, OZ. KOLIKO IN KAKO

Ušeničnik je v svojem filozofiranju sledil zgledu svojih rimskih učiteljev in po njih sv. Tomažu. Tega ni mogoče zanikati ali o tem dvomiti. Vendar so bili izrečeni tudi neki dvomi, celo o tem ali je Ušeničnik sploh bil pravi filozof, posebej ali je bil pravi tomist ali ne.

1. Mnenja in sodbe.

Prvi dvom nam posreduje Fr. S. Finžgar v svojih spominih, ko omenja misel A. šerka, ki je bil poln hvale za Ušeničnikove spise, vendar je menil, da le ni bil resničen filozof, ker da ni bil osebno ustvarjal, marveč je le učil že narejeno, dozorelo filozofijo, namreč tomistično.¹⁴

K temu najprej malo pojasnila! V strogem ali najodličnejšem pomenu besede je filozof zares le človek, ki sam filozofira, odkriva filozofske resnice ali ustvarja filozofijo. To je res. Vendar se more, vsaj v naličnem pomenu besede, imenovati filozof tudi, kdor filozofijo vsaj poustvarja, to se pravi, kdor kritično pretresa že najdene filozofske spoznatke ter jih nadaljuje, izpopolnjuje, čisti in bogati. To delajo celo največji filozofi, ker si niti oni ne morejo privoščiti razkošja, da bi vso dosedanjo filozofsko kulturo zavrgli ali potisnili na stran ter začeli zopet v začetku. Kje bi to bilo?

Če bi tedaj Ušeničnik res samo učil že narejeno in dozorelo, namreč filozofijo sv. Tomaža in njegovih učencev, pa bi to delal kritično in nadaljeval delo prednikov, bi vseeno zaslužil ime filozofa. Kako pa je v resnici bilo z njim? Ali je res le ponavljal misli sv. Tomaža in morda še njegovih učencev? Nekateri to mislijo. Tako je npr. E. Kocbek leta 1943 sodil, da „Ušeničnik je razodetje preveč istil s sistemi in teološkimi šolami, bil je tomist na način, kakor da je Tomaž Akvinski vse povedal in enkrat za

vselej izčrpal neznansko krščansko skrivnost. Zato je danes nujno postal integrist, branilec logičnega formalizma in duhovne statike... Logika njegove logike je usodna...³⁵

Kocbek je tukaj očitno mislil bolj na Ušeničnika kot teologa, ker govori o krščanski skrivnosti, a če je bil Ušeničnik kot teolog tak tomist, kakor ga on označuje, tedaj je težko bil drugačen kot filozof. Pa to drži? (Povsem ob strani pustimo druge Kocbekove očitke, ostanemo le pri njegovi oznaki Ušeničnikovega tomizma.)

Zanimivo pa je, da so bila o Ušeničniku izrečena tudi nasprotna mnenja, namreč da ni bil tomist, vsaj ne pravi ali pravoveren tomist. Morda ne vedno kot očitek, kdaj le kot ugotovitev. Tako meni J. Janžekovič, da „strogi tomisti Ušeničnika sploh ne (bi) šteli za svojega. Nasprotno, očitali bi mu, da se je preveč oddaljil od sholastične metode, da pri razporedbi filozofskih panog ni odkazal ontologiji mesta, ki ji gre, da je svoj nauk o spoznanju naslonil na Descartesov *cogito*, ki vodi v filozofski idealizem, da je sploh dal kritiki in noetiki prevelik poudarek...“³⁶ Iz vsega že povedanega v tem spisu sledi, da so te ugotovitve ali obtožbe zadete. A, se jim more dati pomen, ki se jim hoče dati?

Sam sem nekoč napisal članek, ki sem ga zlasti utemeljeval iz Ušeničnika, ker sem hotel z njim dialogirati z ljudmi, ki so se imeli za tomiste. A namesto dialoga sem moral slišati, da Ušeničnik ni bil pravoveren. Kje je torej resnica?

2. Ušeničnikove lastne izjave.

Morda najprej prisluhnemo Ušeničniku samemu. Vemo že, da je po povratku iz Rima ocenjeval dela svojih učiteljev Remerja in Billota ter hvalil njuno kritično in samostojno rabo Tomaževe filozofije. Moglo se je torej od njega pričakovati, da bo delal enako.

Njegovo načelno stališče glede na sprejemanje spoznatkov drugih filozofov lahko razberemo iz teh njegovih besed: „Filozofijo se ne da mehanično prevzeti. Filozofijo si je treba marveč miselno osvojiti. A zopet si jo je mogoče zares miselno osvojiti samo tedaj, če uvidimo nje resničnost. Zakaj pri filozofiji ne gre za verovanje, temveč za vedenje.“ (III, 77.)

To velja za vsako filozofijo, tudi za Tomaževo: „Sv. Tomaž Akvinski, dasi velik, je vendar bil tudi sam pod vplivom svoje dobe, in kakor noben človek si tudi on ne more lastiti naravne nezmotljivosti...“ (III, 78). Ne more si lastiti nezmotljivosti, pa tudi nihče drugi mu je ne more pripisovati. Kakor vsako filozofijo, je tudi njegovo treba kritično študirati in poustvarjati, tudi v njej le iskati resnico, ne jo sprejemati z vero.

Ob takem stališču Ušeničnikovem moremo videti naravnost začrtan njegov program v besedah, ki jih je napisal v isti zvezi:

„Ne nazaj, temveč naprej! Kljub globokemu spoštovanju, ki ga čutimo do sv. Tomaža in njegove filozofije, si namreč ne tajimo in po pravici in resnici tudi ne moremo tajiti, da ni možna kaka preprosta reipristinacija celotne Tomaževe filozofije, da bi npr. Tomaževo filozofijo kar kratkomalo povzeli in prevzeli z vsem, kar je z njo v zvezi in z le tem... Če se pa miselno vglobimo v Tomaževo filozofijo, se nam pokaže troje: prvič, da ne moremo vsega sprejeti; drugič, da nam to, kar moremo sprejeti, ne zado- stuje povsem; in tretjič, da moramo postaviti vse v novo osre- dje.“ (III, 77.)

še natančneje in konkretnije je Ušeničnik zapisal: „So problemi, ki so problemi vseh časov, a so tudi problemi ene dobe... So... problemi, ki jih doba sv. Tomaža ni čutila, a ki jih živo čuti naša doba. Takšni problemi so: spoznavni problem, problem božjega spoznanja, problem monizma, problem religije, etični problem itd. Jasno je, da mora naša doba mimo zastarelih problemov v sre- djšče modernih problemov.“ (III, 79.)

Jasneje pač ni mogel govoriti. Tako o njegovem stališču ne more biti dvoma. Gotovo je, da Ušeničnik ni bil kak trd tomist, ki bi mislil, da je sv. Tomaž že vse in enkrat za vselej povedal. Pač pa se smemo vprašati, ali je filozof, ki je o razmerju do Toma- ževe filozofije tako mislil, bil še tomist. Ušeničnik sam je zapi- sal tudi, da... „...ni mogoče reči, da bi zapustil pravo filozofijo, kdor ne bi bil povsem istih misli s sv. Tomažem“. (III, 78.) O tem sploh ne more biti govora. Prava in resnična je lahko filozofija, četudi se kje oddalji od misli Tomaževih. A to ni sedaj naše vprašanje. Tukaj se vprašujemo, ali se tak filozof lahko še šteje med tomiste.

V ta namen pa imamo za primerno, da poprej razčistimo dvoje vprašanj: o medsebojnem razmerju med različnimi filozofijami, in o tem, kdaj se neka filozofija more šteti k neki šoli ali se skli- cevati na nekega filozofa kot učitelja ali vzornika.

3. Poizkus odgovora.

Noben filozof ne more zavreči ali pustiti ob strani dosežkov pred- nikov in začeti filozofirati povsem iznova. Tako pravzaprav čisto *originalnega* filozofiranja ni, mogoče pa se je približati tej skraj- nosti (med nami npr. Fr. Veber). Na drugem koncu pa so ljudje, ki se povsem zapišejo nekemu filozofu in njegovi filozofiji, ka- tero le ponavljajo in morda še tolmačijo; take *komentariste* (da ne rečemo epigone) pač le iz vljudnosti imenujemo filozofe, so pač največ filozofski publicisti ali kaj podobnega.

Med obema skrajnostima pa vidimo vsaj tri možnosti, ki gredo od samega posnemanja do vedno večje miselne samostojnosti in samosvojesti. *Sinkretizem* pomeni le zbiranje in izbiranje nau- kov več filozofij, ki jih vsaj zunanje skuša prikrojiti in povezati v neko celoto. Dalje gre *eklektizem*, ki sprejete nauke tudi no-

tranje prireja in kolikor toliko medsebojno oploja, jih skuša zlit v enoto in dosega neko enotnost prikaza. Zanimivejše pa je stališče, katerega bi imenoval *simetizem*, ki izhaja iz počel in načel ene filozofije, če mogoče, lastne, študira tudi druge in to, kar najde v njih resničnega, ne samo vtelesa v svojo filozofijo, marveč skuša iznova odkriti in izpeljati iz miselnih temeljev lastne filozofije, tako da postane organska sestavina te. Če temelji lastne filozofije tega ne dopuščajo, pa jih kritično premeri in, če je potrebno, tudi popravi.

Ta možnost temelji v neki osnovni misli, da namreč nobena resnica, ki je zares resnična, ne more biti v nasprotju (protislovju) z nobeno drugo resnico, ki je zares tudi resnična, pa naj bo še tako drugačna ali pa le malo pomembna. Še več, kolikor je neka filozofija v svojih temeljih zares pravilna, to je sestav resničnih resnic, (virtualno) vsebuje vse druge resnice, že odkrite ali tudi še nepoznane, ali pa jih vsaj ne izključuje. To velja za vsako resnico, za resnico sploh. Iz takega uvida je bil tudi Mahnič prepričan, kot nam sporoča Ušeničnik, „da katoliška ideja... v svoji univerzalnosti vsebuje vse ali vsaj ne izključuje ničesar, kar je pravo, dobro in lepo“.³⁷ Če je torej neka filozofija resnična in kolikor je taka, more iz sebe najti in izraziti vsako drugo resnico, pa čeprav jo je prej odkrila kaka druga filozofija in iz docela drugačnih izhodišč.

Seveda je v filozofiji kaj takega le idealni, mejni primer, ki bi veljal le, ko bi imeli filozofijo, ki bi zares bila povsem pravilna in čista, in ko bi jo zastopal filozof, ki bi bil tako ostroviden in ostromiseln, da bi znal prav oceniti tudi vsako drugje odkrito resnico in jo potem še sam odkriti iz osnov svoje filozofije. Taki pogoji pa niso dani, kajti noben filozof ni nezmotljiv in „vsak človek, tudi največji učenjak se lahko moti in kolikrat se res moti“,³⁸ je vedel Ušeničnik. Kakor na vseh področjih življenja, se moramo skušati približati temu vzoru tudi tukaj, dosegli ga pač ne bomo.

Drugo vprašanje, o katerem se velja nekoliko pomeniti, pa je: kdaj se nek filozof more šteti h kaki šoli in se v svojem filozofiranju sklicevati na učitelje in vzornike. Konkretno bi se za nas to vprašanje glasilo: kdaj nekega filozofa moremo imenovati tomista in njegovo filozofijo tomizem.

Gotovo ni tomist samo tisti, morda niti ni tomist v najboljšem pomenu besede, kdor le ponavlja in tolmači, kar je učil sv. Tomaž. Kajti biti tomist ne more pomeniti samo, da se nekdo umsko giblje v miselnem svetu Tomaževem, ampak še, da je obenem tudi filozof, to je, da tudi sam filozofsko misli. Misliti, vsaj v tem pomenu, pa se pravi kritično misliti, in kdor kritično misli, bo pač prišel do spoznanja, kakor je prišel tudi Ušeničnik, da niti Tomaž nikakor ni vsega povedal in tega niti ni mogel, da novi čas prinaša nova vprašanja, na katera Tomaž ni

mogel (vsaj izrečno) odgovoriti. Mogoče pa je, in to je treba v vsakem primeru pokazati, da je Tomaževa filozofija v svojih temeljih toliko pravilna in resnična, da iz nje moremo, seveda le kritično in samostojno, reševati tudi naša vprašanja in jo torej lahko sprejemamo kot temelj in izhodišče našega filozofiranja.

Biti tomist bi torej moglo pomeniti, ali da nekdo študira, ponavlja in širi filozofska spoznanja in nauke sv. Tomaža, ali da naprej razvija te nauke, jih naobrača na nove probleme in skuša vanje vključevati tudi spoznanja, ki so jih odkrili drugačni filozofi, ali pa da sprejema od Tomaža njegov način filozofiranja, njegov znanstveni in filozofski etos, bi lahko dejali, namreč iskati in učiti le resnico, saj, kakor je dejal kardinal Léger, „je manj nauk sv. Tomaža tisti, ki ga je treba podajati, kakor pa njegov zgled, njegov odnos do resnice, do soočenja z resnico“.³⁹

Navadno imenujemo tomista tistega, ki sprejema vsaj osnovne teze Tomaževe filozofije, recimo znanih 24 tez,⁴⁰ in na njih gradi svojo filozofijo, kar bi bil nekako drugi zgoraj opisani primer. Tretji pa je tako široko zamejen, da bi bil tomist skoraj vsak resni filozof, ker tisti etos je temelj sploh vsakega pravega in resnega filozofiranja.

Kako je tedaj z Ušeničnikom? Ni dvoma, da je njegov prvi in glavni učitelj in vzornik sv. Tomaž. Prav tako se sklicuje na nekatere učence sv. Tomaža in nadaljevalce njegove filozofije (kard. Kajetan, Fr. Suárez, D. Mercier...). Vendar pa bere, omenja tudi nove in nesholastične mislece, marsikdaj zavrača njihove nauke, drugikrat pa jih sprejema ali vsaj delno sprejema, ugotavlja njihovo upravičenost vsaj v kakem smislu.

Zaradi tega mu pač ne moremo odrekati pripadnosti k tomistični filozofski šoli, ali k neotomizmu, vendar pa je z lastno glavo misleči tomist. To pa ni graje temveč hvale vredno za filozofa. Z J. Janžekovičem sodimo: „Naš filozof, ki je po delu tako soroden sv. Tomažu, se je z ljubeznijo poglobil v njegovo misel, pretehtal njegove dokaze, sprejel, kar je klenega in večno veljavnega – in tega je na svoje veselje našel mnogo –, opustil, kar je časovno pogojenega, skušal dopolniti, kar je smatral za nedovršeno, s tem, kar je sam dognal ali kar je videl pri sodobnikih, ki jih v tako nedosegljivi meri dobro pozna.“ Sprejel je, kar je klenega in večno veljavnega našel, in med to kleno in večno veljavno spada pač vse, kar vsebuje že imenovanih 24 tez tomizma. Po duhu in osnovah svoje filozofije, Ušeničnik torej je tomist in v njegovi filozofiji najdemo, da povemo zopet z Janžekovičem, „prvotno tomistično misel, pa ne okorelo, ampak živo, rastočo, ki je zmožna priličiti si vse, kar je od sv. Tomaža naprej odkril človeški duh...“⁴¹ Je eden od tistih sholastičnih mislecev, katerih naloga je po njegovem mnenju tudi ta, da „naj govore modernemu človeku kar mogoče moderno. Pravimo pa: kar mogoče.“ (IX, 85.)

VI. UŠENIČNIK V SLOVENSKI FILOZOFIJI

A. Ob drugih filozofih.

Druga polovica prejšnjega stoletja je bila doba hude filozofske krize. Skoraj ni poznala filozofije in je ni resno jemala. Tedaj je še bolj umljivo, da tudi pri nas nismo imeli vidnih filozofov. Pač je proti koncu stoletja pisal filozofske članke Janko Pajk (1838-1899) in je 1896 v nemščini izdal svoje glavno filozofsko delo *Praktische Philosophie*, a kakor sam ni našel vstopa v središče slovenskega kulturnega življenja, je tudi njegovo nemški pisano delo ostalo praktično nepoznano. Sedaj ga doma študirajo in ga nameravajo izdati v slovenskem prevodu, ki ga je menda že Pajk sam pripravljal, a ne doživel.⁴²

Pač pa je za našo filozofijo velikega pomena okrožnica Leona XIII, *Aeterni Patris* (1879), s katero je naročil katoliškim semeniščem in bogoslovjem, da naj študirajo in uče filozofske nauke sv. Tomaža Akvinskega. Tako so pogosteje začeli izhajati v naših listih spisi, ki so odražali Tomaževe nauke, na bogoslovljih so bile ustanovljene stolice za tomistično ali za krščansko filozofijo (v Ljubljani jo je 1892 zasedel J. Ev. Krek, v Mariboru 1895 Fr. Kovačič, učitelj tudi Fr. Vebra), kolikor niso nekateri to delali prostovoljno že poprej (npr. v Ljubljani od 1883 profesor dogmatike Fr. Lampe).⁴³ škof J. Missia je začel pošiljati študirat v Rim in na Dunaj. Med predhodniki razcveta naše nove sholastike moremo od drugače bolj poznanih imenovati tudi L. Jerana⁴⁴ in A. B. Jegliča.⁴⁵

a) Anton Mahnič.

Prva res močna osebnost v naši novi filozofiji pa je bil Anton Mahnič (1850-1920),⁴⁶ goriški bogoslovni profesor svetopisemskih ved novega zakona, prefekt in nato ravnatelj v semenišču, nazadnje škof na otoku Krku (1897-1920).

Mahnič je že kot urednik latinsko pisanega škofijskega glasila *Folium Periodicum* pisal vanj zlasti razne vzgojne članke in se je pri tem lotil kritike naše literature, vendar je to šlo mimo širše javnosti, ki ni brala latinsko pisanega glasila. Leta 1884 pa je Mahnič v ljubljanskem *Slovcu* priobčil *Dvanajst večerov*, (pogovore dr. Junija z mladim prijateljem), katerim so kasneje sledili še *Dodatki*. V teh je razvil svoje estetske nazore: o metafizični trojici resničnega, dobrega in lepega, da ni nič dobro, kar ni resnično, in nič lepo, kar ni resnično in dobro, da je namen umetnosti „dvigati“ in „kazati višje ideje v vzornih podobah“, vsekakor pa ne izraziti ničesar, kar bi bilo krščanstvu nasprotno, ker je krščanstvo resnica. Pri tem je Mahnič začel ostro kritizirati našo tedanjo literaturo, zlasti J. Stritarja in njegove učence, med njimi S. Gregorčiča. Leta 1888 je začel izdajati svoj list, *Rimski katolik*, ki je izhajal do njegovega odhoda na Krk.

Tudi v tem listu, ki ga je največ sam pisal, je načelno pretresal vse naše kulturno življenje, zlasti literaturo in politiko, vedno v popolni zvestobi katoliški veri in vedno v luči načel. S tem je izzval hude napade nase, vendar se ga nihče ni lotil filozofsko, njemu enakovredno. Ko je odšel na Krk, se je umaknil iz slovenskega javnega življenja in se posvetil hrvaškemu.

Mahnič je še vedno sporna osebnost v naši kulturni zgodovini in niti danes še sodba o njem in njegovem delu ni lahka. Posebno velja to za nas, ki nam njegovo delo ni dostopno. Moramo pa ga omeniti, ker je Ušeničnik bil v nekem smislu nadaljevalec njegovega dela.

Mahnič pa ni napisal nobenega večjega filozofskega dela, v katerem bi predstavil svojo filozofijo; tudi ne vemo mnogo o njegovem filozofskem študiju, o njegovem filozofskem branju; v svojih spisih le malo citira. Osvojil si je krščansko filozofijo, ki morda niti ni bila čisti tomizem, in iz te filozofije je pisal. „Mahniču ni bilo na umu, da bi snoval svojo filozofijo. Ne snovati novo filozofijo, ampak uporabiti filozofijo Aristotelovo in Tomaža Akvinskega na vse kulturno življenje, to se mu je zdela najvažnejša naloga v naši dobi. In to nalogo je vršil Mahnič z zares čudovito doslednostjo in izredno umsko silo“, je napisal Ušeničnik. (III, 128.)

Od umetnosti je Mahnič, opirajoč se na nauk o metafizični trojici, terjal, da ljudi zlasti npravno dviga. Pisal je: „Tisto umetniško smer, po kateri naj umetnik upodablja ne življenje, kakršno je, v svoji zemeljski nepopolnosti, ampak kakršno bi moralo biti, da bi se strinjalo s svojim vzorom, imenujemo idealizem. Idealizem je neločljiv od prave umetnosti, je neobhoden pogoj, ki ga stavimo na umetnika. – Filozof zahteva, da naj umetnik naravo popravlja; tako moremo iz umotvora prav spoznati, kar je v naravi pomanjkljivo in nelepo.“⁴⁷

Mahničev umetnostni in sploh kulturni nazor bi torej mogli imenovati metafizični idealizem, zakoreninjen v platonizmu. Morda bi mu mogli ugovarjati, ne da bi vse zadovoljili, da umetnost ne upodablja lepote (kot metafizičnega svojstva bitja), marveč da le lepó upodablja življenje; predmet da mu ni lepota, marveč življenje, čeprav pod vidikom lepote, na lep način, v lepi obliki. Mahnič je ostro nastopal proti plitvosti in polovičarstvu. Njegovi glavni gesli sta bili: Več luči! in pa: Aut - aut, ali - ali, ali je nekaj belo ali pa črno, ali je dobro ali pa zlo.

Ima pa Mahnič velike zasluge za našo narodno organizacijo. Hotel je, da bi se vse življenje organiziralo, dosegel je, da je bil sklican prvi slovenski katoliški shod (1892), ki je tako globoko preobrazil naše življenje. Dosegel je tudi, da se je v Ljubljani ustanovila Leonova družba, ki naj bi gojila znanost, in ki je začela izdajati svoje glasilo *Katoliški obzornik*, ko je prenehal Mahničev *Rimski katolik*; prvi tajnik družbe in urednik njenega glasila je postal A. Ušeničnik. Posebno skrb pa je Mahnič po-

svečal dijakom, ki jih je navajal k pisanju in njihove prispevke nagrajal, medtem ko so šolske oblasti dijakom prepovedovale branje listov, celo *Rimskega katolika*, ker da je pisal tudi o spolni ljubezni, prinašal npravno spotekljive citate (v polemiki) in dijake zavajal v pisateljstvo.

Ušeničnik, ki je bil nekaj nadaljevalec Mahničevega dela, je leta 1912 izdal nekaj Mahničevih spisov v knjigi *Več luči*. Pozneje je ponovno pisal o njem, med drugim ga je očrtal tudi za *Slovenski biografski leksikon*. Njegove sodbe o Mahniču so prevodne, brez ovinkov priznava njegovo veličino in njegov pomen, ne zapira pa oči pred njegovimi slabostmi in enostranostmi.

Tako pravi: „Na videz čudno je, a psihološko zelo umevno, da je bil z njegovo neizprosno logično doslednostjo v zvezi neki nedostatek filozofskega mišljenja. – Dr. Mahnič je bil izrazit intelektualist. Zato je vedno ponavljal, da nam je treba filozofije in filozofije. Ta zahteva je kajpada upravičena, zelo upravičena, a sama filozofija vendarle ni vse... Ta enostranski intelektualizem je zastiral Mahniču nekoliko pogled v realno življenje. V realnem življenju ni vse logika in nikogar ni, ki bi v svojem bitju uveljavil čisto logičnost... Ta logika je v tisti dobi marsikoga napravila za liberalca, ki ni bil še liberallec, temveč le bolj ali manj grešen kristjan.“ (III, 129 in sl.)

Podobno sodi Ušeničnik o Mahničevem presojanju politike: „Prav tako se je ta absolutna logika izkazala za enostransko v uporabi na politiko. Ideje se na svetu ne dajo uveljaviti v vsej čistosti, zato mora tudi filozof praktične zahteve uravnjavati po tem. Dr. Mahniču je sijal pred očmi le ideal in po tem idealu je hotel preustvariti družbo in državo. Gotovo bi bilo to lepo, če bi bilo mogoče. A razmere so lahko takšne, da bi bilo to, kar bi bilo samo po sebi boljše, dejansko slabše... Tako mora biti tudi politika včasih ‚oportunska‘, kakor je sicer ta beseda grda. Katoliški politik ne sme nikdar načel zatajiti, a ni treba in tudi ne bi bilo modro, če bi vedno nastopal z vsem radikalizmom načel.“ (III, 131.)

Mahnič je bil preveč „geometričen duh“ v Pascalovem smislu in je prezrl, da je načelo aut-aut strogo veljavno le v logičnem svetu ne pa v živem življenju, kjer najdemo sicer mnogo nasprotij, ne pa v pravem pomenu umevanih protislovij, ki bi se med seboj absolutno izključevala. Zato tudi ni mogel razumeti, kakor meni Ušeničnik, da „načela sicer niso vse. Življenje je mnogo prebujno, da bi se dalo preprosto z načeli premeriti.“ (II, 263). Morda bi mogli reči tudi, da je Mahniču manjkala krepost pravčnosti, ki sem jo opredelil kot „krepost, ki nas usposablja v danem primeru ravnati tudi proti zakonu, proti pravilom, ali bolje proti dobesednemu in mehaničnemu tolmačenju zakona, da tako bolj služimo pravilnosti, pranačelju.“⁴⁸

Ušeničnik je v svoji sodbi segel še globlje: „Tudi tisti Mahničev argument iz nerazdružljivosti metafizične trojice resničnega, do-

brega in lepega se mi ne zdi dokazen...“ (II, 298.) S tem pa je izpodmaknil samo osnovo Mahničeve kritike.

Iz vsega bi mogli posneti, da je bil Mahničev nastop pri vseh pogreških in enostranostih v tedanji naši kulturni plitvosti in zatohlosti potreben in v glavnem pozitiven. Preveril je naše kulturno ozračje, pregнал plitvo zatohlost, vzbudil zanimanje in smisel za načelnost. Škoda je, in tega ni kriv Mahnič, da tedaj ni bilo pri nas več ljudi, ki bi se z isto resnostjo, zavzetostjo in globino posvečali takim vprašanjem in zato Mahnič ni našel enakovrednega sogovornika, ki bi ga lahko prisill k umerjenost⁴ in večji stvarnosti. Njegova zmaga nad nasprotniki je bila prelahka. S samim smešenjem in norčevanjem ga niso mogli premagati, pomeriti bi se morali z njim na njegovem področju, v filozofiji. Kolikor je bilo takih poizkusov, mu niso bili dorasli.

2. Frančišek Lampe.

Drug Ušeničnikov predhodnik v naši sholastični filozofiji je bil Frančišek Lampe (1859-1900),⁴⁹ profesor dogmatike na ljubljanskem bogoslovju, ki je že pred ustanovitvijo stolice za filozofijo prostovoljno bogoslovce učil tega predmeta. Hotel je dati Slovencem kot prvi tudi osnovna filozofska dela in je leta 1887 objavil svoj *Vvod v modroslovje*, ki je bil obenem z *Logiko* Josipa Križana (1841-1921),⁵⁰ izšlo isto leto kot ponatis iz Popotnika v Mariboru, med prvima v slovenščini napisanima in objavljenima filozofskima knjigama.

Z *Vvodom* je Lampe napisal knjigo za začetnike v filozofiji in je v njem objavil tudi načrt svojega nadaljnjega dela na tem polju: nameraval je napisati še *Dušeslovje*, *Logiko*, *Noetiko*, *Metafiziko*, *Etiko* in *Estetiko*, to je obdelati vse področje filozofije. Ostvaril pa je le prvo točko svojega programa: v letih 1890-1891 je izdal obširno *Dušeslovje* (528 str.). Za tem pa je poleg drobnejših člankov izdal le še *Cvetje s polja modroslovskega* (Dis 1897, ponatis 1898), poljudnejši povzetek filozofskih tem, in daljši spis *O lepoti* (Dis 1900), katerega ni mogel dokončati, ker je prej umrl.

Lampe tudi zaradi tega ni mogel dodelati filozofije, ker se je preveč razdal v drugem delu. Saj je leta 1888 ustanovil revijo *Dom in svet* in jo urejal do smrti. Pa so ga kmalu še vpregli v pisanje velike mohorske vrste *Zgodb sv. pisma*, od katerih je do smrti napisal 7 zvezkov, z naslednjimi enajstimi pa je delo dokončal J. Ev. Krek. Lampe se je ubil z delom. Zdravnik dr. šlajmer je rekel: „Tako od dela izžetega telesa še zlepa nisem videl. Prav zato ni prebolel.“^{50a}

Lampe je bil v svojih nazorih mnogo blažji in umerjenejši kot Mahnič; ni se s tem strinjal, ni pa si upal tudi nasprotovati mu. Bil je sistematičnejši delavec, kljub temu je bil njegov vpliv

šibkejši. Svoje filozofije najbrž tudi ni razvil, marveč le prikazoval ideje šole, saj je sicer težko umeti, da ga ne bi Ušeničnik kje upošteval.

3. Nekateri drugi novosholastiki.

a) *Janez Ev. Krek.*

Po svoji vrnitvi z Dunaja, tri leta prej kot je Ušeničnik prišel iz Rima, je Krek (1865-1917)⁵¹ postal prvi profesor tomistične filozofije na ljubljanskem bogoslovju. Kot tak bi se mogel razviti v pomembnega filozofa, a po naravi in delu je bil prav nasproten Mahničū. Kot profesor je sicer izdal nekaj filozofskih skript, ki so jih po njegovih predavanjih sestavili učenci, snoval je tudi neko večje filozofsko delo, a njegova narava ga je gnala drugam, v praktično kulturno, socialno in politično delo. V zadnje ga je celo poslal škof Missia, ko mu je 1897 ukazal kandidirati za poslanca v državni zbor. V njegovi prvi triletni odsotnosti ga je na bogoslovju nadomeščal Ušeničnik, ki je s tem prvič mogel učiti filozofijo.

Ušeničnik, ki je poznal Mahničovo slabost in enostranost v njegovi pretesni in preizključni načelnosti in oddaljenosti od konkretnega življenja, tudi ni mogel vedno iti s Krekom, ker se mu je ta preveč zaril v to konkretnost. To se je pokazalo npr. v njuni polemiki, ki je sledila Krekovemu nastopu v državnem zboru ob debati o ločitvi Cerkve od države.⁵²

Vsekakor pa Krek ni postal filozof, marveč je pokazal svojo veličino na drugih področjih.

b) *Franc Kovačič.*

Franc Kovačič (1869-1939)⁵³ je bogoslovne študije začel v Zagrebu, nadaljeval v Mariboru in končal s študijem filozofije v Rimu. Prav v letu Ušeničnikovega povratka iz Rima je postal prvi profesor tomistične filozofije na mariborskem bogoslovju, kjer je kasneje imel med svojimi učenci tudi Franceta Vebra.

Kovačič se je vneto posvetil filozofiji in je napisal poleg drobnejših člankov tudi nekaj večjih filozofskih del (o Boeciju, o Tomažu Akvinskem, ontologijo in pač tudi noetiko),⁵⁴ vendar pa je, verjetno iz narodnoobrambni razlogov, svoje zanimanje vedno bolj obračal k zgodovini in je postal glavni zgodovinar zlasti štajerskega dela našega naroda in Prekmurja. Tako je tudi on zapustil filozofijo, kjer je njegovo delo, kakor se zdi, bilo bolj prikazovalnega kakor pa ustvarjalnega značaja.

4. *Ušeničnik sam v naši filozofiji*

Pri Ušeničniku bi mogli govoriti o njegovem dvojnem vstopu v filozofijo ali filozofsko delo. Prvič se je to zgodilo kmalu po njegovi vrnitvi iz Rima, ko je po Krekovi prvi izvolitvi za po-

slanca za njim prevzel pouk filozofije na ljubljanskem bogoslovju in ko je po odhodu Mahniča na Krk in prenehanju njegovega *Rimskega katolika* kot tajnik na Mahničevo pobudo ustanovljene Leonove družbe in urednik njenega glasila *Katoliškega obzornika* postal nadaljevalec Mahničevega dela. Drugi njegov vstop v našo filozofijo pa bi imenovali njegovo imenovanje za profesorja filozofije na teološki fakulteti nove ljubljanske univerze, ko bi se mogel posvetiti samo filozofiji, čeprav tega ni storil, oziroma mu niso pustili to storiti. Nekako ob prvem Ušeničnikovem vstopu v našo filozofijo so se iz nje umaknili, vsak iz drugačnih razlogov, Mahnič, Lampe, Krek in Kovačič. Kakega drugega vidnejšega filozofa še ni bilo na obzorju. Tako se je Ušeničnik nenadoma znašel sam v središču našega filozofiranja, kar je bilo zanj velika priložnost, pa nič manjša nevarnost. Zanimanje za filozofijo je bilo med nami že zbujeno, čutila se je že potreba po njej. Ob tem bi mogel Ušeničnik zares zaživeti kot filozof in doseči mnogo več, kot pa je v resnici dosegel. Kajti ni se mogel ogniti nevarnosti, ki je prežala nanj: kot edinega so ga vpregli v vse, kjer so čutili potrebo po kakem filozofskem, skoraj filozofskem ali celo le inteligentnem spisu. Tako je moral postati apologet in ideolog in celo popravljalec spisov drugih. Po svojem značaju ni bil zmožen odklanjanja takih naročil. Pri vsem tem pa je še bil profesor dogmatike in ne filozofije, kar je tudi odvracalo njegovo mišljenje od čisto filozofskih vprašanj.

Ob drugem vstopu v našo filozofijo pa je Ušeničnik dobil v naši filozofiji možnega sogovornika in tekmeča, kritika in še kaj v mladem profesorju filozofije na filozofski fakulteti Francetu Vebru.

5. Ušeničnik in Veber.

France Veber (1890-1975) ⁵⁶ je bil za Jankom Pajkom prvi naš resničen filozof, ki ni izšel iz sholastične filozofije temveč iz graške Meinongove šole. Zato je njegova filozofija bila, zlasti še spočetka, zelo različna od Ušeničnikove.

Vebrov prihod v Ljubljano je torej bil za Ušeničnika hud izziv in vse kaže, da ga je Ušeničnik tudi tako umeval. Za našo filozofijo je to pomenilo možnost plodnega dialoga, ki pa se sicer ni mogel tako razviti, kakor je bilo želeli. Vendar je Ušeničnik pazljivo spremljal Vebrov filozofski razvoj, mu posvetil oceno menda kar ob vsaki njegovi knjigi, se vsaj kdaj z njim razgovarjal o filozofskih vprašanjih in dajal pripombe k njegovim naukom, pa ga tudi, zlasti zadnji čas, javno pohvalil.

Tako je Ušeničnik o Vebrovi *Filozofiji* med drugim napisal tudi: „... smo veseli tega dela, ker nam je nov dokaz, da se resen mislec, ki skuša stvari domisliti do konca, ne more zadovoljiti z golim naturalizmom. V kritiko podrobnosti se ne bomo spuščali. Vodilne ideje tega dela so tako pomembne, da res ne kaže prebirati in kritizirati trohic...“ (III, 104.)

O *Knjigi o Bogu* pa je menil: „Najsi že kdo pristane na vse Vebrove dokaze ali ne, vsekakor bo vsak, kdor to delo zares prouči, moral odkrito priznati, da je ‚Knjiga o Bogu‘ temeljito znanstveno delo, po metodi, znanstveni tehniki in izrazu samostojno Vebrovo... Posebno analize, ki nanje dr. Veber opira svoje dokazovanje in ki tvorijo največji del te knjige, so povsem njegove (njegovemu učitelju Meinongu gre zasluga, da je svojega učenca uvedel v ta način filozofsko-znanstvenega dela). Sploh je analiza Vebrova največja moč, je pa dosti težka in bati se je, da bo marsikoga ostrašila, preden se bo v delo dodobra vglobil.“ (III, 308 in sl.)

Mimogrede je Ušeničnik omenil isto Vebrovo delo, ko je v oceno Dergančevega *Svetozora* vstavil besede: „Le primerimo, kako globoke misli o Bogu in božji osebnosti je podal in vsaj deloma tudi filozofsko utemeljil Veber v ‚Knjigi o Bogu!‘. (III, 298.) Tisti ‚vsaj deloma‘ naj nas ne moti, ker je tudi Veber sam v svoji knjigi ponovno zatrdil, da njegove poti vodijo do Boga, a „da presega narava Boga vse to, kar bi mogel človeški razum kakorkoli umeti in doumeti... in samo v takem smislu naj se tudi vzamejo moja sledeča izvajanja, s katerimi prikazujem nekako notranje strani božjega bistva samega. Ta izvajanja naj se vzamejo kot osebna izpoved...“⁵⁸ To je, tudi Veber sam ni mislil, da je dokazal ali utemeljil vse, kar je skušal povedati o Bogu, s svojimi izjavami je šel vedé malo dalje, kakor pa je mogla seči njegova filozofija.

Tudi v enem svojih zadnjih filozofskih spisov, ki ga je namenil za *Filozofski zbornik*, kateri zaradi vojne ni izšel, ko je govoril o povračanju moderne filozofije k dejstvu prigradnosti sveta ali stvari, je Ušeničnik napisal: „Ali ni tudi v filozofiji našega *Vebra* globoko vsebljena misel o prigradnosti in možnosti? Njegov osnovni dokaz za bivanje božje iz istinitosti je gotovo povsem izviren in ni v njem nobene besede o prigradnosti, vendar je v resnici ves prepojen z idejo prigradnosti in njegova ‚praistinitost‘, ki je nujen podstat vse istinitosti, je – tega se je tudi sam zavedal – popolnoma Tomažev ‚*actus purus*‘ in ‚*ipsum esse*‘.“ Tem besedam pa je dodal še druge, ki v neki meri veljajo za vse primere, kjer smo mogli odkriti sorodnost med njunima filozofijama: „Ali je to kak nedostatek? Ali ni namreč le dokaz, da so neki večni vidiki, ki pravi filozof, naj izhaja od koder koli, nazadnje pride do njih? neke duhovne skupnosti in vzajemnosti (nekakšne Goethejeve ‚*Wahlverwandschaften*‘) med velikimi misleci vseh časov?“ (X, 248.)

Takih Ušeničnikovih sodb bi pač našli še mnogo več, ko bi nam bili na razpolago viri, ki jih nimamo. Posebno bi bilo zanimivo pokazati tudi Ušeničnikova mnenja o Vebrovih prvih knjigah, v katerih tista duhovna skupnost in vzajemnost z Ušeničnikom še ni prišla do izraza.

Veber pa je, po drugi strani, tudi imel visoko mnenje o Ušeničniku in je na njegove besede mnogo dal. Spominjam se, kako poželjivo je prebral neko Ušeničnikovo mnenje o *Knjigi o Bogu*, ki sem ga nekje dobil in ga Veber še ni poznal. V svojih zadnjih delih tudi v opombah ponovno omenja svoje razgovore z Ušeničnikom in tega pomisleke glede na nekatere Vebrove misli, ki jih tedaj skuša raztolmačiti, očistiti ali okrepiti.

Škoda je pač, da se to razmerje obojestranskega spoštovanja in upoštevanja ni razvilo v plodnejši dialog. Temu so bile na poti razne ovire: starostna razlika (Ušeničnik je bil 22 let starejši), oba značaja (Ušeničnik preskromen in plašen, Veber preveč predan le svoji misli), dokaj različni filozofski nazori, zlasti spočetka, in pač še kaj.

Za Ušeničnika, in zanj nam v tem spisu predvsem gre, pa je značilno in hvalno, da ni čutil ne pokazal kake ljubosumnosti do mlajšega, laičnega in uspešnega filozofa, kateri ga je nekako vrgel iz prestola našega edinega filozofa, središča vsega našega filozofiranja. Kajti po Vebrovem nastopu se je naše filozofiranje vrtele okrog dveh tečajev, ki sta se imenovala Ušeničnik in Veber.

B. *Ušeničnik – slovenski filozof?*

1. *Slovenska filozofija.*

Ušeničnik je menil, da ni posebnih narodnih filozofij, kakor da tudi ni posebne krščanske filozofije.⁵⁷ V tem mu moramo dati prav. Naloga filozofije je odkrivati resnico, resnica pa je ena in ista za vse ljudi, tako za Slovence kot za Kitajce, za kristjane kot za poganе. Ko govorimo o krščanskih resnicah, menimo resnice, ki jih vsebuje krščanska vera, a kot resnice so resnice za vsakogar, tudi za nekristjane, le da jih ti ne priznavajo, kar pa je vprašanje zase.

Torej ni narodnih filozofij, kakor ni narodnih matematik ali fizik. (So narodne književnosti, ali narodne zgodovine, a tukaj se narodnost ne nanaša na njihovo resničnost; sploh pa je tudi to vprašanje, katerega reševanje ne spada v okvir tega spisa.) Vendar pa čisto govorimo o grški ali nemški filozofiji in podobno. Ima tako govorjenje kak smisel?

Če filozofija nima narodnosti, pa jo imajo filozofi. Razen tega ti živijo in delajo v neki domovini, mislijo, čutijo in objavljajo v narodnem jeziku. Verjetno se po njih tudi v njihovi filozofiji izraža poseben značaj naroda, tista osnovna osebnost, kakor jo imenujejo kulturni antropologi. Saj se meni, da je Descartes pravo utelešenje francoskega duha, katerega je po drugi strani tudi sam pomagal odločilno izoblikovati. Podobno se sliši o Kantu in o Nemcih. Če tedaj filozofija nima narodnosti po svojem bistvu, pa moremo v nekem smislu vezati filozofijo na določeno narodnost po okoliščinah, v katerih je nastala in iz katerih je zrasla.

Ušeničnik je bil po rodu Slovenec, deloval je na Slovenskem in med Slovenci, pisal je filozofijo skoraj vso v slovenščini. Ali se je v njej kako utelesil tudi slovenski narodni značaj? Nekateri bi dejali, da je prav v tem težava, ker da Ušeničnik ni ustvaril in učil svoje filozofije, marveč je le prevzel in širil filozofijo, ki je nastala drugje in v drugem času. Skušali smo že presoditi, koliko je to res in koliko ni. Prav tako smo videli, da je bil Ušeničnik v središču vsega našega kulturnega življenja in kako ga je pomagal usmerjati, lahko rečemo da celo v škodo svoji lastni filozofiji, ker mu je to jemalo čas, ki bi ga lahko porabil samo za filozofiranje.

2. Slovenski filozofski jezik.

Omeniti pa moramo še nekaj: Ušeničnik je eden izmed odličnih ustvarjalcev slovenskega filozofskega jezika in sicer vsaj v dvojnem oziru: po filozofskem izrazoslovju in po slogu filozofskega pisanja.

Ne moremo tukaj zanesljivo povedati, kateri so Ušeničnikovi izvirni filozofski izrazi, saj je mnoge sprejel od svojih predhodnikov in sodobnikov. Za ugotovitev, kateri so bili zares novi in njegovi, bi nam bil potreben kak A. Breznik, pa tudi viri, s katerimi je on delal. Sicer pa je šele Ušeničnik mnoge izraze, četudi jih je prvi uporabil kdo drugi, splošno uveljavil. Zdejo bi se vendar, da je verjetno on ustvaril izraze kakor so počelo, sebevid(nost), samobit(je), samostat(nost), umisel, jazost. Očetovstvo nekaterih izrazov on sam pripisuje drugim, npr. kajstvo, F. Žigonu, najstvo, Fr. Vebru. (X, 296. 312.) A Veber sprejema in hvali „lepi Ušeničnikov izraz ‚sebevidnost‘“.⁵⁸

Včasih je imel s kakim izrazom manj srečno roko. Omenili smo že „izvestnost“, vzet iz hrvaščine; od tam je dobil tudi „lišenost“, za privacijo, kar bi raje imenovali: pomanjkljivost, odsotnost, nenavzočnost: prav tako ni lep izraz „nedostatek“, ki ga je često uporabil, nekatere motijo tudi „smoter“, „smotrnost“ in podobno.

Glede na slog njegovega pisanja pa moremo reči, da je znal pisati tako jasno, tako prozorno, mi je vseč izraz, da bralec vedno lahko doume, kaj je hotel povedati, kolikor je kako zlasti težjo zadevo sploh mogoče umeti. V *Uvodu v filozofijo* sam pravi: „Pisal sem kar moči preprosto in umljivo. Spoštovanje nemški znanosti, a ne zaradi nje temnega umničenja in nje umetničenja z izrazi! Če naj filozofija služi resnici, govóri tako, da jo bodo vsaj njeni učenci umeli!“⁵⁹

Ni lahko v svetovni filozofski literaturi najti pisca, ki bi znal tako jasno govoriti. Zlasti pa med sodobnimi filozofi ne. Tudi naš Veber je rad bolj zapleten. O Ušeničniku nam je F. S. Finžgar ohranil sodbo Jan. Ev. Kreka: „Ko bi Aleš ne bil storil za modroslovje nič drugega, kakor da je ustvaril za Slovence filozofski jezik, ki je odličen, jasen, vzor vsakemu, ki se ukvarja

z modroslovjem, bi bila njegova zasluga neprecenljiva.“⁶⁰ In kakor je Cankar dejal, da se je pri J. Trdini učil pravilno pisati v slovenščini, tako bi mogli svetovati vsakemu učencu filozofije, kakor ga imenuje Ušeničnik, da se pri njem uči slovenski misliti in pisati filozofijo.

Po vsem tem in z vsemi omejitvami, ki jih izraz zasluzi, moremo pač govoriti o Ušeničniku kot slovenskem filozofu in njegovo filozofijo šteti k slovenski filozofiji.

3. Šola.

Po vsem tem pa nečesa pri Ušeničniku pogrešamo: tudi on ni zapustil filozofske šole, ni si vzgojil učencev, ki bi njegovo delo nadaljevali. V 20 letih učenja, če upoštevamo samo dobo, ko je bil profesor filozofije na teološki fakulteti, je imel mnogo učencev ali slušateljev, a ne vemo za take, ki bi res nadaljevali njegovo delo. Morda je to umljujeje pri filozofu, ki je sam pripadal neki šoli, namreč novotomistični, in je tedaj težje razložiti njegov vpliv pri drugih filozofih iste šole.

Kolikor morem iz razpoložljivih podatkov vedeti, ni bil Ušeničnikov učenec niti Ignacij Lenček (1907-1974), ki je postal za J. Ujčičem profesor moralne teologije na bogoslovni fakulteti, v zdomstvu pa tudi profesor filozofije na fakulteti v Argentini do svojega odhoda v Evropo; Lenček je študiral v Rimu.

Tudi pač ni bil Ušeničnikov učenec Janez Vodopivec (1918), ki je svoje študije opravil v Rimu, kjer je tudi ostal.

Prav tako nista bila Ušeničnikova učenca njegova naslednika na fakulteti, Janez Janžekovič (1901) in Anton Trstenjak (1906). Prvi je študiral v Parizu, drugi pa v Innsbrucku, izpopolnjeval pa se je v Milanu.

Verjetno je bil Ušeničnikov učenec Ludvik Bartelj (1913), a ta je po končanem bogoslovju študiral filozofijo tudi pri Fr. Vebro in je dejanski postal tega učenec. Napisal in izdal je dve knjigi, v katerih tolmači in nadaljuje Vebrovo filozofijo; objavil je tudi bibliografijo Vebrovih del in spisov o njem.⁶¹

Vsaj odtod iz zdomstva ne vidimo nikogar drugega, ki bi se kakorkoli uveljavil v filozofiji in bi hodil za Ušeničnikom.

VII. SKLEP

Če povzamemo v nekaj stavkih izsledke tega razmišljanja, bi mogli ugotoviti:

a) Aleš Ušeničnik je bil poleg Franceta Vebra eden najmočnejših mislecev v naši filozofiji. Oba filozofa pa sta bila toliko različna, da ju je težko primerjati.

b) Ušeničnik se je všolal v miselni svet tomistične filozofije in pri njem ne odkrivamo tistega lastnega in drznega poleta, s katerim se je izkazal Veber. Vendar pa je nauke svoje šole sprejemal in premerjal kritično ter jih oplajal in dopolnjeval z izsledki novejšje filozofije in z dosežki svojega lastnega miselnega napora.

c) Jedro njegove filozofije sestavljata zlasti nauk o človeškem spoznanju in pa poglavja metafizike sveta, duše in Boga. Teorija spoznavanja je tudi najizvirnejši in najosebnejši del njegove filozofije, medtem ko se je v metafiziki tesneje držal izročeni naukov. A tudi v teh poglavjih se čuti njegova osebna zavzetost. Posebno lepo je razpravljanje o Bogu.

č) Daljšo dobo je bil Ušeničnik osrednja in, bi skoraj lahko rekli, edina močna osebnost v naši filozofiji. Manjkali so mu tekmeči in sogovorniki, od katerih bi mogel dobivati spodbude in opore, ki bi podžigale njegov filozofski napor. Razen tega je preveč svojih sil trosil v obrobnem in manj filozofskem delu, zaradi česar nam tudi ni dal v filozofiji, kar bi nam mogel dati.

d) Ob pripravljanju svojih spisov za drugi natis, jih ni mogel tako predelati in posodobiti, kakor bi bilo treba po dveh desetletjih krepkega filozofiranja v svetu in tudi pri nas.

e) Dejanski je vse Ušeničnikovo filozofsko delo napisano v slovenščini in je v svetu neznano, kakor Vebrovo, ali še manj. Je pa nam še vedno vzor slovenskega filozofa, kar se tiče slovenskega filozofskega govorjenja in pisanja, s svojim jasnim in prozornim filozofskim jezikom.

O P O M B E

- 1 Življenjske in nekatere druge podatke sem dobil v članku Antona Strleta Ob stoletnici rojstva doktorja Aleša Ušeničnika (8[ogost.] V[estnik] XXVIII [1968], zv. 3-4, str. 170-211). Tam sta izšla tudi posmrtna govora Stanka Cajnkarija in Franca Grivca.
- 2 Strle 180.
- 3 Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana, vol. 50, str. 730 (Barcelona, España 1923).
- 4 Strle 180 in sl.
- 5 Enciclopedia..., Apéndice, vol. 2, págs. 249 in sl. (Bilbao 1931).
- 6 Prav tam.
- 7 Strle 181.
- 8 Strle 182.
- 9 Strle 194.
- 10 Fr. Verbinc, Filozofski tokovi na Slovenskem. Slovenska filozofska bibliografija 1800-1945. Ljubljana 1967. (Cit. St. Canjkar, BV XXVIII, 3-4, str. 166).

11. Da se izognemo prevelikemu številu opomb, bomo citate iz izbranih spisov navajali v besedilu samem. Rimske številke označujejo zvezek, arabske pa stran.
12. Strle 197.
13. SBL I, 540.
14. Strle 191 in sl.
15. Strle 208, op. 159.
16. V. Brumen, *Srce v sredini*. Buenos Aires 1968, str. 254.
17. Strle 198.
18. Strle 195.
19. Strle 197.
20. Slovenski pravopis, 1962, str. 6, 320.
21. Slovar slovenskega knjižnega jezika II, 182.
22. Fr. Veber, *Knjiga o Bogu*. Celje 1934, str. 439, op. 38.
23. Fr. Veber, *Vprašanje stvarnosti*. Ljubljana 1939, str. 340, 437, op. 94.
24. I. Urbančič, v *Vom Gegenstand zum Sein*. Von Meinong zu Weber. München 1972, str. 133, 137.
25. Gl. op. 18.
26. Prim. A. Lalandé, *Vocabulario técnico y crítico de la filosofía*. Šp. prevad, Madrid 1953, I, str. 586.
27. J. Ferrater Mora, *Diccionario de filosofía*. Buenos Aires 1958 (4th ed.), str. 1445 in sl.
28. Glas SKA XXIII, 10 (okt. 1976): *Pismo v Tokio*.
29. X. Zubiri, *Sobre la esencia*. Madrid 1963, str. 413-416, 452, 506 in sl.
30. Tam, str. 416, 452.
31. V. Brumen, Fr. Veber predstavljen svetu. *Meddobje XV*, 3-4, str. 260 in sl.
32. Fr. Veber, *Vprašanje stvarnosti*, str. 76.
33. Fr. Veber, *Knjiga o Bogu*, str. 439, op. 38.
34. F. S. Finžgar, *Izbrana dela VII*, Celje 1962, str. 188 in sl.
35. E. Kocbek, *Listina*, Ljubljana, 1967, str. 141 in sl.
36. Strle 183.
37. SBL II, 11.
38. Strle 209.
39. Strle 185.
40. Gl. Fr. Papež, *Meddobje XIV*, 3. str. 237 in sl.
41. Strle 183, 182 in sl.
42. SBL II, 251 in sl.; I. Urbančič, *Poglavite ideje slovenskih filozofov med sholastiko in neosholastiko*. Ljubljana 1971, str. 249 in sl.
43. SBL I, 630.
44. SBL I, 404 in sl. - Urbančič, str. 229 in sl.
45. SBL I, 390 in sl. - Urbančič, str. 232 in sl. - J. Jagodic, *Nadžkof Jeglič. Majhen oris velikega življenja*. Celovec 1952.
46. SBL II, 7 in sl.
47. A. Mahnič, *Vež luči!* Ljubljana 1912, str. 212, 214.
48. V. Brumen, *Iskanja*. Buenos Aires 1967, str. 68.
49. SBL I, 610 in sl.
50. SBL I, 574; Urbančič, str. 216 in sl.
- 50^a. F. S. Finžgar, tam, str. 137.
51. SBL I, 559 in sl.; V. Brumen, *Srce v sredini*. Buenos Aires 1968, zlasti str. 37, 266.
52. V. Brumen, *Srce v sredini*, str. 88, 293 in sl.
53. SBL I, 539 in sl.
54. Prim. Učeničnik, *Izbrani spisi X*. Ljubljana 1941, str. 300.

- 55 A. Trstenjak, R. Trofenik in drugi, *Vom Gegenstand zum Sein. Von Meinong zu Weber*. München 1972. - V. Brumen, Filozof France Veber. Meddobje IX, 1-3, str. 18 in sl.; Franceta Vebera mesto v filozofiji. Meddobje XV, 2, str. 108 in sl.; France Veber predstavljen svetu. Meddobje XV, 3-4, str. 260 in sl.
- 56 Fr. Veber, *Knjiga o Bogu*, str. 142; tudi str. 268, 363 in sl., 433 in sl. 57 Strle 195.
- 58 Fr. Veber, *Vprašanje stvarnosti*, str. 340.
- 59 Strle 190.
- 60 F. S. Finžgar, *Iam*, str. 188.
- 61 V. Brumen, Meddobje XV, 2, str. 127 in sl., 134, op. 66 in 66^a.

VEČ PESMI

SONCE STAREGA LETA

Tako odhaja sonce v mrak v Marú-No-Ūči:

s šalom krog vratu

in brez ozira na cesarjevo palačo, smehljaje se

labodom v grajskem jarku

in vходу, kjer še čaka zarjaveli ključ.

Še en pogled na parlament in hladne ceste. -

Lučke zablesté:

do jutra čarov tekmeča se ne bojijo,

k mostovom sedajo, na oknih tlijo

in v avtih se peljajo h gozdu tihih gnezd.

Ni listov več, da padajo do januarja.

Veter hodi sam.

Morda pa išče v pristanišču ples snežinke.

Tako kot jaz, ki vem za pesem zime,

kako naenkrat vzide srcu nov obraz.

Marú-No-Ūči finančno in gospodarsko središče Tokia in Japonske z ozemljem cesarske palače za eno stranico. Z oken gospodarskih hiš se vidi vse tja do japonskega parlamenta. Blizu tega središča so se nekoč ustavljale tovarne ladje na poti od morja po rekah navzgor. Še danes je le kakih petnajst minut z vlakom do pristanišča. Pesnik sluti tudi v zimi tujine, to je na pragu novega leta, možnost prerojenja ob dotiku s snežinkami božje milosti, čeprav je vse tako drugače kot nekoč doma.

ZASMEJ SE SPOD SVODA

Češnje cvetoče in vrbe zelene,
čez Inogášira Ribnik v venček spletené - - -
krokar otožen na drogu - za koga?

Mehki valovi so v pladenj ujeti,
in sonce briše ga; naj srebrno se sveti - - -
krokar otožen na drogu - za koga?

Zrak je ves topel od smeha pred svatbo
in tovrnjaki čebel drsijo na gradbo - - -
krokar na zrušenem mostu - za koga?

Zanj, ki se prvi iz groba je vrnil,
nevesti svoji solzó je s prstov utrnil - - -
krokar, oj krokar: zasmej se spod svoda!

SPOMIN NA BELEM PESKU

Sprejel v srce sem trideset besed
in ne zvenijo,
čeprav se veter v vejah guga
z neplodno palmo bašó.

Trideset besed mrtvó rojéne pesmi.

Dotlej da mesteca valovi
jih skoraj vse odnesejo
v globine

za molk.

Zato je včasih trideset besed
mnogo premalo,
da s čopičem občudovanja zarišem
črnkasto sled.

Jezus res živi.

Ves dan, vso noč deluje
z Očetom,
z Duhom Zadnje Tajne,

en Bog, ki ljubi snov in svod in veter in val.

Ne vem, zakaj; a spet leži spomin
na belem pesku.
O treh, ki strgali domá so
besed prijateljsko vez..

Več ne pišejo. Tako so čisto čisti.

Je vonj ujetih ribic v zraku?

Dá. Ribiči se vračajo
z galebi

za trak.

FRAGMENT

(Iz pisma, dragemu bankirju.)

Ali veste, kaj sem našel v temnosočni banki,
v ulici dreves,

le nekaj hoda proč od tirov?

Cvet.

Blesteč od živega zlata v poljubu sonca.

Našel sem zlatico.

Veter ji je šepetal o zmeraj novih strujah:

veter s cest oblakov,

veter zvezd,

in njivskih pesmi.

Nič ji ni bilo težko od zlatih vrečk pri srcu
prazniku prelesti.

Veste, da sem hotel vzeti cvet za Vašo banko?
Prav nad mano veeverica mamica z mladiči
z vej kazála jim zlató je v travi, da je vredno
lešnikov v duplini.

Stegnil sem rokó -
a molk je z rosami zajokal,
sinjega neba poteze
so postale trpke;
cvetka se je vsa prižela
k vetru.
Saj razumete?
Zlato razmerij...

VEČ TAKO NE ŽGE

Kakor vi
bi rad slonel nocoj na oknu,
prisluskujoč
snežink nebeškim plesom,
kakor nekđaj
spod senc dišeče smreke.

Kakor vi
in kakor Bog nocoj
brezdomec
prebiram peska vzdih, dih rastlin,
in zvezdno reko.
In stroje, v tir drseče

v dnu srca nekje.
pa več tako ne peče.
Vsak Božič
ovčkin hlev je bolj širok
za Dete Božje
od mej duha človeka.

KAZIMIERZ WIERZYNSKI: OLIMPIJSKI VENEC

Olimpijski venec! Športne pesmi, napisane v slavo svetovnih olimpijskih iger, največjih manifestacij športnega telesno-kulturnega značaja in humanističnega duha v svetu. To je: na vseh petih celinah, ki jih predstavlja njihovo mednarodno znamenje: bela zastava s petimi krogi, povezanimi v eno gibljivo enoto. V mistično pradavnino segajo te igre in se ponavljajo v našem času: več kot 2500 let je preteklo, odkar viri navajajo ime prvega zmagovalca v tej tekmi: Coroeba v letu 776 pred Kr. Od tega časa se začena zgodovina iger, vse pred njim pa je mit malo humānega značaja. (Andres Marce Varela: De Olympia a Munich, Barcelona 1972.)

Tako-le omenjena knjiga podaja vznik olimpijskih tekem: Grški bogovi so imeli svoje bivališče na gori Olimp. Tam je vladal Zevs. Ta je imel sina Tantara, in ta zopet Pelopa. Oče Tantal je ubil sina Pelopa, ga razkosal na dele in daroval bogovom v Olimpu. Zevsu pa je bilo žal vnuka in ga je obudil. Pozneje se je ta oženil in dolgo vladal pokrajini, ki se je po njem imenovala Peloponez. Ko je umrl, so mu na grobu sezidali mesto Olimpio. Odslej so se tam zbirali atleti za junaško „borbo do smrti“ v njegovo čast in spomin. Tako so nastale olimpijske igre, ki so segale noter v srednji vek do l. 394 po Kr., ko jih je prepovedal imperator Teodozij.

Zmagovalec je dobil lorvorjev olimpijski venec.

Toda iz teh barbarskih smrtnih začetkov so se olimpijske igre razvile prav v svoje nasprotje: v plemenito prijateljsko tekmovanje človeških sil med seboj, v mogočen izraz telesne kulture v soglasju z duhovno po znanem geslu: zdrav duh v zdravem telesu. Ti svečani dnevi tekmovanja so se ponavljali redno vsako četrto leto, tako redno, da so Grki šteli čas po štiriletnem razdobju med enim in drugim nastopom po – olimpijadah, ki je pomenilo tedaj čas štirih let, ne prireditvev iger. Te igre pa niso predstavljale samo telesnih športnih zvrsti, kakor so atletstvo, tek, dirkanje s konji, metanje diska itd. itd., temveč tudi nastope pesnikov in zlasti tragedov in dramatikov, saj so zanje pisali in na njih nastopali Ajshil, Sofokles in drugi.

Sovjetski pisec E. Ozerecki piše v učbeniku ruskega jezika za študente inozemce (ABV 1970) „Olimpija je bila prekrasna. Sedem poti je vodilo v njo. Na ulicah je bilo polno kipov. V Olimpijo ni smel stopiti človek, ki je nosil orožje. Pet dni so trajale olimpijske igre. Zanimivo je bilo odprtje antičnih olimpijskih iger. Prvi dan je bil posvečen izključno religioznim obredom in protokolarnim obredom: Zevsov oltar je bil prostor za žrtvovanja, procesije ženā so se vile po vsej dolini reke Alfeo in v Elisi, 30 km od Olimpije. Sledili so žalobni spevi okrog Ahilovega cenotalija. Ko se je zmračilo, so se spomnili začetkov olimpijskih borb s tem, da so darovali kri kot žrtveno pijačo. Nato so atleti prisegli, da so svobodni ljudje, ne sužnji, da so čistega grškega plemena, ne mešanci, in da niso nikdar bili še kaznovani. Nato so se podučili o načelih in pravilih olimpijskih iger. Prireditvev so se udeleževali samo moški in mladina.“ (str. 203.)

Andrés Varela pa razlaga prepoved udeležbe poročenim ženskam takole: „Atletičari so izvajali svoje igre popolnoma nagli, zaradi česar je bila prepovedana udeležba poročenim ženam. To pa zato, da bi pri gledanju teh leporaslih teles ne zaželele primerjati postav svojih mož z njimi, kar bi bilo vsekakor v škodo možem. Nasprotno pa je bila zaželena udeležba neporočenim dekletom, ker so sodili, da bi gledanje tako postavnih teles vzbudilo v njih zdrave želje po ljubezenskih ugodjih, kar bi bilo podnet za sklepanje zakonov.“ (Str. 20.)

Po petih dneh so ugasnili olimpijski ogenj, pobrali zastave in cvetove in odšli, da se vrnejo spet po štirih letih.

Sloves teh olimpijskih iger je bil gotovo ena tistih kulturnih prireditev, ki je Prešernu navdihnil verz:

Itaka ni bla bogata
žita, vina, konj, ljudi,
tesna, majhena, gorata
vendar davno že slovi.

Obnovil pa je te igre francoski aristokrat, športnik in diplomat Pierre de Frey, baron Coubertin. Ta je obiskal v Grčiji razvaline mesta Olimpija, ki so jih odkrili l. 1874, in tedaj ga je obsedla misel po obnovi teh telesno športnih manifestacij helenističnega duha. Občutil je namreč, da je že nastopila ura športnega internacionalizma, svetovnega bratstva v znamenju telesnih spretnosti. Obrnil se je s svojim načrtom na večino kronanih glav v tedanji Evropi, sklical pa tudi sestane vseh pomembnejših športnih združenj na pomenek v Parizu. In tu v Parizu, na sami Sorboni, so se l. 1894 zbrali predstavniki evropskih, ameriških in celo avstralskih športnih zvez in se 16. junija pomenkovali, kako bi z novim stoletjem 1900 obnovili olimpijske igre. Toda niso strpeli čakati še šest let do pomembne zore novega stoletja, temveč so priredili prvo olimpijado (sedaj ta izraz pomeni že prireditev samo) že l. 1896 v Atenah, na klasičnih tleh prvih podobnih iger pred tisočletji.

Odslej se ponavljajo te igre vsakih štirih let v poljubno izbranih mestih, ki razpolagajo z velikimi stadioni. Ozerecki opisuje slavnostno odprtje igre: „Zagrme fanfare, v stadion prikorakajo športniki vsega sveta in na čelu gredo vedno pripadniki Grkov. Tisoči golobov se spuste v zrak, da poneso novico o odprtju na razne dele sveta. Tedaj se pojavi športnik, ponavadi iz dežele, ki tokrat prireja olimpijske igre, z bakljo v rokah, in prižge olimpijski ogenj“. Ta ogenj so prvič prinesli v nepretrgani štafeti leta 1928 prav za olimpijado v Amsterdamu. „Sveti ogenj“ so prižgali na razvalinah starega mesta Olimpije s pomočjo sončnega žarka ter ga v goreči baklji ponesli v teku skozi Grčijo, Jugoslavijo, Avstrijo in Nemčijo na Holandsko, da so z njim prižgali plamen na olimpijskem stadionu. In ta plamen je simbolično osvetljeval vse olimpijske igre in na isti način zagori znova vsakih štirih let.

Olimpijske igre pomenijo bratstvo vseh narodov in ras v plemenitih telernu kulturnih tekmah, pri katerih sedaj sodelujejo tudi ženske, in so izraz svetovnega miru. Šaj je znano, da so v času olimpijskih iger v stari Grčiji prenehale vse vojne in oboroženi spori. Toda prav predzadnje prireditve v Münchenu l. 1972 so bile pozorišče krvavega napada palestinskih gverilcev, ki so na stadionu pomorili športne predstavnike svojega nasprotnika. Dogodek, ki bi kmalu za vselej pretrgal s to plemenito tradicijo helenskega in humanističnega duha.

Od obnovitve olimpijskih iger l. 1896 do zadnje lani 1976 v Montrealu (Kanada) je preteklo 80 let, to je – dvajset štiriletnih „olimpijad“ oz. XXI prireditev. Tudi športno pomemben svetovni jubilej.

Pa sta še dva druga dogodka, ki sta me povzbudila, da izdam letos prevedeno celotno pesniško zbirko poljskega modernega pesnika Kazimirja Wierzyńskiego, ki jo je pod naslovom Olimpijski venec (Laur Olympijski) izdal leta 1927 v Varšavi. Je torej petdesetletnica te zbirke, ki jo je napisal z namenom, da z njo tekmuje na IX. olimpijadi v Amsterdamu l. 1928. v tekmovanju za umetnost, v odseku Literatura. To tekmovanje po zgledu antičnih povezav raznih zvrsti umetnosti s „fizkulturnimi“ nastopi, je prišlo prvič do izraza na V. olimpijadi v Stokholmu leta 1912, ko so razdelili nagrade tudi za arhitekturo, književnost, glasbo, slikanje in kiparstvo na olimpijske motive. Navedem naj samo nagrajence s prvo nagrado za poezijo. Prvi je dobil odlikovanje Nemeec Hohrod y Eschbach za pesnitev Oda na šport (omenjena knjiga o olimpijadah ne navaja izvirnih naslovov!). Med prvo svetovno vojno ni bilo olimpijskih iger, dasi se štejejo, kot da bi bile, kjer bi morale biti (npr. VI. Berlin, 1916). Na VII. olimpijadi v Amberes 1920 je dobil pesniški lovorjev venec Italijan Nicolai za Olimpijske pesmi, in na VIII. v Parizu 1924 Francoz Charles za Olimpijske igre. Torej: en Nemeec, en Italijan in en Francoz pred Poljakom Wierzyńskim.*

In tretji vzmet mi je bil: v prvem polletju 1978 – čez pol leta – bo v Argentini, v Buenos Airesu, ena najglasnejših svetovnih športnih prireditev: tekma za svetovno prvenstvo v nogometu. Ta priložnost mi daje upanje, da bo v tem letu tudi med Slovenci več zanimanja za športno poezijo, ki je med nami skoraj nepoznana in ne priznana, in bo morda ustrezno, če jim predstavim dozdam edino slovansko športno poezijo, odlikovano z najvidnejšim svetovnim športnim priznanjem.

Vse to mi je dalo vzpodbudo, da objavim sedaj ta moj prevod iz leta 1945 in z istočasnimi linorezi akademske slikarice Bare Remec, obenem z dopolnjeno študijo o pesniku K. Wierzyńskim, najznačilnejšem poljskem pesniku v razdobju med obema vojnama na Poljskem od 1919 – do sept. 1939, pa v emigraciji od l. 1939 do 13. febr. 1969, ko je kot politični emigrant umrl v Londonu. Petdeset let je stal Wierzyński v sredini poljske poezije: v domovini dvajset let, v zdomstvu trideset, vsekakor dovolj, da bi spoznali njegovo delo tudi Slovenci tako v zdomstvu kakor v domovini.

* Pozneje je bil na XI. olimpijadi v Berlinu l. 1936 nagrajen s tretjo nagrado za pravo že en Poljak: za novelo Olimpijski disk Jan Parandowski, pozneje dolgoletni predsednik Poljskega PEN-kluba. Oba Poljaka – dozdam edina slovanska nagrajenca.

Na olimpijadi l. 1928 je sodelovalo v 15 športnih panogah 45 državnih predstavnikov, tudi Jugoslovani, med njimi Slovenci. Tam je Leon Štrukelj dobil zlato medaljo za vajo na krogih in dosegel tretje mesto v skupni oceni. Primožič je dobil srebrno medaljo za vaje na bradlji, Derganec pa bronasto za preskok čez konja. Kolesarji so bili v čestni dirki dvanajsti med 27timi državami, nogometaši pa so po pravi bitki izgubili s Portugalsko 1:2. V ostalih panogah se Jugoslovani niso dokopali do vidnejših mest (Svobodna Slovenija 1960, l. sept. Olimpijske igre).

O L I M P I J S K I V E N E C

Linorezi Bara Remec

MIMOHOD ATLETOV

Naša pesem ne ve za vaše preroške polete,
drug prapor nas sklical je, vodi v nov vek:
mi slavimo navdih, daljave, mišice napete,
srce, ki vzdrži maratonski tek.

Zemljó obkrožili smo z novo panoramo,
nov takt prinašamo v njen krogotok,
kot dinamo človeški v pohodu drgetámo,
potiskajoč po žilah zastajajoči sok.

Svet z nami bije, z našim udarom se spaja,
dremljočo moč prač in lučalnikov držimo oberoč,
iz naših se mišic kot iz logaritmov izvaja
volja, zaprta v klešče, in napor in moč.

Naša pesem kot sokol nad svetom plove,
naša pesem vsa ljudstva v eno silo varí,
naša pesem obliva celin vseh bregove
kot morje, naskakujoč jih, kličeč jih k - tekmi.

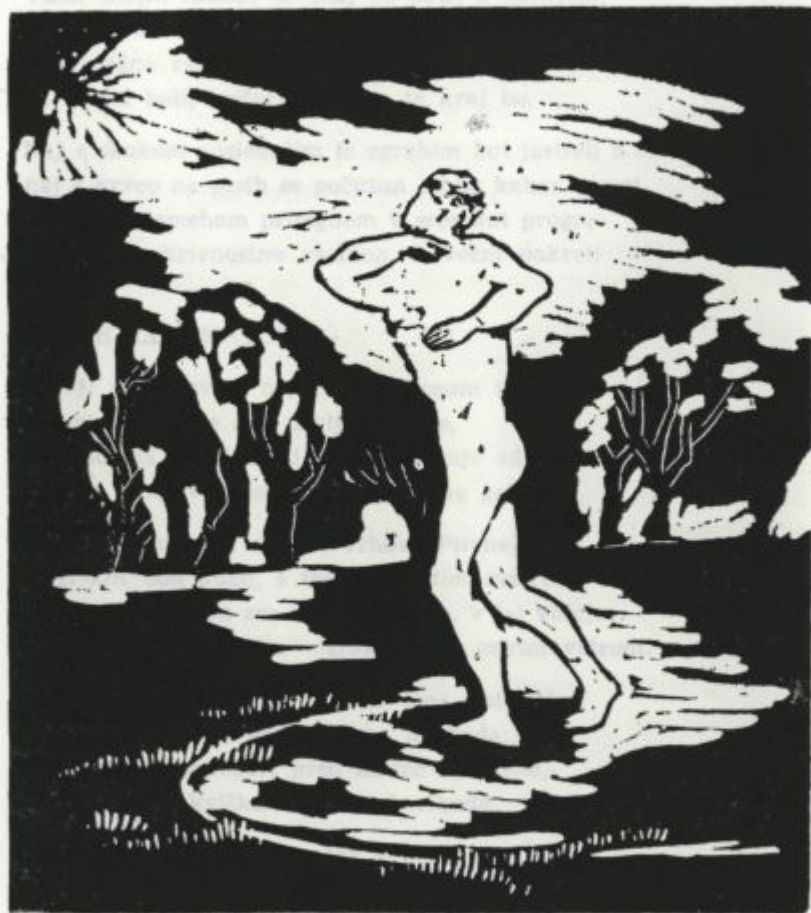
Naša pesem nosi geslo, ki naj ga poje,
bogovom krog sčenc pletoč vence, poet!
V zmagoslavni štafeti prinašamo znamenje svoje:
olimpijski venec, da z njim okrasimo - ves svet.

100 M

Mišica slednja se stisnila vase je kakor na vzmeti
in na tetivi telesa sedaj nestrpljivo drhti,
že motor srca mi v ušesih začenja brneti:
Náred za start ste? Streljaj: ena! dve! tri! -

Ali - ne-ironični stopala na alarm, je signala,
 kjer sraka se ni v grlo je do boleštine zablil,
 gihov me srnce je vstignil, pijuba so napa vesela,
 kri mlaj je bil na trpa vedno več ali.

Vihar mojih stobay le mlaj bo mlaj s pavilijem

trikornam dlo zastaja, vosta tregot Stadiere -
 in mlaj povejte mi: Kje, v kakšnem gledanju
 izkušne tak hitpot, million ljudi zavolje?
 Zamara se pogal je kot jadem v barje vriska
 ta žepo s enim sunkom - za Alenka odijel

OLIMPIJSKI - VINTIČ

Ljoveta Bora Ramec

100 M

Milica sledila se steno, včas je kakor na steni
in na tetivi solna voda, postreljivo drži,
že suter avca ni v tleh, ali je svetla,
Narad se stari star, šteta: ona dva tla

Ah! – spodnesel stopala mi alarm je signala,
klin zraka se mi v grlo je do bolečine zabil,
gibov me drnec je vzdignil, pljuča so sapo vsesala,
kri zdaj iz žil mi črpa vedno več sil.

Vihar mojih skokov te zdaj bo potrl z nasiljem,
milijonkrat te zgetel, preden razpneš se do sto,
ti sovražna razdalja, razpeta pred ciljem
na vrvici beli, kričeči, da tam te kraj bo.

Naj s skokom poslednjim te zgrabim kot jastreb z ostrogo,
naj z vrvco na prsih se počutim lahák kakor vzmet,
naj te z nasmehom pritegnem v srce kot progó,
kot tvojo skrivnostno vsebino, o večni pokret!

FOOTBALL - MATCH

Torej: vsegà svetá največji Koloseum tu je,
tu najzgovorneje srce življenja bije,
skrivnostna misel brati in navdušenje združuje
milijon ljudi v prostorju te razsežne galerije.

Zamora, oprt med vrati v vrhove Pirenejev,
lepši kot don Juan, s tesnó prižetim svetrom,
kot kralj ponosen zre v klob centra, v let volejev
za žogo, ki vsa svetla – zrak orje z ostrim vetrom.

Z Urala v boj poslano, kot iz topa izstreljeno
žogo z očmi drži, loveč jo; ko pa pada,
kot pajk se razčeperi pred mrežo ogroženo,
kot grm šine kvišku – človek-barikada.

Žoga – prevračujoč kozolce – poskakuje,
na eni strani Moskva, na drugi Barcelona,
že meri proti vratom, že tja spod nog zapljuje,
tribunam dih zastaja, rastè trepet Stadiona –

in zdaj povejte mi: Kje, v kakšnem gledališču
izbruhne tak hrupot, milijon ljudi zavpije?
Zamora se pognal je kot jadro v burje vrišču
in žogo z enim sunkom – za Atlantik odbije!

Gledalstvo pada v blaznost, kriči in vpije: bravo!
Tribune žar prevzema, jasnejši od aureol,
kot silno koprnjenje po zmagi in za slavo
grmi krik Stadiona: Gol! Gol! Gol!!!

PADDOCK IN PORRITT

Prvi ima roké – lopate, drugi z nogó poveslava,
prvi je kot kenguruj, drugi – antilopa igraiva.

Prvi kot tank hrešči, prevrača na bok se z boka,
drugi kot valček hiti, ki žene ga sapa v smer toka.

Prvi ravna se na cilj in pade nanj kot torpeda,
drugi pod vrvco priplava in niti navzgor ne pogleda.

Prvi je stroj v pogonu, naprava silna in živa,
drugi je sama hitrost, pokret, priroda gibljiva.

SKOK S PALICO

že se odbil je, vzpne se ob drogu, zaplava
v božanskem ravnovesju kot razpeta zastava,
nad prečko se zapelje in v naglem prevratu
se prevrže – kot ptica in mačka hkratu.

Zadržite ga v poletu, to bitje podnebno,
naj drog odvrže, dvigalo nepotrebno,
naj otrpne, naj traja, naj viseč na oblaku
kot lahkotno peresce zaplapola po zraku!

Ne izgublja sil, ne slabi nič v zaletu,
vzdiguje se više, nad meje svetu,
pozdravlja iz višin – odmev jekne tih:
Letim naravnost v nebo! – Kot naš vzdih...

FANFARA NA ČAST KARLA HOFFA

rekordista v skoku s palico.

Tvoj skok je gejzir donebni, tvoj skok je brizg vodometa,
kadar letiš nad prečko, si kakor nasmeh dekleta.

Zaplavaš na zlatem stolpu, na jambor najvišji povzpneš se,
mornar, le kaj tam vidiš, ko s štrkovega gnezda ozreš se?

Kakšen te pegaz je vzdignil, kakšne ponesle peroti,
da v zraku kozolce prevračaš kot ptica v svoji lahkoti?

Mar zemlja, s kopjem prebita, nagiba se in se ti umika?
Leti mar palica s tabo in raste v višino zvonika?

Nebo se ti v mreži ziblje, odspod se ti mesec krohoče –
nemara ti še je premalo? Nad čem se ti zmage še hoče?

Hej! štiri metre in dvajset, dvajset in pet in sedem...
kdo ve, morda boš skočil že tisoč čez en teden?

Galeb ledenih morij, izlézhen v visokih fjordih –
kakor po lestvici skačeš po vseh dežel rekordih!

Kot zmagoslavna fanfara hrumiš čez nebá razdaljo –
božanska stvar: biti prvi, igrati tako se – za šalo...

ZENE, NA START!

Kliče nas tromba pojoča in kliče nas ostri gong!
V tek se spustimo, deviške sestré špartank, Amazonk!

Vzdignile roke navzgor smo, stegna v vitkost napele,
skoz hipodrom vzradovani kot skočne košute zletete.

Naših teles nagota je skorja dreves jedrovitih:
v prsih bodočega mleka vre kri v nas kot v vrčih nalitih.

Nóge, ta up ljubezni, to tajnost ljubkovanja,
vam naša ne-sramežljivost tu zmagoslavno odslanja.

Vzemite nas, silni efebi, z močjo neutrudno! V razpeta
naročja zdaj vaša hitimo, vaše žené in dekleta,

v cilj svoj – rodovitnost, novo zemljó povit,
špartanke in Amazonke, vesel rod, zmagovit!

NURMI

Korak moj – koračnica plesna, srce mi udarja – v koraku,
sem ura, ki šteje dihe, kot stolp odskakujem po zraku.

Z zemljó moj ritem se spaja, udarjam v njo z zvonko stopo,
vsekrižem svet preletavam, Ameriko in Evropo.

Gib moj za gibom nastaja, v tekoče koló se spreminja,
sem ura, ki šteje napone, navdihov rekord me prešinja.

V skoku preskočim tribune, za mano so šumni stadioni,
vihar nezmagljivi, ogromni kril mojih pred vsemi me goni.

Skandiram tempo, stopnjujem, že bližam se v cilj – konec teka.
Povejte ljudem, naj umiré se, naj v miru pustijo človeka,

ki noče traku za hip zmage, za slave hip v plosku in viku,
rad trajneje bi odpočil se – na olimpijskem spomeniku!

METALEC DISKA

Met moj začenja v odprti se dláni,
let moj konča se – kje, znano ni...
disk, kot blesteči zlatník kovani,
zvoni za svetovi, za cilji... v meglj...

Disk moj, ko pade na tla, zazvenkeče,
vzravná se, oriše nov lok preko polj,
srce pa – v obroč ta vkovano – vzdrgeče,
zvoni in udarja in bije še bolj.

Met: z boka na bok se obračajoča postrv,
vrteča se preslica, most se gugajoč,
met, ki svetovom je pljuča razprl
in vélikim zvezdam odkril moč!

Met, ki zneveril se meri je dani,
prerastel vse meje, kot duh se povzpél,
met ta – metalec diska – imam v dlani
in gib nezadržni sedaj bom spočél.

akad. slikar BOŽIDAR KRAMOLC

Končno

SKICE IZ INTERNACIJE V GONARSU

NITNI

Korak moj - korak tvoj, siva ml' v' s'ruja - v koraku
sem tvoj, ki šuje dno, kot snop odskakujem po zraku.

Z svetlo svoj ritem se spaja, udeležan v' njo z svetlo stopo.

In velikim svetom odšli molči

blat, ki zavrtil se meni je dan,

prezrati vam moja, kot duh se povzpet,

črti to - svetlobe dno - nam v dlan

in gl' svetlobe svoj ritem sploji.

akad. slikar BOŽIDAR KRAMOLC

Kanada

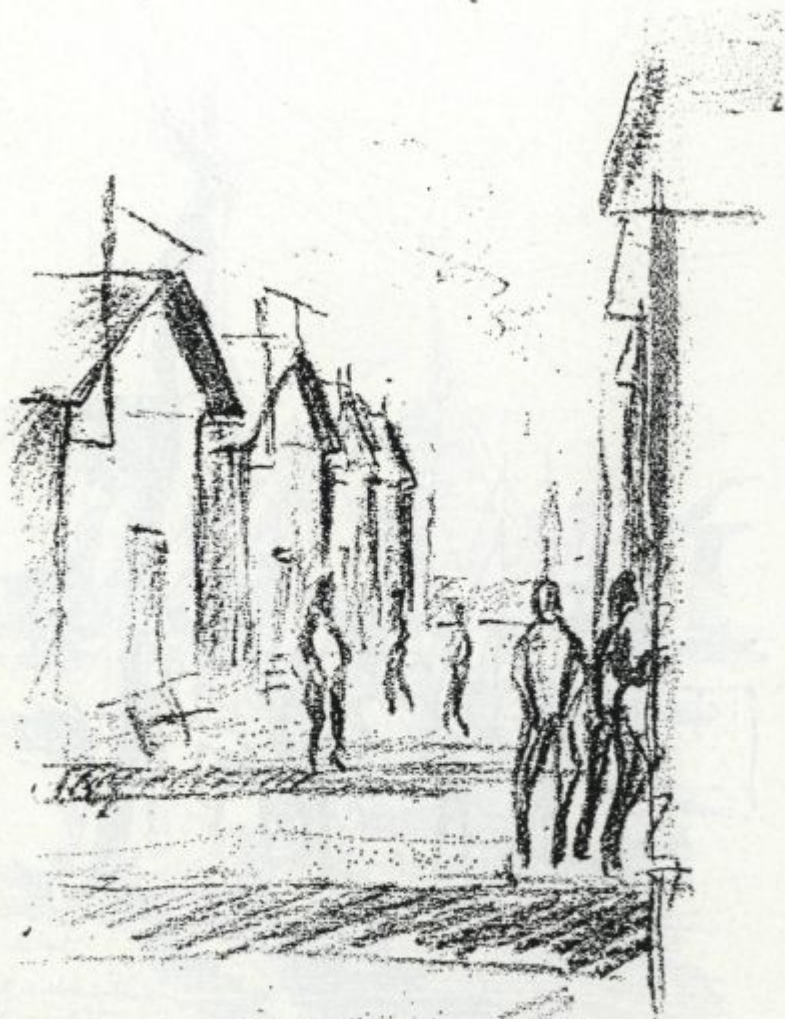
SKICE IZ INTERNACIJE V GONARSU

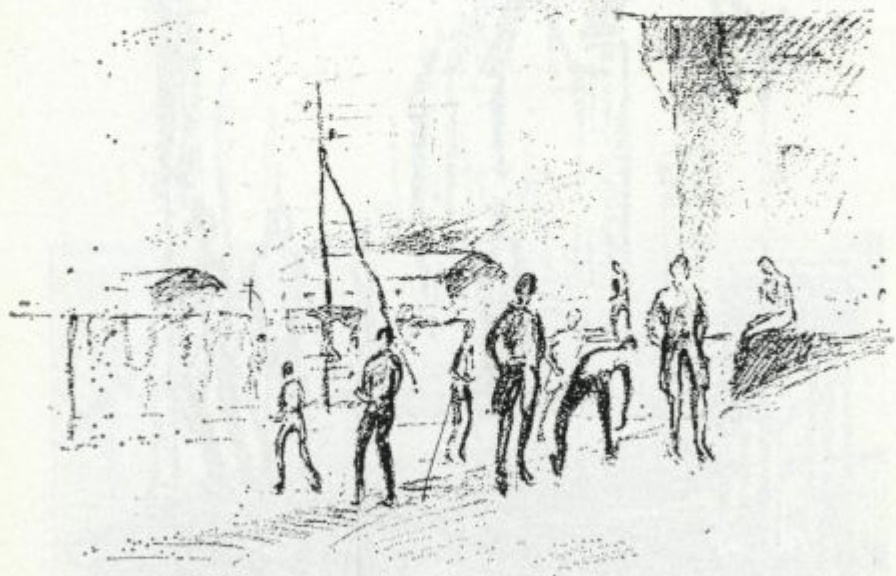
STANICE VEŠNÍKOVSKÉ
V
STANICE VEŠNÍKOVSKÉ V
STANICE VEŠNÍKOVSKÉ V

Staniční st.
1920

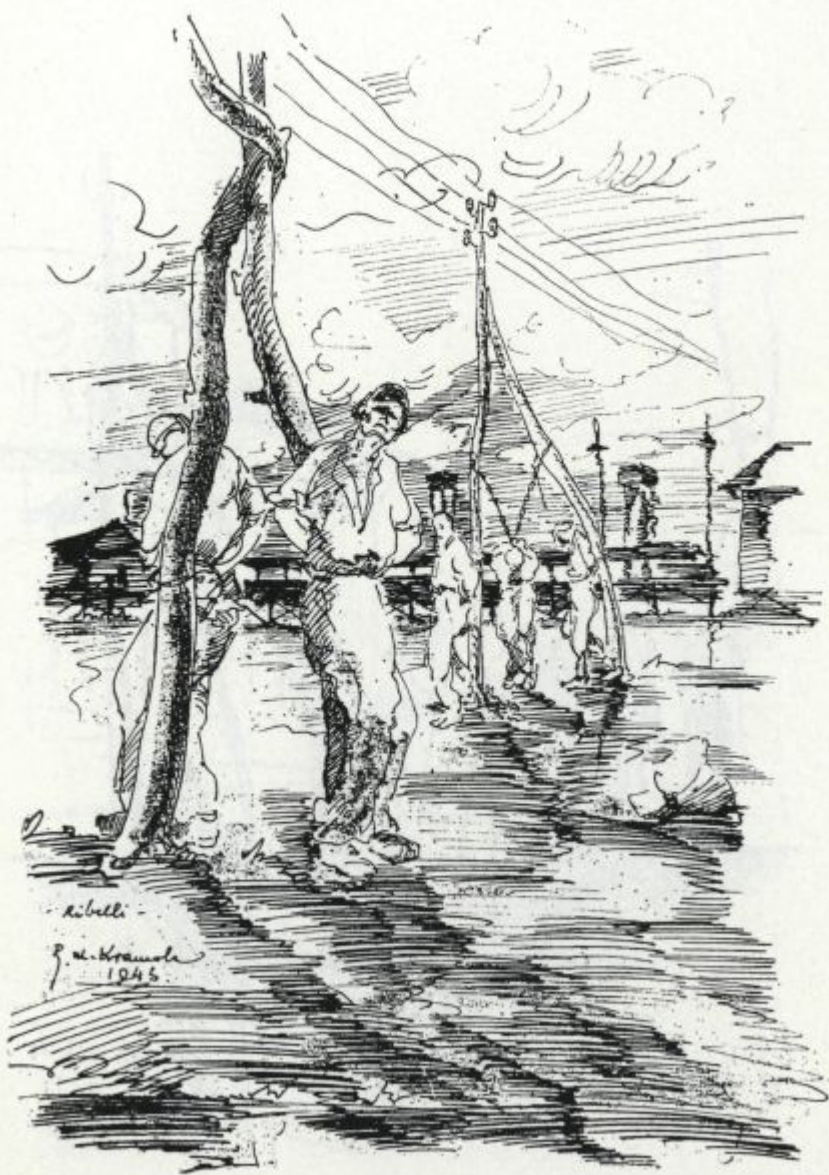

J. Krause

January 15, 1842.

J. B. G.

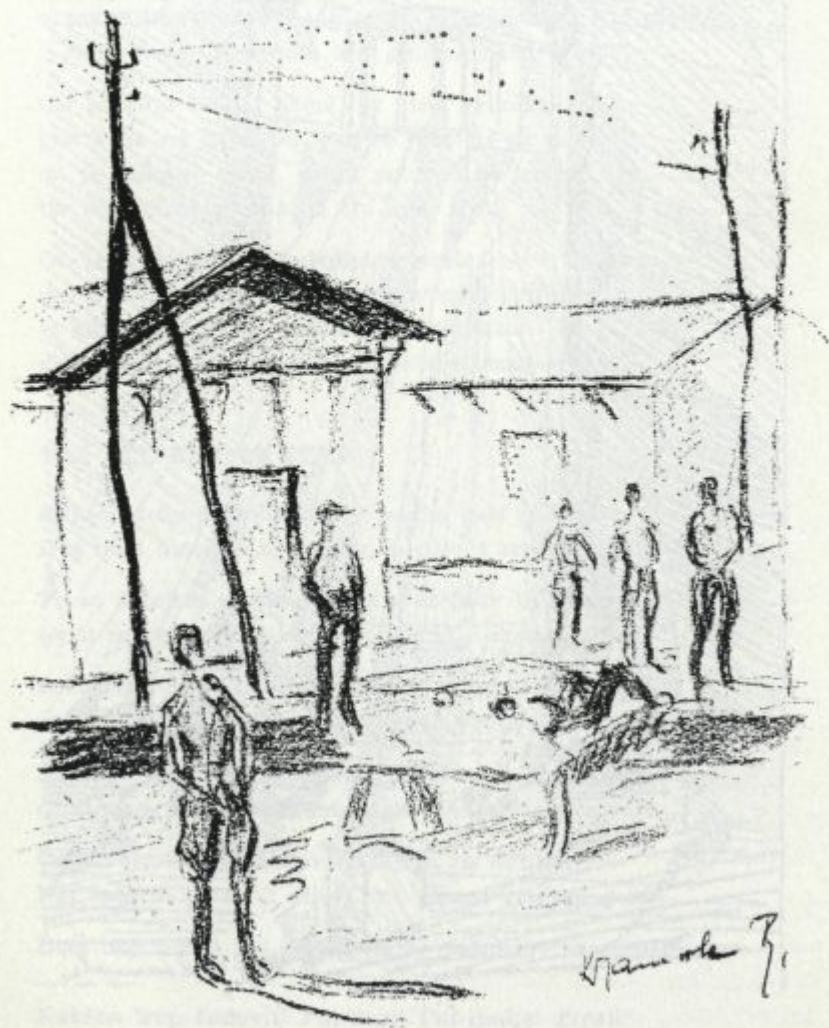

Libelli -

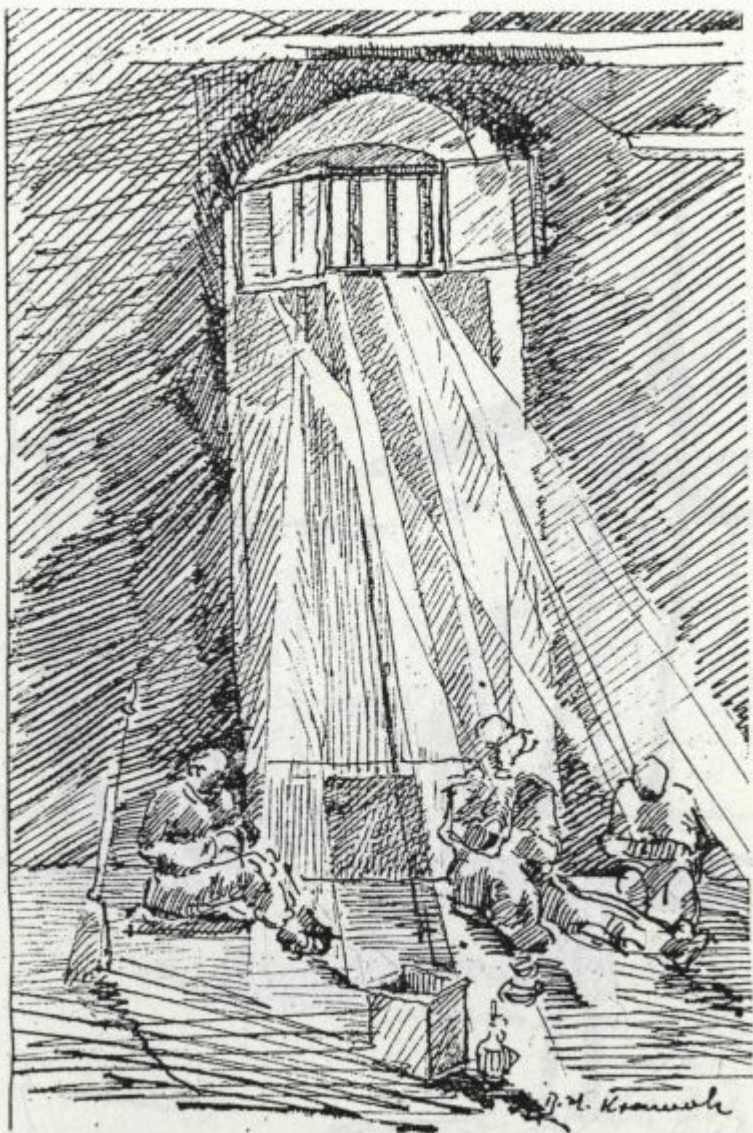
J. M. Krause
1946

Jan 19. P. 62
Nausie 1907

K. M. de B.

В. М. Коровин

Erminio lahko bi dvigal stebre, takó močan je,
 Erminio je svetišče, tako lahkoten in svečan je,
 vsak gib obvlada, je kos vsemu kot vseznali,
 ko se širi, je – ladja, sicer – mir v katedrali.

V sebi razpet je s harmonijo kúpole igrive,
 namesto soh in reliefov nosi míšice žive,
 v rokah ima gibkost propelerja, krik jastreba nad glávo,
 z raščo svojo se ponaša kot glumec bahavo.

On je vitki malik, angel, ki vrhu zvonika
 pne krila na stran, in v nebo poleteti ga mika,
 on je plesalec sveta, ki ga pot več ne mami
 ter odskakuje z vrhà na eni nogi sámí.

On je iz prvih vrst izstreljena strela,
 da bi – v oblakih brneč – tek zvezdá prehitela,
 je silák, kampijon, mojster in entuziast:
 glejte, kako diha, kako mu ves svet raste v last!

TEK ČEZ DRN IN STRN

Kakšen trop čudovit tam v senčni luči se sveti?
 Dve nogi množita se v teku, že tisoče zrem jih drveti.

To so – jeleni splašeni, kopita žrebecv in skoki,
 topòt ta – znak za alarm – odmeva v zemlji globoki.

Brzjavka je v to osrčje, pisana s šifro tajno,
 preliva se s kapljami zone skozi podzemsko pokrajno.

Napenja se zemlja v novici in širne prostore razgneta,
 drhti pod kopiti - nogami brezlična gmota prasnéta.

Odmevajo tisoči skokov, milijoni in milijoni...
 Naj svet se po svoji elipsi kot blazen vrtiljak goni!

Buči naj, bobni naj alarm, naj v večni lov se razpali!

— — —
 Kakšen trop čudovit! Pol-bogi! Pol-ljudje! Živali!

Drobna postava človeka v naporu izčrpa vso silo:
z nog stotine skokov izvrže, izdihov na stotine grod,
na progi vsekrog se zavija milja za véliko miljo –
kakšna ogromna to muka – kako naj premaga to pot?

Treba srce bo to blazno, ki skače mu v prsih do grla,
stisniti in ga pestiti, držati ga s tisoči rok,
treba nevarnost prežečo, ki se povsod je sprostrla,
zavreti, preplesti, zvezáti, odmotati vso krog in krog!

Naj dih mí izpljujejo pljuča, iz njih naj kot kamen odpade,
s stopali je sekati treba ta prostor kot z nožem nestvor,
a hrup mí v ušesa udarja, že s tilnika grom galopade
drvi in se zbira v povodenj, buči kot ogromen zbor...

Ne tratite zdaj zastonj časa, škoda je vsake sekunde,
odlomek časa ima zdaj težo svinca in skal.

Že bližamo se proti cilju, v pekél poslednje runde:
odloči se, človek slabotni, moči boš še toliko zbral?...

— — — — —

Zmagalec ti véliki, brat moj, kaj ti zastaja dih v stok?
V nogáh izpodsekan se treseš, ziblješ kot smešni se čmrlj,
in padaš... padaš... na progi... Na ščitu špartanskem si umrl.

— — — — —

Na njem pretežak si za dvig. Manjka nam tisoče rok!

ODDIH

Vlij se vame, voda dišeča, suha,
z mrzlim potokom me poplakni vsegà,
pod srcem mi studenec bruha
težkega, globokega dihanja.

Vame pljuskajoč kot skozi sito
celico za celico napaja,
dobro je, dasi skoraj bolí to –
led na jeziku se taja.

Lije se voda, pada v grlo,
žile razvnama, bobni gluho,
ozračje široko se je odprlo
in pada z vodó dišečo, suho.

PESEM O AMUNDSENU

Kaj sporočim naj o sebi vam, ki pozno ponoči
pod oknom redakcij čuječih nestrpno stojite,
s trepetom v očeh se za moje življenje bojite,
o bledi ljudje, kje letam?, zakaj? ... sprašujoči.

Dni moji so vašim podobni, beže neprestano,
enako nas mučijo, izčrpavajo, bičajo, nerve,
srečavam sledove človeške – kosti in konzerve –
na poti čez snežno kot morje neskončno planjavo.

Šli tod so pred mano nekoč že v dolgi karavani,
njih sled se izgublja vsak hip in uhaja spred óči,
z otrplo rokó napisali so romarji ti zmrzujoči
usodo mojo na dnevnika svojega zadnji strani.

Pojdite domov že, ne bo brzojavke, zaman je,
meni je vaša zemlja težka, kot svinec me muči,
sam hočem biti, zadošča mi propelerja divjanje
kot godba angelov v bučeči luči.

Sem inženir, ki meri sredi bele brezbrežnosti
na stolpu letečem sveta neizmerne razsežnosti,
v traku dima za motorjem s sabo mejo vleče
in črni pas kot laso v to brezmejnost meče;

navpične linije trdé v ledene se svečave;
tu stal bo spomenik zaničevanja slave,
tu na tem gričku strmem poslednja je postaja,
tu ost triangulacijsko zapičim v srcé tečaja.

To je moja volja – konec Neizogibnosti,
prekletstvo, ki mi ga nič več ne spremeni:
pod tem nebom visokim, obdan z brezbrežno stepo,
moram sam sebe obsojati kruto in slepo,
na snežno utrdbo metati kamenje, ki gori.

In to je ljubezen moja, ki podi me naprej –
sem meteor na robu zemeljskih mej,
odhajam in se vračam – in sredi nočne temnine
blestim se na nebu svoje polarne domovine:

gorim kot rov goreči, kot gejzir spreletavi,
topim goré ledene v svoji vreli lavi,
skalo za skalo sekam s teh Alp v večnih ledovih,

cela otočja raztapljam v malstroma morskih tokovih,
moje kipeče vrenje obkroža otrple obale celin,
ogrevam vso zemljó, jaz – svetovna kurjava, božji kamin...

Če pa ugasnem, zbledim in žar zvezdnega sijaja
se razprši pojemajoče sred temne noči tečaja
na beli stepi zemljé in na črni néba:
tedaj mi nobene človeške pomoči ni več treba,

ne nahrani me živež, nobena roka me več ne podpre,
tedaj bom stopil z ladje, kajti tedaj mi gotovo umre
kot poslednji žarek severnih luči blodnih
srce – najbolj človeško izmed vseh sil usodnih.

Kaj mi tedaj še ostane z moje radijske oddaje
pošiljati vam brzojavke pred okna redakcijske postaje
o svojih najbližjih namenih, o vremenu, ugodnem vetru,
o mrazu, in o burjah, o megli, o barometru,
o vrnitvi in o poti mojega bodočega teka
z utrdbe snežne, s svoje grmade – navzdol, do človeka...

Letim tedaj – oslepél od snegá – skozi mečave,
prikrajšan za vaš svet, potlačen od svoje slave,
nad prestolnico še z utrujenimi perotmi zašumim,
poslednji lok opišem in se – na zemljo spustim,

da tam sveti vzhaj vzhaj, kralje-kralje in patje
otatstvo tvoj moči, nam kot raket sveti sveti
iz - ali najpogostejš - prafot skrang glave
paloem si vili - izrov vamer skrang glave ...

naj park in spretnost nam v Oly Almedana

da tam sredi vaših klicev, živijo-krikov in petja
obstanem brez moči, nem kot rakev sredi cvetja
in – oči zapirajoč – počasi okrog glave .
začnem si viti – trnov venec strašne slave...

AKADEMOV GAJ

Modra pahljača zraka, ki v vetru se stresa,
hladi nebó in zemljó pod plaščem ugašajočega dneva,
kot z medom prenapolnjeni vrči so vitka drevesa,
park je ámfora, ki sinje dišave izpuhteva.

Razgrne se noč sladká, kot so po trudu sladki oddihi,
v ozvezdju cesto pod nôge Velikemu vozu poklanja,
po imenu kličoč vse stvari se nagne k njim Mesec tihi,
ta mirni filozof, svetilka modrosti in znanja.

Da leta minevajo hitro kot méne njegove – vzdihá –,
da pa povrne se v sončnem sistemu neskončno novih,
da večnost nenadoma iz mehóv ogromnih piha,
držeča zemljó bežečo na svojih vetrovih...

Glej, to je pot začetka in konca, od prađavna
razpeta med planeti na transmisijskem kolesu vsemirja,
človek, resničnost božja in zmagoslavna,
stoji nad tem svetom kot znak, ki pot usmerja.

Na svojem monumentu je róke dvígnil od čudésá:
pod nogami – zemlja, na rokah – nebesa,
o vodi nas, mojster živi! Tišina nema
naj park ta spremeni nam v Gaj Akadéma!

K. WIERZYNSKI DO RAZPADAJA POLJSKE 1939.

KAZIMIERZ (Kazimir) WIERZYNSKI se je rodil 28. 8. 1894 leta v avstrijskem galicijskem ukrajinsko-poljskem mestu Drohobyč kot sin železniškega postajenačelnika. študiral je v Stryju v Galiciji, potem v Krakovu, ki je spadal pod Avstrijo, in filozofijo na Dunaju. Že od tretje gimnazije je sodeloval pri tajnih poljskih revolucionarnih organizacijah, kot višješolec pa pri Pilsudskega „Strelcih“, ki so bili legalna, napol vojaška organizacija v Galiciji pred prvo svetovno vojno. Ob nastanku I. svetovne vojne so se Strelci poimenovali Prva brigada. (Himno I. brigade sem prevedel v zbirki Venček poljskih vojaških popevk - Buenos Aires, 1974, str. 9.) Ta je bila sicer vključena v sklop avstrijske vojske, toda pod poveljstvom Josefa Pilsudskega, poznejšega generala in obnovitelja nove poljske republike. Ko pa je bila legija razbita, se je kot častnik boril v avstrijski armadi v 77. pešpolku pri Krynici, Przemyslu itd., in prišel v rusko ujetništvo. Tam je bil tovariš pozneje slovenskemu režiserju Osipu šestu. Ob boljševiški revoluciji je pobegnil iz Rusije in v Varšavi izdal prvo pesniško zbirko Vesna in vino (1919). L. 1920 se je vnovič pridružil Pilsudskemu v njegovem maršu proti Kijevu in tam izdajal list za Ukrajince. Po vrnitvi se je posvetil samo književnosti. Sodeloval je pri artističnem kabaretu Pikador s prigodnimi in satiričnimi verzi ter postal obenem s Tuwimom, Lechoniem, Slonimskim, Iwaszkiewiczem ustanovitelj pesniške skupine Skamander (imenovane po reviji Skamander - ta pa po reki v pokrajini Troje, ki tu simbolizira Vislo!). Ta skupina je postala najpomembnejša v meddobju med obema vojnama in pomeni s Pawlikowsko in Illakowiczowno moderne klasike. Izdal je l. 1920 drugo zbirko Vrabci na strehi. Potem l. 1923 zbirko Velika medvedka, l. 1925 Album ljubezni. V teh letih je bil urednik Kulture (1928) in športnega pregleda (Przegląd sportowy 1926/27). Kot tak je leta 1927 napisal zbirko športnih pesmi OLIMPIJSKI VENEC in jo poslal na natečaj za literarne nagrade IX. Olimpijade v Amsterdam l. 1928.

Tam je dobil prvo nagrado za poezijo, zlato medaljo, ki je razglasila njegovo ime v svetu.

Preden nadaljujem opis njegove življenjske poti in dela, naj analiziram njegovo literarno pot v to zbirko, in nje oznako.

Ko se je leta 1918 ustvarjala nova doba Poljske, je živel še precej pesnikov, ki so začeli pisati v fin de siècle in so predstavljali klasike Poljske Moderne, imenovane Mlada Poljska. V mislih imam pesnike, kakor so bili Jan Kasprovicz, prometejski pesnik

upora proti Bogu. pesimistični pesnik pasivne človeške usodnosti, v dnu katere leži greh, izvirni greh človeštva, ki ga niti Kristus s svojo smrtjo ni odrešil. Kakor sem pokazal v uvodu v svoj prevod Kasprowiczevih Himn in podob na steklu (Ljubljana 1944), je šla njegova pot od socialističnega realizma v moderno metafizično tragiko in v zadnjih letih v preprosto rezljanje religioznih podob kot vaški rezbar ali naivni preprosti slikar podob na steklo. V dnu vsega njegovega ustvarjanja je bilo religiozno iskanje prometejsko faustovske narave in najdenje. – Tedaj se je v goratih Tatrah izgubil neznanokam romantik Tadeusz Micinski, fantastični pesnik kozmičnih astralnih občutij, egocentrični mag mračnih cerkvá vseh svetov in časov, ekstatični zamaknjenev v vizije iznad človekove oblasti, vernik Luciferja in Kristusa. – Živela sta še Kazimierz Tetmajer, najtipičnejši predstavnik, findesieclovske dekadence, secesijskega erotizma, pesimizma in artizma. Pa Leopold Staff, virtuoz klasičnih antičnih oblik, nežen simbolist, ki je po zgledu francoskega neoklasicizma prehajal tudi že v preprostost stvarnih, toda izbrušenih predmetnih podob. Osnovna uglašenost tega rodu Mlade Poljske, kateremu prištevam tudi pripovednika S. Žeromskega, analizatorja „nage duše“ S. Przybyszewskega in Wyspianskega (ki je malo prej umrl), je bila pesimistična uglašenost občutij, življenjska otožnost, pa razkol med voljo in nevoljo, med vero in nevero, pehanje od Satana k Bogu, metafizično doživljanje sveta in borbe z Bogom z sebi, na drugi strani pa up v brezupno narodno bodočnost... Bila je to doba romantičnega človeka, ki se je čutil na zemlji tujca in jetnika, bil mučen z gladjo po onstranstvu in razjeden od svetobolja, toda po viharnih dobah je čudežno prehajal – kot skozi uho šivanke (Staff) – počasi v moralno uravnovešenost (Kasprowicz, Staff) in veselejši religiozni pogled na svet, ki mu je bil do slej tuj.

V tako razpoloženje dobe je l. 1919 mladi 24 letni pesnik takoj po vojni izdal prvo zbirko *Vesna in vino* (Wiosna y wino). „Zvečer je legel nepoznan spat, in v jutru se je zbudil kot slaven pesnik“, je napisal Staff. Nič formalno odkrivaltelskega ni bilo v njegovi nerevolucionarni poeziji, na videz je nadaljeval staffovsko brušeno obliko neoklasicista. Toda revolucionaren je bil duh njegove poezije: vesel čudež na grobovih krvave vojne. Iz grobov mladih življenj in med vpadi barbarstva ter krvavenja za svobodo – je pognala pesniška roža s čašo opojnosti! Pojavil se je nov renesančni človek na razvalinah romantizma. V bakhantskem veselju vseh čutov se človek opaja nad prvimi narave in telesa, „dežja, v katerega se potaplja z naslado kot v osvežujočo kopel“, odpira vrata vsem vetrovom na široko, in daje geslo skoraj z župančičevimi besedami: „Predaj se vetru in žvižgaj z njim!“ Je fant, ki „flirta z vsem svetom in nebom“, imenuječ sebe zdaj „šampanjec“, zdaj „smeh in sreča in presenečenje“, pa se ima tudi za megalomanskega ekstatika življenja, ki mu je vse jasno in sončno: „celo senca na poti je hči bleska in izhaja od sonca“. Pesnik je občudovalec prvin, strasti, čutov. Kako na-

zorno in sončno gleda tudi na pokrajino, naj podam v celoti njegovo pesem o našem Jadranu, o lepem M i r a m a r u :

Hiše vise tu kot na morskih pečinah
lastovičja gnezda z okni-odprtini,
s poletom na sonce, razcvetele v sparinah
in z zlato pobeljenimi zidinami.

Nebo utonilo je v poljubu mórja;
kot srci dve v eni stopljèni usodi
postali sta neskončnost vseprostorja
voda v nébu in nebo v vodi...

V glavo mi udarja ozračja vinski slad,
v laséh mi pleše veter, od sanj razvnet...
... Nekdo si tu zgradil je marmornat grad,
kjer cvete v snu – pomarančen cvet.

Kljub poganskemu razkošju nad zemljo in življenjem pa njegova pesem ni nikakršna dekadentska pesem iz začetka stoletja; spominja na župančičevsko poznejšo poezijo: je krepka, umerjena v stopicah tradicijskega ritma, ljubi kitičnost in se nikjer ne razliva čez bregove prostega verza. Njegovo razkošje je drugačne zvrsti: „jezdim na smehu preko sveta kot na konju“:

Sonce nosim v očesu kot monokel zlat,
mesec v prstanu, v gumbnici zvezdé,
sedem milj se prestopim vsakokrat
in štirinajst let ima moje srce...

Čeprav ni v zbirki orgij erotizma, je vendar izraz dionizijskega veselja nad radostmi življenja, kot so „v Grčiji plesali v pijanem navdušenju“. Toda ta plešoč gib je vklesan marmornato lepoto ostro rezljanih reliefov, hoteč biti – kot pravi sam –

renesančno-helensko sodoben,
nespodoben v letih, v barvah svetál!

Zbirka naj bi torej družila renesančno veselje nad tuzemstvom, helenski apolonizem v kulturi pesniške besede in antične oblike, obenem pa naj bi bila ekspresivni izraz pesniške osebnosti, doživljajoče stvarnost predmetov. Te pa duhovno pridviguje, ne da bi se izgubljal v koprnenjih zazemske romantike, ki mu je tuja. Tuje mu je tudi sicer moralna in religiozna razklanost in pesimizem predhodne odmirajoče dobe. Rodil se je – nov človek, vesel človek na razvalinah vojske.

Tako svojsko in močno je Wierzynski po poeziji „krivde in greha“ udaril s to zbirko „v ščit sonca“, da je z nastopom oslepil vso javnost. Še danes velja predvsem za pesnika te prve zbirke opojne razkošne pomladi, čeprav je – po besedah Czachowskega – „napravil odslej najzanimivejšo razvojno pot od vseh svojih tovarišev Skamandritov“.

V letu 1921 je izdal drugo zbirko *Vrabci na strehi* (Wróble na dachu), ki je Wierzynskega pokazala kot nekakega - futurista. Dotaknila se ga je tedaj moderna oslava vele-mestnega vzdušja, romantike potepuštva, pohvale tehnike in težnja po - razvrednotenju umetnosti od „zgoj umetnosti“. Tudi želja vreči se v polnost življenja, v množice sodobnosti. Na začetek je postavil svoj Blazni manifest:

Proč s poezijami! Z dušo tram-ta-drija...

Naj živi ábotnost, bedastoča, norčija!

Dosti razumstva! Naj blaznežev trans živi!

Življenje je vse, umetnosti več ni!

Dosti je brezspolnih stilov,

manir, form, problemov, dušeslovij,

Pegaz naših dni je: četverica krokodilov,

grizočih z gobci orehe svetovij!

Zdaj s soncem igramo football-match ogromen,

Bog strelja gole - čudovite zares!

Zdaj velja skok z neba na zemljó vratolomen:

Saltomortale! Cesarski rez!

Naprej, Kolumb! Odkrivaj Evropo!

.....

V tem manifestu naletimo prvič na primeru, vzeto iz sporta kot prvino te novodobne velemestne kulture. Malo naprej pa se tudi sam predstavlja kot športnik od mlada, opisujoč svoje življenje, ko je še nosil dijaško čepico (predpisano od šole):

Že plavati znam, že tekam v nogobrecu,

Že pri belcm dnevu cigarete kvarim,

nosim monokel, imam Staffa v srcu

in pravijo mi, da strašno lenarim.

V nadaljnih pesmih je opisal žonglerja na način, kot pozneje svoje športne zvezdnike, opisujoč ga, kako hodi s svojo umetel-nostjo od mesta do mesta, zvečer pa razmišlja ves vinjen, pa tudi ginjen, v židovski krčmi:

glumač, ki je v ljudeh priklical čudež božji.

Tu je realistično podobo iz življenja privzdignil v višji svet, kar je odslej tipično za tovrstno „futuristično“ poezijo, kakor jo je sam označil v zadnji pesmi zbirke v odi Heroica, v kateri pošilja poezijo na cesto med ljudi.

v cirkuse, kjer bobni tek tvojih Amazonk...

v čas tvojega velikega poraza

in v vriskanje tvojega triumfa...

ko se razlišeš
kot pogled z viadukta,
kot radio se razpršiš po nebesnem obloku...

kjer kometi obešajo tvoj cikcak...

dokler, letiš v neznanost skozi megle in mesece
ne pribetiš v svoj zadnji vrh – skrivnost...

To je himna lastni poeziji, ki hoče zajeti vsak stvarni predmet.
Pa tudi pesniško skrivnost.

Namenoma sem se dotaknil samo prve in zadnje programatične
pesmi teh športnih motivov, ki se tu prvič pojavljajo. Toda te
izrazito meščanske fantastične pesmi ne predstavljajo v pravi
luči celotne zbirke, ki je celo bolj umirjena kot prva, včasih
je celo rokokojevsko rezljana, in hoče biti tako vsebinsko, kakor
oblikovno – zavestno stara, kar je zapisal svojemu pesniškemu
tovarišu J. Tuwimu:

Pisal bi o vzhodih in zahodih
verze banalne in stare kot svet

.....
skliceval sestanke zijál, potepuhov,
pod golim nebom in karkoli že mlel

kot božjepotni apostol, berač,
da bi naučil od njih se razuma
in src, kot lajna odvitih in starih kot svet...

Da bi se naučil src in razuma od malih stvari, vsakdanjih, od
vsega, kar srečuje na svoji poti, pa naj bo „stara kot svet“, to
je modrost njegove poezije. Ta poezija ima izreden smisel za
stvarnost, predmetnost, za blesteč videz in patetičen ritem in
verz in besedo, ki končno privzdigne vse v višjo pomembnost.
Wierzyinskega „fudurizem“, čeprav ga nekateri kritiki postav-
ljajo na čelo takih poglavij (Kolaczkowski, Pomirowski), nima
nič skupnega z Marinettijevim italijanskim futurizmom, več z
ruskim kakšnega Majakovskega, dasi je Wierzyinskega verz vedno
strnjen, povezan z rimami, strofično grajen.

S tretjo zbirko *Velika medvedica* (Wielka niedzwiedzica, 1923), pa je tudi že v prologu napovedal novo spremembo:
iz veselega razpoloženja prvih dveh zbirk, je tu napovedana pot
v „žalost večnih stvari“, v žalost, ki „seđa pri njem kot molčeči
ptič in ne odgovarja na človeške skrbi“. Toda „vetrovni, ostri
dvig navdih ga prešine z jasnostjo in ga spreminja v goreč ste-
ber pred nedoumljivim dnem neskončnosti...“ Wierzyinskega pe-
sem prevzema „otožnost, ko je bilo živeti manj bolešno in umi-
rati slajše“. S tem razpoloženjem pa prihaja tudi že v umirjenost
klasičnih ritmov, heksametrov in safiške kitiče, česar bi pri raz-
vpitem futuristu težko pričakovali. Sicer pa je v osrednjih delih
zbirke podoživljal vojne motive iz let 1914-18, pišoč pesniške
zapiske iz galicijskih bojev, ki jih sklepa lepo pismo domov.
Po potnih zapiskih po Italiji in Švici se povrača k Zemlji,

dviga počasi in trudoma
sam samcat spričo večnosti,
kakor da bi dvigal na prsih oblo:
ogromen hleb kruha...

Tu je že Wierzynski pravi kozmični atlet, ki dviga vso zemljo na svojih mišicah, čeprav je prav tu ves zaverovan v svojo galicijsko rodno mesto, ki ga opeva v Provincionalni odi, s katero je to pokrajino prinesel v poljski pesniški svet, z začetnimi verzi:

Galicijska provinca! Izmed vseh sivih zemljá
pozabljena na najbolj sivem koncu sveta!

In s končnim:

Provinca moje mladosti – srce sveta!

Kakor kraja svoje mladosti se v tej zbirki spominja tudi prvič poljske politične sodobnosti, obsojajoč dogodke, ki so zmagovalca Pilsudskega potisnili v nedelavnost vile Sulejówke:

umrlo Velikost, pozabljeno slavo!

S tem se je dotaknil narodnostno-političnega vprašanja, ki so ga reševali vsi poljski veliki pesniki.

Četrta zbirka *Album ljubezni* (Pamientnik miłości, 1925) je še bolj lapidaren, skrbno izbrušen, saj mu je predmet ljubezni resnično samo še lutka, igrača življenja. Zanimivo za nas je, da sta v njej dve pesmi z ljubezenskim motivom, ki peljeta naravnost v prihodnjo športno zbirko; namreč – Strelca in Beg. Amorjeva strelca je opisana kot puščica, ki jo spusti strelec z loka in zadene naravnost v srce kot v veliko živo tarčo. Beg pa opeva beg ljubimca pred lučjo iz dekletovega okna na način, kakor da gre za pravi, skoraj športni tek! Zlasti je še zanimivo, da sta obe pisani – v heksametrih! To so že izklesani marmornati verzi blestečih se oblik, ki pa ne ovirajo sproščene gibanja. Tu so še pesmi ljubezenskega navdiha, romantične noči, svatovskega razpoloženja, večnih drhtenj, sreče in bolečin, srca, ki se izgublja v slikovitih podobah Italije, Zakopanega, pa tudi s spominom na žeromskega povest Prah in pepel. Epilog razodeva Oddih sveta kot prostor, kjer „ni več velikih in majhnih stvari“, kjer se vse stiska,

ko ga pa víhra ljubezni obleti,
se zavrti nad nami, zakroži, zašumi
in obvisi kot težka čebela, polna medu...

Vsak gib telesa, slednji notranji dožitek, slednji predmet je zdaj Wierzynski lahko zajel v blestečo in retorično patetično besedo svoje klasične oblike in ga dvignil v pesniško višino.

Na tej ravni svojega notranjega razvoja in dovršenega obvladanja pesniških sredstev: besede in oblike, gibanja in ritmične melodije, je stal, ko se je l. 1927 lotil športnih motivov z namenom, da se udeleži olimpijskega tekmovanja v Amsterdamu l. 1928.

Tako je nastala njegova peta pesniška zbirka *Olimpijski venec* (Laur Olympijski, 1927). Pred petdesetimi leti! Tisti ideal, ki si ga je Wierzynski postavil v prvi zbirki, namreč da bi rad bil

olimpijski renesansko – helenski – sodoben,

je izpolnil predvsem s to zbirko slavospevov kulturi telesa, človeških spretnosti in moči, opevajoč večno gibanje kot najvišji pesniški navdih. To je poezija realista in vizionarja. Kip helenškega borca, tekmeča, vkleše v marmor, ga postavi na piedestal, pa mu da tudi krila poleta, da preko ostro očrtane, a omejene oblike poleti v neskončnost. Tako je helenski klasični idealistični realizem podal v renesančni monumentalnosti in ga poglobil v sodobno metafiziko športa ter se približal ekspresionistični težnji po kozmičnosti.

Mimo nas prikorakajo olimpijski tekmovalci mogočni kot vse-svetovna atletska skupnost in poje svojo pesem ob bobnanju korakov, ki odmevajo v osrčju zemlje (takrat še niso prenašali v štafeti olimpijskega ognja). Tako je tu cilj: olimpijski zmago-slavni lovorjev venec, s katerim se ovija – ves športni svet. Fanfara in prapor: v veličastnem patosu helenškega ritma! In potem se mu stadion razširi na ves svet: v njem nastopajo najbolj poznani športni zvezdniki tistih let: španski nogometaš Zamora s svojo ekipo, Amerikanca Paddock in Porrit, dva tekača – antipoda, Balt Hoff v skoku s palico, nepremagljivi Finex Nurmi, kralj tekačev mnogih olimpijad, atletski Italijan Emilio Spalla, pa končno veliki letalec Nordijec Amundsen, raziskovalec in človekoljub, ki je s svojim življenjem reševal italijanskega avanturista generala Nobile prav v tistem času (1926) in vzbujal svetovno zanimanje in bojazen. Wierzynski ga je uvrstil med svetovne plemenite borce olimpijskih idealov! In še enega imenuje: grškega Akadémia, ki je v vrtovih svoje vile ustanovil prvo – „akademijo“, ki se imenuje po njem; te so odslej gojile tako telesno kakor duhovno gibljivost – v zdravem telesu zdravega duha. V ta klasični helenski svet ob Olimpiji in Akádemu je vpesnil pesnik sodobno olimpijsko razgibanost in tekmovanje. „Večni pokret!“

Ta gibljivost je v tej poeziji prikazana z odlično plastiko, naravnost kiparsko otipljivostjo, ko se pred nami npenjajo žile in mišice teles, ki pozirajo razdaljo z nogami in mečejo diske v vseprostorje... ko se telo ohlaja pod curkom vode v oddihu in ko zene lete v svoj poklic mater novih pokolenj! Skok s palico je kot skok v nebo, tek čez drn in strn je tek jelenov in centavrov, „pol-bogov in pol-ljudi, živali“, nagonstvo in božanstvo pračloveškega giba! Koliko lepota je v metu diska: koliko mojstrskega opisa sprememb gibanj in luči, bleska, kroženja, pa realizma in kozmosa! Kako vidljivo je podan tek maratonskega dirkača špartanca in njegova smrt, in kako veličastna je podoba trupla na ščitu: „Na njem pretežak si za dvig. Manjka nam

tisočc rok!“... In zadnji kip iz Akadémovega gaja: „stati 'na zemlji in dvigati roke v nebo“!

To je spomenik človeka, od olimpijskih začetkov pred tisočletji v naš čas: stati na akademskih helenskih tleh, strmeti v herojstvo smrti na tečajih zemlje in se čutiti eno „s planeti na transmisij-skem kolesu vsemirja“, s podaljškom zemeljskega gibanja doseči mir v kozmosu.

Taka je športna poezija Wierzynskega, ki je z njo dosegel lo-vorjev venec olimpijskega svetovnega zmagovalca.

Olimpijski venec je bil preveden v francoščino še istega leta (in v tem prevodu predložen žiriji, kot sklepam iz Marela) in tudi v nemščino. Ob desetletju nanovo vstale Poljske državnosti ni Polj-ska dosegla več svetovno slavo kot včasih s podobami iz svoje romantične zgodovine kakega Sienkiewicza, ne več z reymon-tovskimi liki kmetskega prabitja, temveč s športno poezijo svo-jega 34 letnega helensko-renesančno-futurističnega pesnika.

* * *

Ob Wierzynskega športnih pesmih so se navduševali tudi naši slovenski pesniki. Imenujem naj samo pesnika Antona Vodnika, ko je bral nemški prevod Diska v reviji Die literarische Welt, ali pa Franceta Balantiča, ki je bral pesmi v francoskem prevodu, kar oboje vem iz osebnih zvez z njima. France Vodnik je za podlistek Slovenca poročal iz Poljske o nemškem prevodu Olimpijskega venca (30. III. 1929: Novejša poljska književnost). V reviji Ilustracija (Ljubljana, 1930, II, 422) je predstavil s par besedami Wierzynskega kot olimpijskega nagrajenca in prevel tudi pesem *S t a r t a j o č e ž e n e*, ki jo je tiskal v tej obliki:

Kliče nas trombe glas
in ostri nas kliče zvon.

In poletimo, deviške sestre
špartank in amazonk.

Roke smo vrgle navzgor,
nabrale vitkost so bedra,

In s skoki jelenic hitimo
skozi vzhičeni hipodrom.

Naših teles nagota je skorja
zdravega, čistega lesá.

Pretaka kot v vrčih se nam
v prsih kri bodočega mleka.

Pred oči vseh zmagoslavno
naša ne-sramnost odslanja
Noge, ljubezni up in skrivnost ljubavi.

Vzemite nas, silni efebi,
v svoji moči neutrudni,

V naročja vaša hitimo,
vaše neveste in žene.

V svoj cilj – rodovitnost – hitimo,
da vam povijemo novo zemljo –
Spartanke in amazonke,
zmagoslavni, radostni rod.

Pozneje, leta 1934 (DS 1934) je napisal dr. F. Stele esej Duhovna struktura sodobne Poljske (katerega sem pozneje ponatisnil v brošuri: T. Debeljak - R. Mole - F. Stele: P o l j s k a, nje zgodovina in njen duh, 1939), kjer je prvi med nami označil skupino Skamandra kot „estetiziranje in intelektualizem“, o Wierzynskem pa pravi, da je „pristaš futurizma, ki pa pri njem prihaja v klasicizem“ ter da je „dobil nagrado na Olimpijadi v Amsterdamu“.

Tako je Olimpijski venec odmeval tudi v slovenski kroniki, v kolikor imam to v evidenci.

* * *

Takoj po tem triumfu so Wierzynskemu izdali celotno pesniško delo do l. 1929 v Zbranih delih (Utwory zebrane), s čemer je bil tudi na zunaj priznan za – klasika sodobne medvojne poljske književnosti.

Naj na kratko samo označim naslednja Wierzynskega dela do leta 1939.

Istega leta 1929 je izdal P o g o v o r e z g o š č a v o (Rozmowy s puszcza), s katerimi se je poklonil umrlemu bardu svetokriških goščav Štefanu Žeromskemu, „duhovnemu voditelju predhodnega pokolenja“ in piscu veledele Jelova goščava (Puszcza jodlowa). Nikjer ga ne imenuje z imenom, pa vsakdo ve, da so te pokrajinske pesmi sožitja zemlje in pesnika posvečene temu pevcu jelovskih pragozdov. Prav tako pa tudi spominu Jana Kochanowskega, „plemiča, prvega poljskega pesnika iz Čarnolesa (črnega gozda), katerega 400-letnica se je slavila tedaj. Tako se je sodobni renesančni pesnik poklonil prvemu renesančnemu pesniku iz zlate dobe staropoljske republike s poezijo – gozdnih idil.

Z zbirko F a n t a s t i č n e p e s m i (Piesni fantastyczne, 1929) je Wierzynski plačal dolg novodobni socialni liriki. Zbirke nisem imel v rokah, toda o njej pravi kritik Pomirowski: „da hoče pod vplivom socialnih tendenc odkriti bedo, nesrečo in krivico kot pojave, ki so povezani z vsakdanjim „sivim“ človekovim bivanjem. Toda sivina (bednost) te usode je podana s takšnim doživljanjem, da je jasno, da téma pesmi ni socialni smisel vsebine, temveč poudarek in tempo notranjega pesnikovega dejanja... V zadnjih pesmih skuša premagati pulz svojih brezkoristnih dožitkov z določenimi socialnimi zahtevami. Hoče „zavzeti stališče“ do njih. Če pa sodimo iz uspehov, lahko trdimo ob njih, da se v teh pesmih čuti več – prisiljenosti kakor pa naravnega razvoja. Čutimo, da prvine krivice in trpljenja ne predstavljajo zanj vprašanja socialne drame – niso del njegovega doživetja, temveč vsebolj senzacija domišljije, ki budi odmeve sočutja, toda vodijo ga vstran

od razvojne črte iskrenega umetniškega razvoja. Izvirnost, bogastvo slikovitosti, metafizično povezovanje tako ločenih pojavov, so tu podvrženi določenim oviram, poznavajo tu in tam z umetnimi poudarki, skratka – ne napravijo vtisa nujnosti“. Iz teh nejasnih besed sklepam, da kritik smatra to zbirko kot hoteno socialno tematiko, ni pa zrastle organsko iz njegovega umetniškega razvoja; se pravi: plačal je obulus sodobni modni struji brez notranje nujnosti.

Kmalu nato (1931) je Wierzynski napisal prvo prozno knjigo: *Meje sveta* (Granice swiatu). V njej je obdelal snov iz svojega vojnega ujetništva v Rusiji. Tu so v nazornem in močnem slogu podana obupna doživetja beguncev v času boljševiške revolucije, ko segajo v samoobrambi po dejanjih, ki bi jih v normalnih razmerah nikdar ne storili. Taka dejanja iz obupnosti segajo resnično „čez meje sveta“, kar naj poudari naslov. Črtici *Meja sveta*, še bolj pa *Smrtna obsodba*, mejita že na blaznost krvoločnika in sadista, sta zgodbi, ki sta mogoči samo v krvavem času revolucije in kontrarevolucije. (Zadnja črtica je prevedena tudi v nemščino).

Prihodnja leta je napravil več potovanj po Evropi, ter je odšel tudi za ocean med svoje sorojake – izseljence v Ameriko. L. 1933 je tako izdal novo zbirko *Greenki plod* (Gorzky uradzaj), ki je ena njegovih najbolj poznanih pesniških zbirk, pa tudi najbolj pesimistična. Prinaša podobe iz kalifornijskih prerij, izpod newyorških nebotičnikov, iz življenja poljskih izseljencev, pa opisujoč šumenje Atlantika in kaos Amerike sploh. Knjiga pesimizma in – najvišjega artizma. Tako je pesnik bakhantskega veselja nad življenjem, preko športnih pesmi iz melanholičnega razpoloženja v goščavski naravi prešel v socialno tematično pesem, da je končno z izseljenskimi pesmimi zadel ob tragično poljsko narodno sodobnost v emigraciji.

L. 1935 je umrl general Pilsudski, potem ko je od l. 1925 zopet vodil usodo države. Po prisilnem pokoju nekaj let se je zopet povpel na vrhunec oblasti, ko je hotel odločno in brezobzirno uveljaviti svojo moč in oblikovati Poljsko po svoji podobi. Wierzynski je bil od mladih let privrženec Pilsudskega, naraščajnik njegovih Strelcev in vojak njegovih osvobodilnih legij. Ni pa Pilsudski našel polnega razumevanja med svojimi podaniki, ki niso odobravalni njegovega paktiranja z nemškimi sosedi proti boljševizmu z Vzhoda. Ob njegovi smrti je Wierzynski napisal 18 pesmi v spomin *Maršalka – Vodje* (Wodza) pod naslovom *Tragična svoboda* (Tragyczna wolnosc). V zbirki je podal v elegični obliki pregled maršalovega delovanja od začetnega snovanja strelcev do zmag njegovih legij in njegovih bojev za velikost Poljske. „On“ (ne imenuje ga z imenom) je stal ves čas v sporu z majhnimi ljudmi, sodelavci in nasprotniki, ki mu niso dali, da bi ustvaril svoj veliki sen. To je bila tragika te dobe in tega moža, edinega, simbola Poljske, kateremu je zmanjkalo časa za dovršitev poslanstva v ohranitvi države in nje velikosti.

Ko je umrl –
je Poljska pala na kolena kot s kroglo zadeta,
in na narod se je zvalila trepetajoča večnost.

Tako je napisal v ciklu najmočnejših pesmi Žalobni marš, kjer potem opisuje, kako so Vodjo sprejemali mrtvi poljski kralji v grobnici na Wawelu, kamor so pokopali Maršalka:

Spoznali so ga, mrtvi vodniki!
Naj vstopi v zakladnico ukazov, naj spočine,
ne da kraljem enak bi bil v njihovi družbi,
temveč da vztraja v delu za usodo domovine:
ravnati Poljsko v večnost!... Še po smrti – Njej v službi...

In tedaj je izdal ono posmrtno obsodbo, ki se nenehno citira odslej: vstal je velik in maščevalen in iz groba govori svojim borcem:

Vojak!...

.....

Dajem vam, kar v meni se razrašča do bolečin
in kar naj ostane še vam do poznejšega dovršenja:
moje goré ognjene, kjer sem bliskal z mečem in
razpolavljal prihodnost... goré mojega življenja!

Sejal sem vihre smrtne. Sem na čelu viharja,
letim na njem, svet nosim, a sam sem brez doma...
Moj mit oblake vzdiguje, z gromom odgovarja –
gorjé mi, če v praznino... in – ko me ne bo – brez groma!

Tegà ne bom odpustil! Kdor odpade, naj pogine!
Sodbo za sodbo pošljem kot ubijalca za vsemi,
napade vas kot zločince in pahne v temnine,
prekolne vas in uniči... Udušite se v temi!

Če to bo Satan – bo pravičen razsojevalec!
Če Kerub bo – svoj meč vložim mu v roke angelske!
Zahrzite, konjiči moji! Visok sem, Maščevalec:
obsojam vas na velikost! Brez nje – izgubljeno
vsé...

Najbolj zaradi te predvojne poljske državne misli in nekdanje velikosti, kakor jo je s svojo železno voljo in oblastjo hotel vzpostaviti Maršal, je poljska kritika to zbirko postavila na čelo vse tedanje poljske poezije. W. Balicki piše: „Ne odločata samo mojstrstvo besede in oblike za pravo veličino stvaritve... Zbirka ni samo izreden literarni donesek, temveč tudi važen narodno družbeni dogodek. Prvič od časov Wyspianskega se je zopet pojavil narodni duh in znova zazvenel glas prerokov. Cilj tega cikla je namreč: skrb za poboljšanje položaja Republike, njenih skrbi in duha. Z resnicami Tragične svobode bi morala biti napolnjena kri vsega naroda“.

Tako se je Wierzynski s svojo zadnjo pesniško zbirko pred poljsko tragedijo l. 1939 (za njo je izdal samo še zbirko feljtonov in

kritik iz gledališkega življenja **V garderobi duhov** (W garderobie duchow, 1936) pridružil predhodnemu rodu Mlade Poljske, polnim narodnega romantičnega duha, tisti dolgi vrsti **b a r d o v**, kakor so bili Mickiewicz, Slowacki, Krasinski, Wyspianski in Żeromski, pa slikarji Grottger, Kossaka, Matejko... Narod ga je priznal za glasnika prve osvobodilne dobe Pilsudskega, ki ji je bilo že sojeno, da v burji kmalu nato razpade. Dobil je nagrado Poljske akademije za književnost, najvišje poljske knjižne ustanove, potem l. 1936 poljsko Državno knjižno nagrado in bil l. 1938 sprejet za rednega člana Poljske književne akademije, edine ustanove te vrste v Evropi. Sprejel ga je vanjo sam ustanovitelj stari socialist W. Sieroszewski kot najmlajšega – štirinštirideset let starega „**n e s m r t n i k a**“.

Toda že leta 1939 1. sept. je Poljska Republika razpadla. Wierzynski se je čutil barda tega časa ter je že na predan 30. avgusta napisal svojo molitev:

Sveti Bog!
Sveti močni!
Sveti Neumrjoči!
Orožju našemu daj blagoslov!
Ko ga vzame
strelec na rame,
naj bo zadetek gotov!
.....
Usliši naše klicanje,
Ti, z nami se Vojskujoči,
Gospod Vsegamogoči –
naj bo naša zmaga!

Toda že prihodnji mesec je doživel to, kar je pozneje napisal – že v Franciji:

Molči vojak,
v svoj plašč zaviti.
Bajcnet je odvzet...

Vojak se vrača,
kimajoč in zgrbljen
domov na kmečki
lojtrnici.

Na opuščenih ognjiščih
v zažrneli vasi
žalostinke gavrani pojo.

Vojak, o vojak,
nad teboj, nad domovino
zajokála jesen je –
Nioba poljska –
s solzami nas vseh...

Kakšna tragika za pesnika, ki je par let preje s Pilsudskega apoteozo obsodil poljsko vojsko na velikost, napisati sedaj v tej isti pesmi še tragični epilog nerazumljivemu porazu, ko je bilo „izgubljeno vse“, ko je Pilsudskega naslednik

tam daleč za goro
vodnik je iz boja
ušel kot čez most...

* * *

Kazimir Wierzynski se je tudi sam uvrstil med emigrante in se zatekel v Francijo, kjer je tiskal že jeseni 1939 to pesem v emigrantskem listu, ki je takrat še prihajal v Ljubljano. Po prejemu sem jo takoj prevel za prvo številko Doma in sveta 1940 (str. 23) pod naslovom: Iz najnovejše lirike poljskih izgnancev, in v številki 2 beležko o Wierzynskem. Odslej je izpolnjeval svoje pesniško poslanstvo še trideset let v emigraciji, kjer je umrl v Londonu leta 1969.

★

Za zgornjo študijo sem uporabljal poleg v tekstu omenjenih slovenskih člankov naslednjo poljsko bibliografijo:

K. Wierzynski: Zebrane utwory, 1929. – W. Rzymowski: K. Wierzynski, zarys krytyczny. Pamientnik warszawski, 1930, – Leon Pomirowski: Nowa literatura w nowej Polsce, 1933. – Feldman-Kolaczkowski: Wspolczesna literatura polska, 1930. – K. Czachowski: Tworczość literacka w nowej odrozonej Polsce / Kurjer literacko naukowy, 1938, nr. 45.) – K. Troczynski: Proba bilansu Skamandra, Tecza 1938, nr. 2. – St. Balicki: Tragiczna wolność. Kur. lit. nauk. 1936, nr. 50. – Nowy akademik KLN 1939, nr. 18. – K. W. Zawodzinski: Polska skazana na wielkość, Wiad. lit. 1936, nr. 40. – K. Wierzynski: Granice świata, Pamientnik warszawski, 1930. nr. 4-5.

TAM KJER SE ŽARKI ZLOMIJO

ŽE DOLGO sem bil hotel povedati to zgodbo, a bal sem se, da mi bodo ljudje, ki so jo preživeli, zamerili. Oni dan pa mi je g. K. E. Sakata, bivši kapitan japonske mornarice, znova zatrdil, da se mi ni bati nevšečnosti, če spremenim imena in če se pri datumu in zemljepisnem položaju omejim le na naslednjo opazko: da se je dogodek pripetil aprila 1944 v območju bojne parabole, ki je takrat še segala do otoka Wake v Tihem oceanu. Tisti, ki poznajo dogodke v tem sektorju sveta med 2. svetovno vojno, vedo, da se je japonsko vrhovno poveljstvo resnično trudilo, da ojači otok Saipan, čigar izguba bi omogočila Ameriki in zaveznikom morski dohod do Filipinov in neposreden letalski napad na japonsko otočje. V borbo so zmeraj bolj posegale tudi ameriške podmornice.

Tako na primer „Shark“, ki je to aprilsko popoldne razodevala svojo navzočnost le s periskopovim nosom nad sivkasto zeleno gladino. Podmornica je pravzaprav drsela domov, to se pravi v jeziku podmorščakov, nazaj k svoji bazi v varnih avstralskih vodah, a z zmanjšano brzino. Že dva dni je vlačila s seboj zadnja tri torpeda, hotela se jih je iznebiti na edino vreden način in ni se ji preveč mudilo. Brez ozira na to, da je bilo to četrto leto tihomorske vojne, so se svinčeno težki oblaki naenkrat razmaknili in z neba se je vsulo čisto zlato zahajajočega sonca v valove.

Poveljniku je bilo ime Elden I. Summercall, a Sharkovi posadki je bil le po domače Kap. Čudno, kako podmorniška enota izenači tudi avtoriteto na raven na življenje in smrt navezane tovarišije. V preprosto, a snažno kajuto je prodirala le kotna zelenkasta luč in enakomerno utripanje Dieslovih motorjev. Elden je ležal oblečen na postelji in ko je odprl oči in se zazrl v kazalca zapestne ure, je vedel, da je od svojih običajnih pet ur počitka prespal komaj tri. Živčne napetosti si ni mogel ne pojasniti ne odmisлити. Zazrl se je v stropne kvadrate, ki jih je naenkrat veter valovil po ritmu žitnih kvadratov tam daleč, daleč na pradedovem arizonskem ranču. Odkar se je bil praded Ignatius Summercall usidral s svojo Mehikanko na robu arizonske puščave (baje je svojo izvoljenko nosil nezavestno, na krvavečih

rokah čez Río Grande), so se vsi Summercallovi trmasto in uspešno držali te kopnine. In vsak moški član tega novega plemena je bil krščen na dve imeni, na svoje in na pradedovo, tudi on, Elden Summercall. Dasi se je edini med Summercallovimi odločil za podmorski svet („kjer se še žarki zlomijo,“ je bil nekoč dejal kaplan v podmorniški šoli, „tam je treba tem močnejše baterije in luči srca“), je čutil, da ga je na prednike vezala predanost istim vrlinam. Praded Ignatius je bil naučil svojo Mehikanko slovenščine in odtlej je vsaka Summercallova mama učila svoje malčke, tudi Eldena, da je veliki P — za pravo plemstvo — sestavljen iz štirih malih p — poštenosti, podjetnosti, potrpežljivosti, poguma. Elden se je nasmehnil; kot kažejo te besede, se je prababica, nekdanja mehikanska plemkinja, dobro živela v arizonsko demokracijo; morala bi bila dodati še en mali p k onim štirim: prilagodljivost. Če mu bo Bog naklonil vrnitev iz te divje vojne, bosta s Katarino lahko učila svojega prvega Alojzija I. Summercalla pet malih p za en sam veliki P. Skrbno se je zazrl v temnejši stik dveh ploskev, da ga spomin ne potegne iz valov, iz prevažnih valov, h Katarini in (gotovo po prababici) črnolasemu Alojziju. In vedel je, da se je osredotočil na lahno se zibajoč strop s štirimi petinkami srca; z eno pa je vzdignil k Jezusu, ki Mu tudi ni bilo tako lahko pozabiti čudovitih Marijinih oči na poti v puščavo.

Nekaj važnega, resnično važnega je naenkrat odprlo vrata v obliki razburjeno stisnjene glasu podpoveljnika Billa Laneyja: „Kap! Kap!“ In glasu je sledila z zelenkastim somrakom obdana pleša in kot da bi natanko vedel, da ga poveljnik že posluša, je glas nadaljeval: „Trije japonski transporti in močan konvoj na obzorju — smer: jugovzhod.“ „Hvala, Bill!“

V treh minutah je imel Sharkov gobec naperjen vzporedno s hitro se premikajočimi ladjami na obzorju, ki jih je zahajajoče sonce v periskopu čisto črno obarvalo. Brnenju motorjev v srcu podmornice se je pridružilo brnenje žil; posadka je stala vsak na svojem mestu; z zvočnikom, z zelenimi in rdečimi signali so čakali usmerjeni v temo. Prvi telegrafist Frank Mathy je iz komaj slišnega aparata stisnil takorekoč zadnjo kapljo elektrike, da po poveljnikovem naročilu obvesti morebitno ameriško ali avstralsko podmornico odnosno letalo o izredni priliki, ki je sam z nekaj torpedi in petimi krovnimi topovčki ne more izrabiti. Drugi telegrafist Philip Felken je z globinskimi slušalkami zamaknjen tipal za nezmotljivo pogubnim ritmom bližajoče se sovražne podmornice in roka s telefonsko slušalko mu je bila obstala pred ustmi. Toda v Sharkov skrivnostni svet ni bilo še nikogar.

V periskopu je zahajajoče sonce zakrnavelo; še nekaj vidnih trenutkov, je pomislil Elden, potem se bo moral zanesti le na priprave; še zmeraj se je v periskopu odražala oklopna križarka na začetku, potem pa na koncu konvoja. Elden, srednje postave in čokatega telesa (gotovo po prababici), se je zdel strahotno nepomemben ob velikanu Billu Laneyju, posebno ko mu je Elden za hip prepustil periskop; in vendar je Laney vedel, da ga Elden po bistrosti nadkriljuje in tihoma si je želel, da bi nekoč postal Eldenu enak in se otresel neodločnosti, ki mu je v odločilnem trenutku stiskala možgane. Elden je vedel za to njegovo slabost, pa se mu je zdela neznatna v primeri z drugimi odličnimi lastnostmi, zaradi katerih se je vsakdo lahko na Billovo zvestobo in udarnost zanesel. Tudi zdaj je molče izročil periskop Eldenu in ta je v Billovih očeh bral vsaj dve možnosti napada in seveda pripravljenost na napad, naj stane karkoli. Elden mu je dal čutiti, kot da je Eldenova odločitev bila tudi njegova: „Zadnjo ladjo v prevozu“ in Bill je z iskrečimi očmi dopolnil stavek: „In potem z zadnjim torpedom in polno brzino proč!“

Shark je še enkrat spremenil smer in brzino in se začel previdno plaziti skozi valove k zadnji prevoznici ladji, za katero se je v določeni razdalji pomikala oklopna križarka. Podmornico je prešinilo povelje: „Dve torpedi za napad!“, Elden si ni mogel privoščiti treh tako daleč proč od baze. Hotel pa ju je izstreliti z rahlim presledkom; kar zahteva več hladnokrvnosti in je izpostavljeno večji osebni nevarnosti in pa manjši računski zmotljivosti, ker se tarča ves čas premika, včasih celo smotrno, da zavede podmornico.

V posadkinji kantini so karte obležale pri kupu novih bankovcev. V oddelku mašinistov je utihnil poker med Forbesom in Grazianom za newyorško dekle, v katero sta se oba zaljubila na zadnjem dopustu; zmagovavec v trenutku, ko se ustavijo motorji ob domačem pomolu, bo imel izključno prednost pri bodočem dopustu; vsi so vedeli, da je trenutno Forbes vodil z eno točko; z dekletove fotografije na metalni mizici so začudeno gledale srnooke oči, kot da bi ne mogle verjeti, da človek lahko zapusti igro za ljubezen za branje raznovrstnih kovinskih meril o nevidnem zračnem pritisku. Torpedovec John Yanasey, davnega japonskega pokolenja, je menda že desetič srknil iz velikega vrča črne kave, na videz utelešen mir, v resnici pa s srcem v ušesih.

„Še eno stopinjo na desno!“ je Elden naročil Laneyju in skozi podmornico je šinilo „še za eno stopinjo“ in Shark se je skoraj nagonsko premaknil za eno stopinjo, da je bil v kotu 90 stopinj z veliko prevoznico ladjo. Laney se je za hip spomnil floridske ciklonske poplave, ko ga je veter sunil v vodo tik ob odtrganem

svinjskem hlevu in si je želel le eno stopinjo odklona... Eldenov ukaz mu je napol smehljajoče ustnice zaokrožil v rezko sporočilo torpedovcu: „Torpedo št. 3! O.K.? Štejem: pet, štiri, tri, dve, ena, strel!“ Podmornico je prešinil drget. A še preden je torpedo našel svojo žrtev, je zadonelo drugo povelje: „Torpedo št. 2! O.K.? Štejem: tri, dve, ena, strel!“ Podmornica se je v drugič rahlo stresla in potem je vse obstalo, štelo sekunde in čakalo na Eldenovo novico. Tudi drugi telegrafist je čakal in upal, da ne bo nikdar več čul smrtonosnega ritma bližajoče se sovražne podmornice ali kakšne oklopne križarke z globinskimi bombami.

V periskopu se je najprej zabliskalo čez krmo transportne ladje in zdelo se je, da se je ladja s svojim dragocenim transportom naenkrat ustavila ali pa da se obrača v drugo smer. Toda v naslednjem trenutku je iz njene notranjosti švignil divji plamen v nebo in Eldenov šepet je Laneyjev zvočnik spremenil v zmagoslavni krik v podmornico: „Dvojni zadetek!“ A že je zadonelo novo naročilo od zgoraj: „Poln obrat, polno brzino, izredno globino: sovražna križarka za nami!“ Podmornico je zajel silen ropot, a vendar se je Shark obračal s preračunano hladnostjo in skoraj z brezbrizno eleganco proč od nevarne točke, vedoč, da je vsaka kretnja dragocena.

Potem se je čas skrčil, kdaj pravzaprav, nihče ni vedel. Štirje dogodki so se tako hitro vrstili, da so vplivali na napete živce kot en sam udarec. Eldenovo slušalo je raztrgal krik drugega telegrafista, da se sovražna križarka bliža z dvojno brzino; Elden je takoj ustavil Sharkove stroje, usmerjene v daljavo, in jih pognal navzdol v globino; in potem so začele padati prve globinske bombe s tistimi značilnimi sunki proti kovinskim in mesenim živcem podmornice. Motorji, ki so gnali Shark v vedno večjo in varnejšo globino, so s svojim težkim dihanjem izdajali lego podmornice križarkinim slušalkam. Graditelji podmornice so bili označili 200 m globine za zadnjo varnostno mejo, Elden in Laney pa sta v kontrolnem stolpu strmela v globinski kazalec pri 230 m. Ena izmed bomb je podmornico silovito pretresla in vse luči razen rdeče, ki je bila odvisna od posebne baterije, so kakor z vzdihom umrle. V kontrolnem stolpu je zavladala vročina. Kazalec se je s fatalno doslednostjo premaknil do 250. Zdaj je Elden ukazal Sharku popolno negibnost.

Namen manevra je bil dosežen: Shark se je spremenil na videz v pogreznjeno rakev. Japonska križarka pa je še zmeraj prežala na istem mestu, kakor da bi ne mogla verjeti v tako ceneno sovražnikovo smrt. Elden in Laney sta se iz stražnega stolpa podala v kajuto za moštvo, kjer je pustil Laneyja, sam pa se je podal na obhod. Vsak podmorščak ga je bil vesel, čeprav so se v soju žepne svetilke srečale le oči v s sragami oblitem

obrazu. Ker tudi stroj za dovažanje zraka ni smel delovati, je vročina stalno naraščala in dihanje je postajalo komaj za spoznanje, a vendar nenehoma težje. Dihanje in kretnje.

Vprašanje, ki ga je vsak skušal odgovoriti v prid Sharku, je seveda bilo to: ali si križarka more privoščiti nedoločen čas za lov na podmornico, ko je vendar tako važen del konvoja? Elden je med premikanjem od mesta do mesta vedel, da je to vprašanje, čigar drugi del je bil položen v omejeno zmogljivost jeklenih plošč Sharkovega telesa in ne tako jeklenih plošč teles posadke. Enkrat ga je zgrabila omotica, da je butnil v stensko železno lestev, kar ga je streznilo; za hip se je naslonil na steno in opazil, da se mu je srajca prilepila na kožo. Nazaj do kajute moštva je potreboval dvakrat toliko časa kot prej. Našel je podmorščake v najrazličnejših legah. Vročina je postajala neznosna. Nihče ni kadil, da ne zmanjša preostalega kisika. Elden se je sklonil k Charlie-ju, glavnemu kuharju in pomožnemu topničarju, ki ga ni nihče hotel klicati z njegovim starim kitajskim imenom Wong, in skupaj sta izginila v smeri shrambe. Po strašno dolgem času sta se vrnila; morda je v resnici preteklo le sedem do deset minut. Charlie je nosil čeber — sladoleda in ga začel deliti, od moža do moža, od postaje do postaje. V Eldenovem čebru je bil z belo peno pokrit jabolčni sok, ki ga je bila Eldenova Katica — Bog jo blagoslovi, si je mislil Elden — tako spretno pripravila, da je bil po vonju in okusu kakor alkoholna pijača, v resnici pa bi mu tudi najstrožji podmorniški predpisi o pijačah ne mogli do živega. „Za čisto posebne prilike.“ mu je Katica rekla pred odhodom v Avstralijo, in potem je romal z Eldenom kot osebna prtljaga. Na poti po nov čeber so delo prevzeli prostovoljci in Elden se je hotel odpraviti odnosno odvléči nazaj v kontrolni stolp, ko ga na hodniku ustavi težko dihajoči torpedovec Yanasey z besedami: „Bill Laney mi je zaukazal, da se vrnem v zgornji podkrov. Zdaj se ukvarja z izstrelilno napravo.“ Zadnji stavek je sprožil signal nevarnosti v Eldenovih možganih. Hotel je steči v spodnji torpedovski oddelek, pa so mu noge postale svinec. Čim globlje se je spuščal po lestvenih klinih, tem bolj neznosna je postajala nasičena vročina. S silno težavo se je splazil skozi ovalna vratca.

Tam, med izstrelnimi napravami, z eno roko na vzvodu, ki bi lahko pognal zadnje torpedo iz podmornice, je ležal Bill Laney z glavo navzdol. Ali ga je bila zadela kap? Ali se mu je bilo zmešalo in je menil, da bo z zadnjim torpedom uničil križarko, pa je zaradi prevelike vročine zdrknil na tla? S silno muko mu je Elden potipal zapestje; omotica se ga je lotevala, vendar se mu je zdelo, da je zapestnica tako rahlo utripala kot zadnja Sharkova baterija. Nazaj mora po prvo pomoč, so mu

izvežbani možgani velevali, po vseh štirih se je začel pomikati proti lestvici navzgor, pa se mu je zdelo, da je sam v eni večnosti, lestvica pa v drugi, vmes pa je še ena večnost, ki se upira napredovanju. Potem je obležal, z rokami iztegnjenimi proti lestvici, z mislijo se je oklepel, se po njej vzpenjal proti shrambi s prvo pomočjo, a preden je odprl vrata v shrambo, je hotel za hip, le za hip zaspati, da se odpočije. In tedaj je začutil prvi dih motorjev in prvi dih novega zraka, vedel je, da je nadomestni poveljnik v kontrolnem stolpu spoznal, da se je križarka oddaljila in da se morajo dvigniti iz globine v znosno življenje.

Sharkovi motorji so brneli previdno, a vendar so se vsakomur zdeli najslajša pesem. Nov zrak je vlil novo življenje. Billa Laneyja so bolj vlekli kot pa nosili v bolniško kajuto, tako ogromne postave je bil. Po injekciji je odprl oči in Elden mu je tako glasno rekel, da ga je vsak mogel slišati: „Bill, hvala! Odlična odločitev!“ V čem je obstojala, si nihče ni mogel predstavljati, a Billu so se skrbeče, vročične oči srečno zaiskrile, hotel je stisniti Eldenovo roko, pa ga je nezavest potegnila v omrtvelost. V kontrolnem stolpu je Billovo mesto prevzel namestni poveljnik Claus Loomer z bradico in očali, vsled česar se ga je držal vzdevek Engels, čeprav je vsak vedel, da je Loomer — drugače kot zgodovinski Engels — nosil del svoje plače v sirotišča in zavetišča in da je obiskoval namesto bordelov kapele in muzeje; šepetali so, da je nekdanji katoliški duhovnik, a nihče se ga ni upal vprašati. Strahu ni poznal; a kar je delalo poseben vtis, je bilo dejstvo, da ga nikdar niso videli brez knjige. Tudi tokrat se je v kontrolnem stolpu sklanjal nad eno, in Elden je menil, da bo videl sveto pismo, ko jo je поблиže od strani pogledal, pa je začudeno bral na vrhu strani ponovljen naslov knjige „Japonska mornarica“. Loomer se je vzravnaval, ko je začutil Eldenovo roko na rami, se nasmehnil in rekel: „Japonska taktika konvojev včasih razpolaga z dodatno podmornico na obrobju udarne moči konvoja.“ Kakor da je japonska mornarica v tem trenutku hotela dokazati Loomerjevo sklepanje, je v lahno brnenje dvigalnih strojev prodril glas drugega telegrafista: „Bližanje neznane podmornice od vzhoda sém; globina ista kot pri Sharku.“ Oči obeh mož so se dvignile v merilo: 50 m.

Elden je ustavil podmornico in čakal. Potem je prvi telegrafist sporočil, da neznana podmornica ne oddaja nobenih znakov: da pa so od nekje prodrli japonski ali japonskim podobni znaki. Drugi telegrafist je naznanil nato, da se je neznana podmornica ustavila in da se, po značilnem ropotu sodeč, obrača; da je med njo in Sharkom zdaj po vsem videzu razdalja idealna za torpediranje.

„Če se je neznana podmornica bližala Sharku z vzhoda in zdaj išče podolžno stran za napad...“ je glasno mislil Elden, Loomer pa je na papir skiciral približno lego in brez besede pripisal številko stopinj za nujen Sharkov preobrat, da se izogne smrtonosnemu frontalnemu napadu. Takoj so si sledila povelja za skrajno pripravljenost za napad in za izstrelitev zadnjega torpeda in Shark se je počasi in hladnokrvno obračal, da najde najbolj občutljivo stran sovražne podmornice. Trzko je zadonel glas drugega telegrafista: „Neznana podmornica se tudi obrača.“

V kontrolnem stolpu je pripomnil Loomer: „Če je podmornica nove japonske kategorije ‚i 15‘, bo Shark za novo pozicijo prepozen.“ Glas drugega telegrafista je z monotono natančnostjo naznanil, da delujejo motorji sovražne ali neznane podmornice s povečanim ropotom.

Elden je počakal še drobec sekunde, ustavil podmornico in izstrelil zadnje torpedo. In spet je kakor drget prešinilo Sharkovo telo.

Potem je zavpil drugi telegrafist tako glasno, da se je zdelo, da bo raztrgal stene: „Torpedo se je zaobrnilo...kroži okoli Sharka...vedno bliže.“ Niti Elden niti Loomer nista mislila na to, da je telegrafist znorel; vedela sta, da mornariško ministrstvo v Washingtonu še zmeraj preiskuje čudne primere znorelih torped, ki so zaradi slučajno ali pa namerno pokvarjenega mehanizma napadla lastno podmornico.

Elden je upal, da s svojima poveljima reši, kar se da rešiti ob dotiku s smrtjo: „Na površje!“ „V plavalno obleko!“ V kontrolni sobi sta viseli s klina dve plavalni obleki.

In potem je prišel sunek. Kot da bi iztrgal Sharkovo drobovje. Po vsem videzu je torpedo zadelo krmo. Tam je zdaj najbrž vdiral voda, ker se je podmornica začela dvigati kakor s prednjimi tacami in sta Elden in Loomer zgubila ravnotežje. Morda še pet minut, preden se Shark postavi navpično, je računal Elden. Potem se je spomnil Billa Laneyja. Poskusil je zvočnik v poševni legi; zvočnik je še funkcioniral. „Vsak k svojemu zasilnemu izhodu!“ je zavpil vanj in upal, da ni nihče opazil glasovnega tresljaja. Ko bi sila vdirajoče vode ne pognala v zrak strojnih kotlov! „Grem po Billa,“ je vzkliknil Loomerju, ki je pokimal in preprosto dodal: „Dovolite — grem z vami.“ Začela sta se gibati po poševnih klinih in potem po poševnem hodniku.

In potem je prišel drugi sunek, pravzaprav vrsta sunkovitih eksplozij. Shark se je vzel navpično. Eldena je pognalo po hodniku navzdol in del možganov je mehanično ugotavljal: Kako je lahko umreti! Drugi del možganov pa mu je zapovedal, da se oklene česar koli, da mu sunek ne razbije glave. Nikjer ni bilo

več nobene luči. Silen šum je naraščal. V temi je našel stenski kavelj in se skušal spomniti, kje je. Ko bi le mogel najti zasilni izhod...

In potem je prišel zadnji sunek, podmornico je pognalo kvišku, zdelo se je, da se zunanje plošče sesedajo pod nevidnim pritiskom, Eldena je nekaj zračni pritisk vsrknil v svoj lijak in ga vrgel skozi sebe in Elden je zgubil kavelj in zavest. Tako hitro. In nič ga ni bolelo.

Ko je Elden odprl oči, je zrl naravnost v blede prvi krajec. Kljub debeli plavalni obleki je začel čutiti mraz. Začel se je spominjati in ni si upal pregibati udov, da bi ne bil prisiljen ugotoviti, da morda nima več noge ali prstov. Nad valovi je ležala prva jutranja megla, ki ga je čez nekaj časa prisilila, da je začel gibati telo. Najbrž je ležal tako dolgo v vodi, da so mu udi nekam odreveneli; lahko jih je brez težave iztegoval in krčil, a hotel je prihraniti moč za pozneje. „Jezus, hvala!“ je hvaležen za ude dahnil v odhajajoči mesec in nekaj tihih zvezd, kot da bi bile zmožne, odnesti zahvalo v globino nebeških dvorov. Obrnil je telo, da se znajde. Del obzorja je še zmeraj gorel in Elden je vedel, da gori japonska prevozna ladja, ki jo je — pred koliko urami? — torpediral. Ni čutil ne ponosa ne veselja; zdelo se mu je, da je storil svojo dolžnost v razmerah, ki mu jih je vsilila ta vojna, njemu in tolikim drugim. Zdelo se mu je tudi, da ga je Božja Previdnost potisnila v te valove, da se prilagodi novi nalogi, čeprav ni vedel, kaj ima na razpolago. Ta občutek ga je navdal z zaupanjem.

Čutil je tudi, med počasnim gibanjem proti vzhodu, da se ne sme zdaj predajati otožnosti zaradi Sharkove posadke, ker bi mu otožnost hromela moči. Vedel je, da je nad vsakim bedela ista Božja Previdnost, čeprav nad vsakim na svojsko skrivnosten način. Z nekaj zamahi se je ves obrnil k vzhodu, lažje, kot pa v smeri k zahodu; najbrž zaradi kakšnega površinskega toka, si je upal misliti. Ni vedel, ali bi si želel sonca, da ga ogreje, ali pa oblakov, da ga čuvajo pred preveliko žejo. Spomnil se je na žganje, ki ga je čuvala vsaka zasilna plavalna obleka, a ni se ga hotel dodakniti, da se nanj prehitro ne navadi. Potem je odkril nekaj plavajočega vzporedno s seboj. „Haj!“ je vzkliknil in ko ni bilo odgovora, se je poševno pognal v smer tega, kar se je zdelo podobno njegovi plavalni obleki. Zagledal je — brezglavega podmorsčaka Sharkove posadke. Nagonsko se je obrnil na jug. In upal je, da v teh vodah ni morskih psov, ki jih pritegne še tako drobna kaplja človeške krvi, in sicer iz daljav in iz globin. Čudovite živali modrikasto jeklene barve, do sedem metrov dolge... Eldena je streslo in želel si je čim večje razdalje med truplom in seboj. Preplah mu je zgrabil srce, pa ga je potisnil

iz zavesti, čeprav mu je srce postalo vsled tega čudno težko. Gibal se je lagodno, ne preveč ne premalo; v licu je čutil rahel veter; levo oko je ujelo prvo jasno svetlobo.

Prvi preplah je izhlapel z meglo, ki se je začela dvigati. Potem ga je zgrabil drugi strah: misel, da zaide v japonsko ujetništvo. Čul je, kako so jetniki morali kopati svoj grob, nakar so jih ali obglavili ali pa prebodli z bajonetom. Na Kitajskem in na tem in onem tihomorskem otoku so ravnali tako. Ne povsod, vendar... Tudi ta preplah je potisnil iz zavesti, a ne tako zlahka, kot prvi — ali drugi... ni več prav vedel, le še bolj je z očmi iskal obzorje, ki ga tudi od rahlega vetra gnani valovi nočejo razodeti. Kot da je morje bilo ustvarjeno za močne ljudi.

Na levi v vzhodu se je zabliskalo sonce in ugasnilo v oblakih. Za hip je obrnil glavo na levo in opazil zbirajoče se temno sive oblake. Veter se je za spoznanje spremenil. V teh vodah niso bili pomladni cikloni ne izjema ne pogostnost. Elden je stisnil zobe.

Sonce se je še enkrat zasvetilo od strani in v njegovi svetlobi je zagledal nekaj metrov pred seboj napihnen gumijast čoln rumene barve z rdečimi žarki na belem polju — znamenje japonske mornarice.

V Eldenovih možganih so se odprle vse možnosti, odprle in spet neslišno zaprle v neverjetnosti. Na zahodu je gorela ladja; ne severu so se gibale japonske ladje kakor v domačih vodah; proti vzhodu je tok poganjal brezglava trupla morskim psom naproti; proti jugu, dá, proti jugu se je odpirala rešitev. Denimo, da je en sam Japonec v čolnu; čudno miren in lahek se je bil zdel; če ga premaga, si pridobi vojnega ujetnika; če pa ni živega človeka v njem, si bo prisvojil vojni plen. In Bog ve, kakšne prednosti mu bo nudil. Tokrat se je previdno pognal v smeri čolna, resnično plava je po svojem načinu, tako da je bilo celo telo pogreznjeno v valove, le glavo je za vdih od časa do časa komaj vidno dvignil. Tako se je lahko priličil gibanju valov in obenem uravnaval svojo hitrost. Še en ali dva zamaha, je računal Elden.

Tedaj se je iznad roba čolna pojavila vojaško ostrižena, a strahotno ožgana japonska glava, previdno ali pa s težavo, Elden ni mogel presoditi, potem enako strašno ožgan vrat, potem gola, enako ožgana prsa, potem v desni laketi položena japonska puška repetirka, potem je vse skupaj spet zdrknilo za čolnov rob. Tudi en sam zamah, ki bi ga spravil do roba čolna, bi mu ne dal naslednjega trenutka za posest repetirke. Boljša smrt s kroglo kot pa s sabljo ali bajonetom. Kroglja je dostojanstvena.

Zdelo se mu je, da ima v telesu zadnje drobce sekunde življenja, pa je vendar obrnil glavo na desno v sivo zeleno jutranjo neizmernost, potem na levo. In potem nazaj k čolnu, kjer se strahotno ožgana glava ni več prikazala. Kaj, ko bi se tiho oddaljil od čolna v nasprotno smer in tako vsaj zmanjšal razdaljo med repetirko in svojim telesom? Previdno se je obrnil in — zagledal za sabo proti sebi se premikajočo črno stvar, ki je kakor nož štrlela iz valov. Bila je nož morskega psa. Bila je plavut morskega psa, ki je ne more pozabiti, kdor se je z njo soočil, pa četudi le na daljavo.

Črna stvar se je pomikala lagodno in vendar hitro. Enkrat ali dvakrat je spremenila smer, kot da išče prijetnejšo točko napada. Dve, kvečjemu tri minute, so Eldenovi možgani precevnili položaj. Obrnil se je k čolnu, da izbere kroglo. Prisilil bo Japonca, da ga ustrelji; morda pa čaka v čolnu, ker ve, da mu bo morski pes opravil potrebni posel.

Zdaj se je iznad čolna spet dvignila strahotno ožgana glava, potem prsi, potem laketi, ki se je naslonil z repetirko na skrajni rob čolna, in potem so si sledili strelji tako hitro in tako hitro utihnili, da se je Eldenu zdelo, da sanja. Vedel je, da ni sanjal, ker so krogle padale kakih deset metrov za njegov hrbet in ga je za hip pokrila ogromen val, podoben valu, ko se morski pes nenadoma oddalji v daljavo ali v globino.

Puška, potem laketi, potem prsi, potem lobanja so spet zdrknili v notranjost čolna. Elden je bil pri čolnu, se oprijel vrvi, ki je visela od grebena, in z zadnjo močjo se je povzpел in prekobalil v čoln.

V čolnu je ležal izčrpan, čisto nagi, po celem telesu do kosti ožgani japonski vojak. Repetirka mu je od napora zdrknila iz rok. Elden je odpel svojo obleko in iz notranjosti potegnil steklenico žganja. Nastavil jo je na ožgane ustnice v lobanji, ki se mu je zazdela lepša od matere. Japonec je počasi srkal in odprl oči. In Elden je z obema rokama zgrabil ožgano roko, ki je bila streljala na morskega psa, ne nanj, držal jo je brez besed in sklonil glavo. Zdelo se mu je, da je rahel nasmešek ošinil spačen obraz in ga napravil še lepšega.

Elden je slekel zgornjo obleko in z njo napravil neke vrste blazino za Japonca, ki mu je vsaka kretnja povzročala vidno bolečino. A ni stokal. Žganje mu je dalo toliko moči, da je šepnil v dokaj razločni angleščini: „X Umi-ram.“ In potem čez nekaj časa: „Transport.“ S tipično dolgim o, da se r ni prav slišal. In potem še nekaj, kar pa se je izvilo iz ust kakor komaj slišen šepet. Elden je nagnil vso steklenico v usta, previdno, skoraj nežno. Pogled mu je obstal na ožganih prsih, ki se je vanje z

veržico vred zajedla drobna svetinjica s križcem na sredi. Japonec je opazil Eldenov pogled na prsih in skušal dvigniti desno roko, pa mu je omahnila. Žganje mu je dalo moči, da je spet razločno rekel: „Ti... Amerika.“ Elden je priznal z glavo in ramei, se dotaknil z dlanjo svojih prsi in napravil velik križ. Nekaj kakor smehljaj je spet šinilo čez spačen obraz, nekaj kakor lahek stok se je izvilo iz grla in v Eldenove oči so se zazrle naenkrat steklene oči. Elden se je še enkrat prekrižal. Pritisnil je veke čez oči in zdelo se mu je, da se je dotaknil Kristusovih oči.

Elden je vedel, da je truplo tudi najdražjega človeka na zemlji le — truplo, kemični ostanki tega, kar je bilo človek le skupno z dušo. Vedel je to, vedel pa tudi za slepilno moč čutov, ki so se obračali k mrtvecu v čolnu, kot da spi in se bo vsak trenutek lahko zbudil. Želel si je, da bi mogel veslati do Kalifornije in od tam nesti dragocene ostanke na arizonsko prerijo, h grobu pradeda Ignatiusa, kot svojega novega brata, kot enega izmed resnično poštenih, podjetnih, pogumnih, potrpežljivih Summervallovi. In prilagodljivih. In vedel je, da ne more dolgo veslati z mrtvecem v krhkem, odprtem čolnu; da bo razpadanje trupla povzročalo silen smrad, pa če tudi smrad najbolj kompliciranih spojin; in smrad bo večal žejo; in žeja goni v blaznost hitreje kot lakota; od žeje zblazneli so včasih žvečili mrtvece. Eldena je streslo, čeprav je bilo razmeroma toplo. Kakor dete je dvignil truplo in ga enakomerno, skoraj nežno, spustil čez rob čolna v naročje valov, ki so ga tiho sprejeli vase. Le do sodnega dne, si je mislil. Stoječ je sklenil roki za Oče naš, pa mu je stisnilo grlo, da je še enkrat ponovil Oče naš. In še enkrat. In potem „Kateri si v nebesih.“ In ni hotel nadaljevati. V teh besedah je vse povedal za danes.

Pogreznil se je v čoln, ki ga je počasi, a vztrajno gnalo proti vzhodu ali jugovzhodu. Na dnu čolna je ležalo dvojset vesel, pa se ju ni hotel dotakniti. Le repetirko s kakimi dvajset krogliami je z nogo sunil med stranske gube, da bi v morebitni vročini ne utrpela škode. V steklenici je bilo še za en kratek požirek žganja, pa se ga ni hotel dotakniti. Ne zdaj. Lotevala se ga je silna utrujenost, potem dremavica. Kako dolgo je tako nihalo med dremavico in spanjem in podzavestno pozornostjo, ni vedel. Nebo je bilo milostno oblačno, zahodnik rahlo vlažen. Enkrat se mu je zdelo, da čuje brnenje letalske jate nad seboj, počasi je uprl oči v nebo, a ni mogel razbrati drugega kot težko tkanino oblakov. Enkrat se mu je zdelo, da ga kličejo po imenu: Kapitan Elden I. Summervallo, poveljnik Sharka. Tokrat ni hotel odpreti trepalnic; poskušal se je nasmehiniti; kako do kosti nezatnega ga dela morska neizmernost. Potem so mu valovi prizibali Kata-

rinin mili, vdani obraz, pred katerim se je zdaj začutil tako nevrednega v primeri s spačenim, ožganim, človeškim obrazom svojega novega japonskega brata, tako nevrednega v svoji omejeni sebičnosti. Hotel je z novimi rokami seči po Katarini, s poljubom začeti nov način starega življenja, pa so ga debele deževne kaplje zdramile na dnu čolna, kamor je v polsnu telebnil. Vzravnal se je in zagrabil za vesli, a ga je presenetil s silno brzino bližajoči se letalski motor in bolj kot deževne kaplje so se vsule okrog njega krogle letalske strojnice. Zvrnil se je v čoln, da vzbudi videz smrtno zadetega človeka. Letalo se je oddaljilo in takoj nato vrnilo z novo salvo in naenkrat ga je nekaj zapeklo kakor ogenj v desno ramo. Letalo se je oddaljilo in se ni več vrnilo. Zaradi dežja in brzine letala ni mogel razbrati nobenih znakov pripadnosti, a po obliki dvojnih kril v naletu sodeč, je bil prepričan, da je bilo letalo japonsko. Kot da bi ga z rano v rami hotelo spomniti resničnosti vojne.

Na dnu čolna je naraščala voda. Morje se je razdraženo penilo, vzdihovalo, se vzpenjalo, kot da se hoče otresti nevidnih okov, in padalo na zmeraj isto raven nešteto drobnih, od oblakov črno barvanih valov. V notranjosti čolna je odkril žepu podobno napravo, kamor je spravil puško in naboje. Slekkel je suktnjo in potipal skelečo rano, ki je krvavela, bila pa je brez krogle. Polovico preostalega žganja je vliil na robček, zaprl oči in pritisnil robček na rano in za hip je mislil, da bo moral zarjoveti od bolečine. Čez robček si je spet nadel premočeno suktnjo in se počutil varnejšega. In potem so mu oči obstale na luknji, ki jo je v čoln vžgala letalska krogla, ko je oplazila desno ramo. Luknja je bila precej nad gladino, ker je letalo streljalo pošev od strani, a zaradi razburkanega morja je voda neprestano vdirala v čoln. Hotel se je sleči in s spodnjimi hlačami zamašiti luknjo. Naenkrat je dež nehal, morje se je umirilo, veter se je lotil oblakov in jih za njegovim hrbtom raztrgal. Popoldansko sonce, si je mislil, in se v čolnu obrnil s licem proti soncu. Iz čolna je začel metati vodo, ostalo in svojo obleko je prepustil prijetni sončni toploti. Kakor širok, prozoren žaromet so se žarki razlivali na morje, ki je žarelo žadasto, kjerkoli so se ga žarki dotikali; vse naokrog pa so stali črni in črnomodri oblaki, kot da sovražijo takšno razodetje.

Eldenove oči so počivale v eliptičnem stožcu svetlobe, kakor da sedi v galeriji slik. In potem je skrajni konec elipse pokrila senca tudi na takšno daljavo vidne ladje letalonosilke; razumel je, zakaj ga je bil sredi oceana obiskal japonski letalski oglednik. In še nekaj ladij je šlo skozi osvetljeno stožčevo konico, po vsem videzu krasnih, težkih ladij, in Eldenu se je prizor zdel ne le slika, marveč dejanje zgodovinske komedije, kjer sonce z ne-

zmotljivo natančnostjo razodene tajno sovražnikovo gibanje podmornškemu poveljniku brez podmornice in brez obveščevalnih sredstev. Elden se je zasmejal in smejal, da mu je teklo iz oči; in dobro mu je delo, kljub rani in prvemu občutku lakote. In nečemu v žilah, kar si ni upal imenovati žejo. Ne še.

Preostali dan je sklenil s črnimi oblaki kompromis. Umaknil so se s soncem, in nebo in morje je prevlekla v hlad se spreminjajoča sivina. Rana na rami je skelela, a kljub temu je lahko veslal; proti vzhodu je šlo tako hitro. Moral se je siliti k veslanju bolj na desno proti jugovzhodu srce ga je vleklo na vzhod, možgani pa so mu dopovedovali jugovzhod kot edino logično pot. Jutri ali pojutrišnjem bo streljal ribe, si je rekel; tihomorskim otočanom je baje surova riba, posebno pravkar ubita, čudovita poslastica; in kri bo pil, da ga ne bo žejalo; jutri ali pojutrišnjem, ko bo dovolj lačen; lakota vse pravilno začini.

Spomladi se tudi nad morjem zgodaj stemni. Posebno, če je dan sive barve. Nad gladino je najhitreje temno; najtežje se žarki ločijo od neba. Elden je čakal zvezd, da mu pomagajo veslati skoz temo, dokler ga utrujenost ne bo prisilila k spanju. Od vseh strani mu je temno šepetanje valov začelo stiskati srce, naj se preda obupu in jezi in preklinjanju kot zadnjemu jeziku upornikov, Elden pa je odkimal. Izzivajoče je nagovoril samega sebe: „Elden Ignatius Summercall! Zaupen smehljaj je zmeraj zmaga.“ Ozrl se je za hip v tisti del neba, kjer bi morale biti zvezde, a jih prav za nocoj ni hotelo biti; ozrl se je, da ga vidi Kristus, ki Mu zaupna borba tako zelo ugaja. In započil se je s samoumevno vztrajnostjo v valove, veslaje uprt v somrak. In potem je videl — stvar.

Drsela je skozi valove, a pravzaprav se je dvigala, bolj črna kot plavut morskega psa, bolj pošastno nenaravna. Elden je odložil vesli in segel po repetirki. Iz valov se je dvigala podmornica — sovražnikov? prijateljev? Ni vedel. Oči so mu skušale prodreti do krovnega izhodiščnega zaklopa, roke pa so mu vklopile nabojni okvir v puško, avtomatično, izkušeno, mirno. Kakor nekoč na arizonskih prerijah. Z ramo ob rami nevidnega, a v duhu živečega pradedu. In pradedov. Klic in krik krvi.

Izhodiščni zaklop podmornice je bil zdaj skoraj vzporeden z njegovim čolnom, v katerem je skušal stoječ obdržati ravnotežje. Za preračunan strel. Zaklop se je dvignil in z megafonsko jasnostjo je zaslišal v newyorškem narečju: „Haj, Kap! Ne boš vstopil? Ta prerija je predolga...“ Tako je znal govoriti le eden, Joe C. Kelley, poveljnik podmornice Buffalo. K Eldenovi poroki je bil prinesel čudovito bizonsko preprogo, ročni umotvor Indi-

jancev. Kelley z e in ipsilonom, je zmeraj vztrajal; kar da edino pomeni borca v jeziku irskih prednikov.

Tako se je končal tisti del zgodbe, ki sem ga hotel bolj podrobno opisati. A zgodbe se tako pletejo in prepletavajo, da je ena v zvezi z drugo, začetek neke vrste konec in konec v določnem oziru nadaljevanje. Zgoraj omenjeni prijatelj g. K. E. Sákata mi je nekoč dejal, da je njegovo letalonosilko Musáshino iznenadila ameriška podmornica Buffalo in jo praktično onespobila za nadaljnje vojskovanje, da pa so jo pozneje japonska lovška letala uspešno napadla; japonsko vojno poročilo se tu ni spuščalo v podrobnosti.

Pete O. Bard

PESMI

MIRIJAM OD ZLATE SKALE.

Hodila sem med vrkami in ločjem,
 ko so se zbirale gosi
 k poletu na jug.

Tedaj so tudi v meni dozorele misli.

Drugega za drugim
 sem izgubljala prijatelje
 in njihova bolečina
 mi je ostala tuja.

Bila sem, ko se je to zgodilo
 Mirijam od Zlate skale.

Danes sem v tihih urah
 samo še želja preteklosti
 povračujoča se v hvalo dneva,
 ki se je rodil,
 da sredi nenadnega pretresa duše
 spet ugasne.

Skrito pod drevesom je mnogo otrok.

Poskušam prisluhniti vetru, žvižgajočemu v veje.

(To je doba, ko sta sovrašтво in ljubezen
 napolnila telo in misli
 v dneh, čakajočih na krike ptic
 in ugašanje trave v jeseni.)

Bila sem in vem, da ni mogoče slediti
vsem potom, na katerih sem srečavala
velike in male ljudi
– one z ljubeznijo v srcu
in druge, ki so pohlepno čakali
na odkritja.

Vem, da ni mogoče slediti
in raziskovati v meglo, odkrivajoč nejasno
dan, ki se je skrčil pod pritiskom besnečih valov,
trgajočih se v skalovje na obrežju,
sesajoč vase skrivnost smrti pod belim
javorom.

DAN, KI NI OPUSTIL STRAŠNEGA TRPLJENJA VISLIC IN VRVI

Potem, ko se je vse končalo, so mnogi odšli.
Sama sem čakala na čudež.
Nebo je molčalo.

PREROKBA V ODSEKANEM SNU:

Plazovi grmeči v dolino.
Da se dopolni, kar je moralo priti
iz zastrupljenega zasnutka,
ko so se bratje vrgli pred noge smrti,
da bi rešili dom pred uničenjem.

Potem so rjule krvave,
razjarjene živali,
v ognjenih mečih je sijalo sovraštvo.

Padla sem, izrivajoč bolečino in krike iz prsi.

V noči sem se splazila s slamnatega ležišča,

Veter se mi je zapletal v lase in krilo.

Skozi vejevje so se plazile megle,

na vodi podili brezsrčni vetrovi.

Hropeč sem se poganjala

na vretenasti hrbet gore.

Ko se je zarja iztegnila v mir,

ko so se vetrovi izgubili v daljavi,

ko se je mislim ustavila nit -

sem legla v rošno travo:

(Kaj je življenje ... odmiranje sebi ...

prelivanje v davnino?)

Smrt zasnuta že v rojstvu -

orodje nespametnih,

s surovo brezsrčnostjo polagajoč

žrtev na oltar.

Rjoveče besede poginjajo na pragu,

misli cvilijo -

človek se samo zaničljivo smeji

smelim poskusom trganja na kosce.

NIZEK JE SVET V KOTANJI

Moj beli javor -

njegova sila je močnejša

od pogube zdvijane v obup.

Ob tihih večerih se ziblje
v potoku s sencami,
varujoč krila ptic - - -

Poljubi me s toploto sonca,
v katerem smo vsi otroci
iskali začetek življenja.

Obudi v meni čisto srečo
ko da nisem še videla bede
z očmi, zrelemi za smrt

ker v njej sem iskala
novih podvigov v vsemirje,
iskala odgovor vseh ugank,
ki so se zapletale v misli

Izniči me v radosti
za zarjo večera
dolgega pred trenutkom
prebujenim v večnosti.

PREROKBA V ODSEKANEM SNU:

Pizavi gmeši v dolino.

Da se dopolni, kar je moralo priti

iz nestrupljenega sanjalca.

ko se sva spopadla s tvojimi sanjami,

da bi rešili svet v kotanih mrtvih.

Potem so rjale krvave,

razjarjene živali,

v njezove oči je rožnate od pogube življane v obup.

POZDRAVLJEN, DOBER ČLOVEK

1

SOPAREN, vroč popoldne se je povezil na zemljo. Čisto rahlo so bile mlečne meglice razvlečene čez nebo, da se vročina ni mogla skozi nje dvigniti in izmuzniti v višine.

Ljudi je utrujalo. Živina je poležavala. Drevje je zvrtničilo listje, rože so povešale cvetje.

Ves popoldne se je iz Lužnikovega tolmuna spodaj oglašalo kričanje od vsepovsod zbrane otročadi: to je bil edini kraj, ki je v poletni vročini ohranil toliko vode, da je nudil pičlo svežino, toda obilo veselja razgretim glavicam.

Šele ko so se sence drevja potegnile, je v tolmunu potišalo; mladina se je razkropila na pašo...

Pod orehom, tik ob meji med Mlinarjem in Lučnikom, so se zbirali. Od tam so videli vso živino. Tam so kopali peči v zemljo, kurili, pekli še voden krompir, mlečno koruzo, zelena jabolka. Izvrstna kuhinja! Tam so prestajali poletne nevihte. Tam je bil kraj njihovega življenja. Polovice počitniškega življenja.

„Boš res odšel v mestne šole?“ je pobarala Katica nenadoma Matijo.

„Res! Čez tri tedne!“

„Že čez tri tedne?“ je zasopla in ga pogledala z modrimi očmi, kakor bi se odprla dva encijana in mu ponudila svoji čaši.

„Tam je vse drugače kot tu na vasi. Strogo, resno, mnogo študija!“ je razlagal. Zdaj je govoril že z besedami, ki pristojajo študentu, ki stopa v gimnazijo.

„Mnogo več se boš naučil. Bolj boš učen,“ je dejala Katica. „Mogoče bom tudi jaz kdaj prišla v mesto... Ko bom večja, kakor ti!“

„Seveda! Ko boš večja. Ko končaš to šolo na vasi.“

„Me boš tedaj še hotel poznati?“

„Kako si neumna! Sosedje da se ne bi poznali? Razkazal ti bom Ljubljano in ti pomagal, če boš kaj potrebovala. Jaz bom tedaj že kaj več znal...“

Vsak je sam pri sebi mislil na bližnja leta šolanja.

„Ti, Frančka pa dolgo ni nazaj! Se ni potolkel med štori in kamni?“ se je s skrbjo oziral Matija proti vrhu.

„Pobral je vse maline, če jih je še kaj. Ne boj se zanj!“ je Katica opravičevala svojega brata.

„Zakaj si ga pustila samega tja? Še živina ne mara na tisti konec!“

„Živina ne, ker ni prave paše tam. Kaj naj iščejo krave med kamni in štorovjem?“

„Stari Joža, ki predobro poznajo vse okrog, pravijo, da so blizu kačja bivališča, zato tja ne mara živina,“ je ponovil Matija besede starega izkušenega pastirja, ki je pozimi obredel vse hiše v soseski in pripovedoval svoje doživljaje.

„Ti to verjameš“ je Katica vprašujoče pogledala Matijo.

„Hm! Joža mnogo vedo! Ne pozabi, da poznajo vsako pot in kamen...“

„Je zelo nevarno, če te kača piči?“

„Nevarno! Umreš, če je bila strupena...“

„Umreš zaradi pika take male živali? Ata so mi jo pokazali.“

„Že od malo strupa, ki uniči kri!“

Katica ga je gledala. Spoznala je, da Matija mnogo zna. Zato je razumela, da ga vleče v višje šole.

Skoraj že proti večeru se je vrnil Franček. Poln predpasnik malin je bil nabral. Rdeči sadež je položil na tla in razdelili so si ga prijateljsko na tri dele.

„Kako so res sladke! Tak gori tako dozoriyo, ker jih ves dan peče sonce! Jutri bom jaz prinesel hruške,“ je obljubil Matija.

„Kako si se opraskal, revež!“ se je Katici bratec zasmilil. Svetel pot mu je polzel po čelu.

„Pa res! Ali si kar v sredino trnja zlezel?“ ga je gledal Matija.

„Prav v sredino, zunaj okrog je že vse pobrano.“

Franček si je drgnil nožice, prav do krvi načete.

„Vse me peče. Tam doli me pa prav boli. Nimam trnja v koži?“ je potožil in pomolel nogo pred Matijo.

Ta mu jo je pregledal. Čudna se mu je zdela. Kot bi pri gležnju bila za spoznanje otekla.

„Jaz grem iskat liste, ki ti bodo pomagali. Sam pa medtem napravi v prgišče in si s toplo vodo umij nogo. To bo uničilo strupene klice!“ je ukazal Matija.

Katica je strmela v bratca in iz strahu je začela jokati.

„Si se ob oster štrcelj zadel?“ ga je pobaral Matija, ko se je kmalu vrnil s prgiščem trpotčevega listja.

„V grmovju sem samo začutil, da me je nenadoma zbadlo...“

Matija mu je na dva drobna boleča vbodljaja navezal listje.

„To ti bo odvzelo bolečine,“ ga je tolažil. „Pelji ga domov, Katica!“ ji je naročil in bil zadovoljen, da je storil vsaj nekaj za dečka, da bi mu olajšal bolečino.

Ostal je sam. Vznemirjale pa so ga Jožove besede: „Boj se krajev, kjer so kače! V kači je že od pamtiveka hudič!“

II

MINEVALA so leta. Vas in zemlja je ohranila svojo podobo, le ljudje so se spreminjali. Stari so odhajali, mladi so stopali na njihova mesta. Lučnikov tolmun je bil vsako poletje poln otročadi kakor nekoč in obrobje gozda na vrhu je še vedno rodilo sladke maline.

Matija Mlinar je dokončaval medicinske študije. V času žetve je prišel na kratek oddih, da se s čistega zraka napoji z novimi močmi za zadnje skušnje. Posedal je v senci ostarelega oreha kakor nekoč in to je bil zanj še vedno mali dom. Prijetni spomini so ga vezali na to košato senco, na toliko ur mladostne sreče. Kakor da bi bila mladost še vedno razpeta med te senčne veje. Kaj vse bi izdalo deblo in široke veje, ko bi znale šepetati! Vse tako hitro mine!

„Gospod Matija!“ so ga klicali nekega dne z Lužnikove njive.

Želi so pšenico. Videl je, da sam oče Lužnikov pelje Katico proti njemu in ji drži levico kvišku.

„Glej, Matija! Ti, ki veš, kaj je storiti. Pomagaj ji!“ ga je prosil.

Kri ji je curljala iz rane nad zapestjem proti komolcu in rdečila suho zemljo.

Skočil je proti njima.

„Kaj se je zgodilo?“

„Usekala se je s srpom,“ mu je oče pojasnil.

Matija je potegnil robec iz žepa, ga zvil in ji brž prevezal roko nad rano.

„Zdaj pa domov! Takoj pridem in prinesem potrebno, da še kaj naredimo,“ je obljubil.

Katica je molčala; samo z očmi ga je objela toplo. S tistimi plavimi, le še globljimi očmi, kakor pred leti, ko ji je prav tu na paši zaupal o svojem odhodu v mesto.

Dobro ji je pregledal, očistil, naravnal in povil presekano roko.

„Bilo je več strahu kot nevarnosti!“ je potolažil očeta in mater. „Drugače pa mahaj po pšenici, ne v roko!“ je podražil Katico in se ji nasmehnil.

„Kdor ne uboga... saj veste, kako pravi pregovor,“ se je pošalil oče. „Nismo ji pustili vzeti srpa, a ona ga je hotela. Odvabila se ga je.“

„Seveda, s kuhalnico bi se ji to ne bilo zgodilo...“

„Kar norčujte se! Vsi ste enaki! Boli pa le mene,“ se je pritoževala.

„Čez dva dni bo že bolje. Brez skrbi!“ je tolažil. „Pustimo jo, da se pomiri in premaga strah! Jutri jo pridem spet pogledat.“

Drugi dan je našel samo v hiši. Vsi so odšli na delo.

„Izvrstno! Se ti začenja celiti. Imaš dobro kri!“ je razlagal in jo prevezal.

Nato jo je čisto narahlo uščipnil v lice, kakor bi se hotel poigrati z daljno sosedo iz pastirskih let.

Z desnico je ulovila njegovo roko in jo rahlo pridržala.

„Kako je mehka! Ta bo lajšala bolečine trpečim, kakor jih zdaj meni. Hudo je, kadar človek trpi!“ je poltiho govorila.

„To vem, ker hodim med bolniki. Verjemi mi, da sem si izbral ta poklic zato, da bi pomagal ljudem. Da bi jim lajšal bolečine... Toliko je potrebnih!“

„Se spomniš na našega Frančka? Še danes te vidim, kako si mu hotel storiti, kar si takrat mogel.“

„Takrat nisem nič vedel. Poskušal sem mu pomagati. Čutil sem, da mu moram pomagati. Še danes mi je hudo, da sem bil premagan! Tedaj sem se odločil, da bo moj cilj v boju za teptane in trpeče...“

Umolknila sta oba, kakor bi ne našla več besed. Zadnji dve leti se skoraj nista videla.

„Kako živiš? Povej, kaj počenjaš v gospodinjski šoli!“ jo je čez čas pobaral.

„Mnogo dobrih in koristnih stvari se učimo. — — — In ti? Si že cel zdravnik!“

„Ne še! To leto pa bom, če bo sreča!“ se je nasmehnil. „In ko ti dokončaš, kaj misliš početi? Prstan in...“

Ni vedel, kako mu je to prišlo v besedo.

„Kaj prstan! Najprej bi bilo treba tistega, ki bi me imel rad kakor jaz njega...“

„... kakor ti njega? Ga imaš že rada?“

„Imam! Že toliko let!“

Matija je ujel njen namig.

„Katica, ti si ostala dober otrok kakor si bila nekoč! Kolikokrat sem se spomnil nate in na čase pod orehom! Škoda, da se ne povrnejo. Niti ena sama ura!“

„Bi želel, da bi se povrnili?“ ga je naravnost vprašala.

Pogledala ga je vroče in srce ji je močnejše udarjalo, kakor da hoče k njemu.

„Bi! Prav gotovo bi!“ je poudaril.

„Matija, me prideš jutri spet prevezat?“

„Pridem, kako da ne!“

„Pridi spet pod naš stari oreh!“

„Hvala za to povabilo! Vidim, da se vračajo stari časi...“

„In nekdanja ljubezen, Matija. Otroška, iskrena!“ je priznala zaupno.

Čez sadovnjak je prihajala mati s košaro zelenjave.

„Jutri!“ je pritrdil vznemirjen.

„Jutri!“ je dahnila vroča.

III

VES SVET se je ovil v težke svinčene oblake. Vse je v grozi drhtelo. Kri nedolžnih je napajala zemljo, ki je bila prekopana, razrita, raztolčena. Sonce, ki je z visokega neba posijalo na svet, ni moglo s svojo toploto ogreti omrtvelih src. Ljubezen je umrla, dobroti je ostala skrita le pri onih redkih izbrancih, ki bi še hoteli kaj storiti za trpeče, a jim krvave roke silnežev tega niso dovolile.

Vojna je gospodovala z ognjem in smrtjo. Nikjer ni bilo varnosti pred njo. Mesta so se sesedala v ruševine, za vasmi so zijali le ostanki črnih ožgalin.

Brat ni spoštoval brata, oče je zatajil sina, hčeri je slepota zavesila oči.

Gospod sam si je zakril pogled, da ne bi videl te strašne groze, spočete po svojih sinovih.

Zdravnik Matija Mlinar in Katica Lužnik sta bila ločena po novih mejah. Le redka pisemska zveza ju je družila. Vsaka beseda jima je pomenila dan nove sreče.

Zdravnik Matija je imel polno dela. Pomoči potrebnih je bilo vedno več: pregnanci so napolnili mesto, vojaštvo se je križalo z vseh strani. Matija je svojo pomoč nudil vsem, ki so je prosili. Ni gledal komu, vsakomur se je približal z dobro besedo in mu poklonil majhen delček svoje ljubezni. Spoznali so ga in mu zaupali vedno bolj.

Matija Mlinar je postal najbolj spoštovan zdravnik.

* * *

Nekega poznega pomladnega dne se je Matija spomnil, da bi obiskal za dan ali dva prijatelja Cvetka, ki ga je toliko vabil. Ta je bil poveljnik vojaške postojanke med hribi za Vrhniko.

„Čisto prav si prišel!“ je hitel ves vesel poudarjati Cvetko, ko ga je spremljal pred postojanko. „Nocoj boš slišal, kako se bomo veselo razgovarjali s partizani. Zvedeli smo, da pridejo tam v ono vas pobirat živila in živino. Sprejeli jih bomo kot se spodobi za take goste...“

Kazal mu je z roko na hiše proti hribu.

„Kako pa ste zvedeli za njihov prihod?“

„Terenke... terenke...!“ se je režal Cvetko.

Skupine vojakov so že odhajale vsaka posamič v svojo smer, da bi tako oprezajočim zmešale sled.

„Veš, napadli jih bomo tam doli, zdaj pa gredo nalašč v nasprotno smer. Te lačneže je treba z zvijačo...“

„Postojanka bo ostala prazna?“

„Ne boj se! Toliko jih bo že ostalo, da ga bova varno popila kozarček,“ ga je Cvetko pomiril. „Sicer bi lahko šla mirno kam ven, tu nocoj ne bo dela. Ampak jaz sem rad na svojem mestu!“

Stražam v postojanki je dal svoje naloge.

že v temi se jima je pridružilo še nekaj Cvetkovih povablencev. Kuhar je razpostavil po mizi dišeče sirove štruklje, da bi počastil Matijo, ker so mu pomenili posebno dobroto.

„Pozdravljam prijatelja, dr. Matijo, v naši sredi! Naj se nikanar ne ustraši, če bo slišal ponoči pasti kak strel!“ je dvignil Cvetko kozarec. Vsi so veselo trčili.

Dobro se je prileglo na večerjo.

Komaj so jih dobro odložili na mizo, že so resknili nekje v bližini prvi rafali. Umolknili so in prisluhnili.

V hipu so začeli padati strelji vsepovsod. Med drevjem so sikale krogle in se izgubljale v prazno, le redke so zadevale in krušile zidovje.

„Fantje! Vi lepo tu počakajte, grem pogledat, kaj se godi!“

Cvetko je zagrabil za brzostrelko in odšel v bunker.

Ostali so onemeli. Niso bili vajeni takih večerov. V tej zaprti postojanki, po vrhu še v noči, se niso počutili brez skrbi.

„Vidim, da sem res prav prišel. Saj mi je rekel, da bom slišal razgovor s partizani...“ je ponovil Matija Cvetkove besede. „Hej, kakor bi jih bil jaz pripeljal.“

„Nocoj smo varnejši: imamo vsaj nekoga, ki nas bo zdravil, če bo treba,“ se je skušal eden pošaliti.

„In tudi ozdravil,“ je pristavil drugi. V resnici pa sta ta dva s strahom poslušala vedno pogostejše regljanje orožja.

„Vedno ne ozdraviš! Čudežev tudi ne delamo! Mi le pomagamo, lajšamo!“

Vse bliže se je oglašalo sikanje in praskanje krogel.

„To je težka strojnica. Poznam glas in hitrost lajanja!“

se je prvi stisnil v kot. „Ugasnite luči, čeprav je okence ozko!“

Cvetko se je pojavil na vratih.

„Kdor zna kaj ravnati z orožjem, ga lahko dobi. Če nas bo več, se jim bomo zdeli močnejši. Tam v kotu so puške. Pa vino popijmo, da nam dvigne korajžo!“

Pristopil je k mizi v mraku, ki ga je raztapljala le luč s hodnika, poiskal svoj kozarec.

„Predrzni so do vraga!“ je Matija pogrknil. „Pred postojanko pridejo!“

„Poskušajo srečo,“ je drugi pridal.

„Jim bomo že posvetili!“ je zagrozil Cvetko. „Zmotili so se, če mislijo, da je le straža doma. Naša raketa je že klicala na pomoč. Moji fantje so blizu. Le še nekaj minut in v hrbet jim bodo padli.“

Spet je odšel do svojih. Praskanje krogel se je bližalo vedno bolj.

„Pazite! Ne ustavljajte se pri oknih!“ je kričal Cvetko.

Strelji so zadrdrali nekje spodaj čez travnik. Gosto, kakor bi toča udarjala po strehi in odskakovala.

„To so naši! Ne streljajte! Ne streljajte!“ je ukazoval Cvetko.

Bližnji strelji so takoj utihnili in čuden mir je za trenutek bilo čutiti med drevjem. Sovražniki so bežali presenečeni zaradi ognja v hrbet, oni spodaj pa so se naglo bližali postojanki.

Kmalu je orožje popolnoma onemelo.

Prižgali so spet luči in prejšnja zgovornost se je vrnila. Kozarci so se polnili.

„Mala praska!“ je dejal Cvetko. „Prišli so nas pozdravit. Morebiti spotoma!“ se je norčeval.

Pristopila sta dva vojaka in javila, da so ujeli ranjenega sovražnika.

„Kaj mu hočem?“ je malomarno rekel poveljnik.

„K meni naj ga pripeljejo! Za ranjene bom poskrbel jaz,“ se je oglasil zdravnik Matija.

„Pa ga ja ne boste zdravili!“ je protestiral eden povabljenec. „Pospravite ga, kakor oni delajo z našimi...“

„To je že stvar vesti. Moja dolžnost je: pomagati mu!“

Prinesli so ga. Noge so mu že klecale. Bil je bel v obraz in nadlakt je imel razmesarjeno. Kri mu je lila iz rane.

Stali so okrog Matije in molčali. On pa je naravnaval razcefrano meso in skušal najti žilo, da bi zaustavil curek krvi.

„Dajte mu pol kozarca žganja, da si opomore!“ je prosil zanj.

„Hudo boli, prijatelj?“ ga je pobaral.

Ranjenec ga je pogledal z ugaslim pogledom. Svet se je začel vrteti okrog njega.

„Boli! Boli! Hudo mi je!“ je siknil iz sebe.
„Srkn! Nič se ne boj! Mi ne ubijamo!“ ga je tolažil zdravnik.
Ranjenec se je stresel. Najprej se je branil, nato pa je le srknil iz ponujenega kozarca. Dvakrat, trikrat, do dna.

„Ne me ubiti! Ne ubiti!“ je z glasom obupanca kriknil, kar je še mogel. „Imam mater v Trstu... v Trstu. Ne me ubiti!“

„Ne boj se! jutri boš že dober!“ Matija mu je vlival poguma.
„Kako potrpljenje! Jaz bi...“ se je vmešal Cvetko.

Psssst!“ je siknil zdravnik Matija. „Zdaj je v mojih rokah. Boli ga in moja pomoč mu je potrebna. Tak je moj poklic! Ne veste, če jutri ne bom potreben komu od vas!“ jih je pogledal naokrog.

Cvetko je premislil te besede in se umaknil. Matija pa je bedel vso noč blizu ranjenca. Imel je dovolj časa, da je preletel znova, kar je doživel te kratke ure. Hvaležen je bil Bogu, da je srečen preстал nevarnosti. Kako blizu smo včasih koncu! In mu ne moremo uiti, le če nam on sam kaže pot.

V prvem svitu drugega dne so ranjenca naložili na voz in ga po Matijevem nalogu prepeljali v vojaško zdravniško oskrbo.

* * *

Nekaj dni nato je Matija prejel pismo, v katerem mu mati čisto kratko sporoča, da je sosedova Katica odšla na obisk k bratu Frančku. Da mu bo pa še kdaj kaj več povedala o tej njeni poti.

Udarilo ga je to sporočilo. Moj Bog, kaj se ji je moglo zgoditi? Neizmerna žalost je vdrla v njegovo srce. Bedni smo in ne moremo razumeti božjih odločitev. Tih je ostal s svojo bolečino. Nikomur ni nič potožil.

Črno kravato si je navezal pod ovratnik srajce in nihče še opazil ni te spremembe: toliko ljudi je v tistih dneh nosilo znake žalosti...

IV

SKRIVNOSTNO se je šušljalo po Vetrinju, da so prvi transport zapeljali zavezniki na mejo in ga izročili sovražnikom v roke. To vest je prinesel neki ubežnik, ki se je komaj izmuznil iz zastraženega obroča ter se pozno zvečer vrnil v taborišče.

Kapetan Tine se je jezil nad raznašalci takih čenč.

„To je nemogoče! Laž, ki si jo je nekdo izmislil, da bi naše razmerje do zaveznikov porušil. Z njihove strani imamo zagotovilo, da nas bodo vse prepeljali v Italijo, nas preoblekli in opremili z novim orožjem. Mi jim bomo še dobro služili. Zato ne nasedajte takim vestem sovražnikovih ogleduhov...“

„Pa če bi vendar bilo kaj na stvari?“ so ga okrog stoječi opozarjali.

„To so same laži! Naš poveljnik bo tudi šel z nami na pot proti istemu cilju.“

„In fant, ki je ušel in se vrnil?“

„To je nek blazen čenčač, ki so ga zaprli. Naložili so mu jih in ga bodo vrgli iz taborišča!“ je kapetan prepričeval. „Jutri gre spet nov transport...“

„Ne bi jaz mogel iti z njim, kapetan?“ se je oglasil zdravnik Matija, Zagrabila ga je želja, da bi se sam prepričal o resnici.

„Vi boste šli čez nekaj dni, ko bo na vrsti zdravstveni oddelek.“

Tretje jutro so se priključili transportu tudi civilni ljudje. Matija s svojim pomočnikom se je skrivaj pomešal med nje.

Bilo je mnogo pozdravljanja, na kupe najboljših želja za srečno potovanje in veliko upanja, da se prav kmalu spet vidijo.

Mladi vojaki so navdušeno zapeli bojno pesem. Mladost je kipela v njih, navdušenost, upanje v veliko bodočnost. To je bilo dovolj za pričakovanje novih zmag.

Bolj pozno so odšli, zato jih je sonce žgalo proti poldnevu. Spremljale so jih zavezniške, dobro oborožene straže. Prehitevale so jih na motornih vozilih, spet čakale ob straneh ceste, na videz brezbrizne, a vendar budno opazovaje natovorjene.

Petje je v vročini prenehalo, utrujenost, neprizadevnost se je polastila ljudi.

Matija je bistro spremljal pot: vsak ovinek in križišče je presodil, da bi spoznal, kam jih peljejo. Čudno se mu je zdelo, da se obračajo bolj proti vzhodu kot na zapad, kamor bi po njegovi sodbi morala drzati pot. Pot v obljubljeno Italijo.

Vedno bolj je rastel čuden dvom v njem: toda le svojemu pomocniku je rahlo potožil, drugače je skrivnostno molčal.

Ne nadoma se je dolga kača tovornjakov ustavila. Pokukal je naokrog, kolikor se je dalo in za travnikom ob cesti videl železnico in malo naprej postajo. Le nekaj dreves je napol zakrivalo poslopje. Na drugi strani ceste je valovila njiva pšenice, dolga in široka. Rahel vetrič je nagibal obteženo klasje v enakomerno prikimavanje.

Kolona se je spet premaknila. Zavili so na travnik in prve vojake so že iztovarjali. Oboroženi zavezniški stražarji so stali okrog njih.

„Fantje, rešite se!“ je zaklical in skočil iz vozečega tovornjaka ter se zagnal proti pšenični njivi. Zapletel se je med goste bilke ter padel na vse štiri. Tako se je potem plazil po trebuhu še nekaj časa naprej, dokler ni zasopel obležal, da se malo odpočije. Čutil je, da sta se za njim pognala še dva.

Stražniki so zagnali krik in skočili za njima. Matija je čutil zamolklo bobnenje njihovih korakov po zemlji. Vendar do njega nihče ni prišel.

Dolgo je ostal negiben, da se ne bi izdal, kje da je. Nosnice mu je napolnil vonj plodne koroške zemlje in za žejo je žvečil pšenična stebela. Tuhtal je, ali je storil prav, da se je pognal in ločil od ostalih, ali pa ga mar ne bodo poiskali in javno kaznovali pred vsemi, njim za strah in opozorilo?

Ni si upal privzdigniti glave. V groznem strahu je trepetal, da ga ne bi opazili. Zato se je odločil, da se bo plazil prav do drugega konca njive kakor kača in tako skušal priti na varno.

Tako je storil. Šele ob meji je previdno dvignil glavo, da bi spoznal, kje da je.

Vrsta tovarnjakov se je že počasi pomikala prazna naprej. Za pšenično njivo, onkraj ceste, je počivala pripeljana gruča. Zdelo se mu je, da je daleč od njih in da zdaj kot priča zre na nje. Spomnil se je na pomočnika: ali je imel pogum in se vrgel za mano ali je ostal? Kje sta onadva, ki sta mi sledila? Sta kje skrita? So ju ulovili?

Slutil je nevarnost na vseh straneh: tudi z jasnega neba. Zato se je spet potuhnil med kimajoče klasje.

Sonce, vonj zemlje in potrkavanje klasja ga je mamilo: rahel spanec ga je premagal.

Kričanje na postaji ga je vzdramilo pozno popoldne. Travnik je bil že prazen, na postaji je stal tovorni vlak. Zadirčni kriki so prihajali do njega.

„Pojte, belčki! Pojte, izdajalci!“ je vendarle razločil, ko je sapica močnejše zavela od tam. In harmonika je na vso moč igrala partizansko koračnico.

„Vse je bilo izdano!“ je rekel sam pri sebi. „Resnico je govoril fant, ki se je vrnil. Mi smo pa bili tepci in slepo verjeli onim, ki smo jih imeli za zaveznike!“

Ni mogel verjeti! Izdaja je last ljudi, ki so izgubili poslednjo trohico človeške časti...

Tedaj se je vlak premaknil. Vozil je proti meji. Domov! Vozil je izdane brate...

Dvignil se je, da bi še zadnjikrat videl ta žalostni odhod. Črna lokomotiva je vlekla dolgo kačo tovornih vozov in dim, ki ga je puhala v gostih sunkih, je majniška sapica trgala v umazane krpe ter jih prekopicavala po zraku.

„Zbogom, fantje! Če drug ne, jaz bom pričal o vaši usodi! Zbogom!“ je prisegel in stiskal pesti.

Nato pa je sklonil glavo, priprl oči, sklenil roki in se po-menkoval z Njim, ki ga je čutil blizu, čisto blizu.

„Zahvaljen, Oče, da si me izvzel! Hvaležen sem Ti, da bom

smel pričati o tem, kar so videle moje oči. Opozoril bom one, ki čakajo nevedni, za isto pot določeni.“

„Gospod, kako naj Ti poplačam Tvojo dobroto? Rešil si mi življenje. Razodeni, kaj naj storim, da Ti ne bom nevredni dolžnik!“

Drhtelo mu je srce.

Globoko v njem je slutil Njegov odgovor: „Ko pride ura, mi boš služil in plačal svoj dolg...“

Dvignil se je ter vrnil v Vetrinje, da pove bratom resnico s travnika v Pliberku.

V

LOPATE in krampe so dali priseljencem v novi deželi v roke. Kopali so temelje za novo mestece, ki ga je država gradila na ravnini malo izven glavnega mesta.

Tudi Matijo so poslali med te izbrane ljudi. Žulji so mu rasli v mehkih rokah, ki so bile nekoč vajene zdravniškega dela in z dneva v dan bolj trdele. Če bi bil ob koncu dneva poklican v zdravniško sobo, saj še čutil ne bi bolnega mesta bolnikovega pod otrdelimi prsti.

Težko je bilo to delo za Matijo. Dasi ga je poznal iz svojih mladih let, vendar se mu je upiralo z dneva v dan.

Neko jutro so ga rano klicali k bolnemu delavcu v sosedno barako. Zvedeli so bili, da se nekaj razume na zdravniško delo. Tako zgodaj še ni bilo zdravnika: prihajal je šele proti poldnevu.

Bolnik se je kuhal v vročini in noga, s katero je bil skočil na zarjaveli žebelj, je postajala rahlo modrikasta.

Na hitro je poslal po zdravila, pripravil štrcaljko in poskušal trpečemu pomagati.

Opoldne je bil klican na odgovor.

„Kdo ste vi, da si upate brez dovoljenja zdraviti?“ ga je vprašal uradni zdravnik.

„Glejte, gospod doktor! Poklicali so me k bolniku. Spoznal sem, da je v nevarnosti. Treba je bilo nujno nekaj storiti, da ne bi bilo prepozno...“

„Ne veste, da ne more vsakdo zdraviti?“

„Vem, da je treba za to biti pripravljen, šolan in tudi ljubezen do tega imeti.“

„In vi, delavec iz jarka?“

„Res sem zdaj to, kar pravite. Še pred kratkim je bilo moje delo za operacijsko mizo. Nisem kriv, če zdravnike pošiljajo na delo z lopatami in krampi!“

Zdravnik ga je resno gledal.

„Vi ste tu čisto navaden delavec. Sprejeli smo vas za tako delo, če vam pa to ni všeč, veste, kaj vam je storiti.“

„Dobro! Ali je moja pregreška bila v želji rešiti bolnega človeka? Se vam res ne zdi, da sem ravnal prav?“

„Nimate te pravice, razumete! To pravico si boste morali šele pridobiti s ponovnim študijem... ali pa z odhodom v notranjost države in tam začeti...“

„Za vas nima vrednosti, kar človek zna ali more z dobro voljo storiti. Rešitev človeka vam ne pomeni nič? Vaš prihod bi bil za bolnika že prepozen. To vam povem, ker sem imel opraviti z mnogimi sličnimi primeri,“ se je Matija branil, obenem pa se je čutil ponižanega pred tem ošabnim mladeničem.

Zdravnik se je tresel od gneva.

„Če sem storil kaj hudega, želim popraviti. Priporočam pa vam, da se za bolnika zavzamete!“ je še dodal Matija.

„To bo moja zadeva, kakor je vaša v tem trenutku lopata!“ ga je zbedel.

Zvečer so Matijo odpustili z dela.

Tako globoko potrtega in ponižanega se že dolgo ni čutil. Bolelo ga je do dna duše, da je naletel na tako nerazumevanje. Samo malo dobrote je hotel storiti svojemu bližnjemu, sočloveku. Kako bi mogel iti mimo trpečega in mu odreči pomoč, ki mu jo lahko stori? Brez srca so nekateri ljudje! Lepše bi bilo na svetu, ko bi bili vsaj malo drugačni.

Zatekel se je k prijatelju, duhovniku, ter mu potožil grenko resnico. Povabil ga je v svojo misijonsko sobico, kjer bi bil lažji razgovor.

„Dragi doktor! Vsaka senčna stran ima tudi svojo sončno. Si videl, kako čisto je sonce, ko premaga črne viharne oblake?“

Zazrl se je za trenutek na vrt, kjer je bilo v poletnem jutru vse sveže in kipeče.

„Ko sem zvedel, kje si in kaj delaš, sem mislil nate. Moje misli so te priklicale...“

Spet je umoknil in se odločal.

„Vidim, da te tam nočejo, a ne vedo, koga odrivajo. A mi bi te želeli imeti v naših vrstah. Kako prav bi nam prišel! Rekel si, da je tvoj poklic služba ljudem, potrebnim, trpečim ljudem. Jaz bi dodal, da je lahko en del tudi služba Bogu, saj si največ ob tistih, ki jih prav On preizkuša s poslano kupo grenkobe.“

„Imaš prav! Tudi Bog je povsod v sredi. Brez njega ni prave dobrote!“

„Poslušaj! Ali ne bi hotel priti k nam? Mnogi čakajo nate, čeprav te ne poznajo. Bog čaka tvojih dobrih del med reveži. Oni bi te potrebovali.“

Matijeve oči so ob teh besedah vdano obvisle na trnjevi kroni Kristusa na steni. Čutil je Njegovo trpljenje in ponižanje.

Bolečino človeka, ki je bil božji Sin. Razumel je pa tudi rahel klic, ki ga je vabil za besedami misijonarja.

V njem se je prebujal tisti Njegov glas, ki ga je bil ujel med pšenico v Pliberku.

Je prišla ura, ko naj začnem plačevati svoj dolg — — se je vprašal.

„Na to bom mislil. Ne morem ti takoj odgovoriti,“ je odvrnil Matija. „Presoditi moram svojo sposobnost in vrednost. Zato pa rabim mir in zbranost.“

„Veseli me ta tvoj odgovor!“ je duhovnik mirno potrdil njegov predlog. „Ko se boš odločil, pridi! Oba te bova čakala. Jaz in On!“

Čez štiri mesece je zdravnik Matija odhajal v misijone. Prepričan je bil, da je dobro premislil in se trezno odločil. On sam mu je bil rešil življenje. Zato ga je zdaj daroval spet Njemu, da mu odplača svoj dolg.

VI

PETINDVAJSET let je preteklo. V daljni Kitajski so se leta vrtela kakor kjerkoli drugje na zemlji. Pomladi so prinašale cvetje, jeseni svoje plodove in zime so z burjami gospodovale v deželi.

Komaj je prva še bleda zarja žarela na nebu, je Matija drvel z vozilom v svežem poletnem jutru proti letališču. Osivel je bil, obraz šestdesetletnika je bil samo rahlo razbrazdan, drugače pa je dihala iz njega svežost in nekdanja dobrotta, ki človeka prevzame že ob prvem srečanju. Žive oči so gorele izpod košatih obrvi.

Če so prestrašeni ptiči prečkali cesto tik pred vozilom, je rahlo zavrl, da jih ne bi zadelo, se rahlo nasmehnil in jim zašepetal: „Čuvajte glavice! Ne morem vas vzeti v bolnišnico!“

To jutro je bil izredno srečen. Posebno dobre volje. Šel je iskat prijatelja Cvetka, nekdanjega poveljnika postojanke za Vrhniko. Vrnil mu je nekdanji obisk, tako se je pošalil v pismu.

Po tolikih letih bo srečal domačega človeka... Prijatelja. Skoraj brata! Bil je to izreden praznik zanj.

Cvetko ga je ob snidenju samo gledal; roko mu je pridržal v svoji roki in ni iztislil besede iz sebe. V oči se mu je uprl s svojim pogledom in nato plaho zdrsnil čez lica.

„Se ti zdi, da nisem pravi? Tako me gledaš?“ je Matija pretrgal tišino.

„Saj to! Saj to je tisto! Drugačen se mi zdiš kot si bil,“ je šepetaje stisnil Cvetko iz sebe.

Občutil je nekaj izrednega ob njem v tem trenutku. Kakor bi neka skrivnostna moč žarela iz njegovega lica, oči in glasu.

Zares! Ko bi ne bil to Matija, nekdanji prijatelj, pripognil bi kolena, se spoštljivo priklonil pred njim in mu pobožno poljubil roko.

Prevzel ga je globok pobožen občutek, da se je on, nevredden, srečal s svetnikom.

Vozila sta se po vijugasti cesti med zelenimi griči: bujno tropsko zelenje se je obraščalo ob njej, nepoznano drevje je pokrivalo vzpetine. Na večih krajih so padali slapovi kristalne vode, ki se je razbijala ob padcu in pršela v beli meglici. Na sivem obzorju pa so štrleli v temno nebo zasneženi vrhovi gora.

Znotraj šipe spredaj je visel rožni venec z lesenim križem in se pozibaval med vožnjo, kakor se ziblje naše življenje na oceanu večnosti.

„Nisem te docela razumel, kako da si prišel na obisk,“ je začel Matija. Kajti Cvetko je bolj požiral lepoto okolice kakor govoril.

„Poslali so me službeno na Japonsko. Izkoristil sem bližino, da te vidim. Po tolikih letih!“ je Cvetko pojasnil.

„Prinesel si prekrasen dan. Tudi meni! Kotiko sreče prihaja s tabo! Veš, kaj to pomeni zame po tolikem času?“ se je smehljaj Matija.

„Kako lepa pokrajina! Jaz sem pa mislil, da bom prišel v puščavo.“

„Formoza je majhna, toda lepa. Zdaj greva v Zmajevo brezno. Tako je ime kraju, kjer je moja postojanka.“

„Glej, po tolikem času ti vračam obisk! Se spominjaš tistega večera tam v mojem bunkerju?“

„Natančno! Ne boš uganil, zakaj!“ ga je pogledal postrani in s prstom pokazal tja proti dolgemu zavihu z modrim morjem in z živim zelenjem zaraščeno obalo.

„Morda, ker so nas tedaj nepričakovano napadli.“

„Ne Cvetko! Se spomniš nekega ranjenega partizana iz Trsta, ki je obupno prosil, naj ga ne ubijemo?“

„Je bilo nekaj takega,“ je Cvetko pritrdil, a spomin nanj mu ni bil prijeten. Predramila se mu je spet vest, kajti trohico je manjkalo, da ga ni ukazal pospraviti.

„Tisti človek se je pisal štefan Pivko. Ko je ozdravel, je odšel v Trst, ob prevratu rešil skupino naših pripornikov, pobegnil v Italijo in zdaj živi v Avstraliji. Ne vem, kako je zvedel zame. Presenetil me je obisk nekoga, ki mi je prinesel njegovo pismo s sliko in lep prispevek za reveže, da bi se mi oddolžil za svojo tedanjo rešitev.“

„Je verjeti? Takrat pa nas je sekal s strojnico!“ je poudarjal Cvetko.

„V vsakem, tudi slabem človeku, je trohica dobrega! Včasih spi skrita prav kje na dnu. Saj je Bog stvarnik vseh ljudi!“ je Matija pristavil.

„Kako plačujemo vsak svoj dolg! Nikdar ne bomo vsega poravnali!“ je Cvetko ugotavljal.

Matija pa se je spomnil samega sebe.

„Zdaj bova pa kmalu na cilju,“ se je oglasil Matija, ko so se prikazala prva bivališča mesteca. „Samo na drugo stran morava priti.“

Ustavil je na križišču. Tedaj se je nekaj izsušenih črnolasih postav pognalo bosih proti vozilu. Skozi odprto okno so iztegovali suhe roke po Matiji, se ga dotikali, božali in se sklanjali k njemu. Vsi so kričali iste besede.

„Kaj ti hočejo?“ je pobaral malo v strahu Cvetko.

„Nič! Nič! Nič hudega!“ ga je pomirjal. „Spoznali so me. Vse se me hoče dotikati, kakor bi bil čarovnik!“

„Zakaj? Kaj želijo?“

Cvetko je videl, da so prihajali vedno novi in oblegali vozilo od vseh strani. Iz svojih košar, nosečih na palicah čez ramo, so zajemali sadje in ribe in mu jih ponujali.

„Vzemite ribo, gospod!“

„Tukaj je sadje, dobri človek!“

Matija se jim je na prijazne ponudbe z lepo besedo zahvaljeval.

„To so tisti, ki se prihajajo zdraviti v bolnišnico. Tu me vse pozna: če me zalotijo z dvignjenimi okni, me ne pustijo naprej. Verjamejo, da jim dotik mojih rok velja zdravje in življenje. Kaj hočeš! Zato se ne vozim rad okrog!“

S težavo je spravil vozilo naprej. Množica je stala na mestu in gledala za njim. Z dvignjenimi rokami ga je pozdravljala. Še bolj kot prej je kričala.

„Kaj kričijo? Kaj toliko vpijejo?“

„Naj živi naš dobronik! Pozdravljen, dober človek!... Tako nekako.“

Cvetko se je povrnil v trenutke današnjega snidenja. Kar je videl, kar je slišal, ga je potrjevalo v njegovi sodbi: bil je ob dobrem človeku. Preproste, nevedne duše se redkokdaj zmotijo!

VII

PRIVOZILA sta na prostorno dvorišče: kakor bi bila prišla v katerikoli kraj zapadnega sveta. Zidana poslopja, košata drevesa za senco, sončne grede z rožami.

Pred vhomom v bolnišnico ga je pričakovala skupina drobnih domačinov. Ko ga je zagledala, so vstali, šli proti njemu

in ga pozdravljali kakor prej oni na cesti. Izmuznil se jim je in peljal Cvetka v svoj hram. Predstavil mu je svojo pomočnico.

„V tem prostoru poteka moj prosti čas. Kar najdeš v njem, ti je na razpolago. Odpri omare: knjige so v njih. Zavrti radio: poslušaj muziko. Oprosti, pustil te bom samega. Moral bom iti, da potolažim ljudi, ki me čakajo. Čez uro ali dve sem nazaj! Odpočij se!“ mu je prijazno ponudil del svojega bivališča.

Namignil je še pomočnici, naj jima postreže. Ta je brž prinesla v dveh lončenih lončkih pijačo, ker je bil dan vroč.

„Pozdravljen in dobrodošel!“ je dvignil Matija svoj lonček. „Dobro te bo pokrepčala ta zeliščna tekočina. Pijva!“

Trčila sta, kakor nekoč na postojanki.

„Pozdravljen, prijatelj!“ je odgovoril Cvetko.

Nato je že ostal sam. Le pomočnica je še prišla z novim okrepčilom in ga nagovorila v dobri nemščini. Prižgala je radio ter mu pokazala polico s slovenskimi in nemškimi ploščami.

„Gotovo jih poznate! Izberite, če ste prijatelj lepe muzike!“

Pozno popoldne se je Matija vrnil.

„Ne boji hud, da sem te pustil samega. Tako je z mano. Moral bi kam oditi, da bi imel mir. Ljudje so neumni! Če me ni doma, čakajo name, dasi sta še druga dva zdravnika na razpolago... Zdaj sem jih pospravil.

„Vesel boji, da imajo tako zaupanje v tebe,“ je ugotavljal Cvetko.

Matija se je le nasmehnil.

„Glej, rekel si mi, da bi rad spoznal bolnišnico. Če si za to, stopiva zdaj malo na vrt med drevje. Vročina že pojema. Potem pa lahko greš z mano na obisk bolnikov. Oblekel si boš belo haljo kakor bi bil zdravnik.“

„Povej mi kaj iz tvojega življenja tu!“ je prosil Cvetko.

„Toliko je bilo vsega, da je težko povedati. Treba je bilo živeti in spoznati ljudi in svet!“ je začel. „Predvsem pa se boriti. To menda veš, da sem bil precej let v celinski Kitajski. Moje življenje je polno samih selitev: začnimo od doma v Ljubljano pod Italijane, nato umik na Koroško, v Tirole in Rim, selitev v Argentino, pot na Kitajsko, meseci v zaporu pod rdečimi, izgon na Formozo. Kaj se ti zdi? Od tu se pa ne umaknem nikamor več, tudi če pridejo še sem.“

„Iz tega bi bila debela knjiga živih zanimivosti!“ je poudaril Cvetko. „Zakaj ne napišeš spominov? Bili bi mnogo vredni!“

„Kje naj vzamem čas? Najhujša borba je ta: za čas. Sem že mislil včasih na to. Pa sem se vselej prepričal, da je delo med ubogimi vrednejše kot pisanje spominov.“

„Kako je bilo v celinski Kitajski?“ je Cvetko pobaral.

„Revno, ne kakor tu. Sem je prihajala pomoč dobrih ljudi iz

vsega sveta, zato je ta bolnišnica med najboljšimi na vsem širokem Vzhodu.“

„Praviš, da so te tam zaprli?“

„Zaprli so nas vse: sestre, brate, misijonarje in mene. Našo postojanko so izropali in zažgali...“

„Kako si se pa še rešil?“

„Poslušaj zgodbo!

Neko jutro se prikaže v mojo celico sam general z dvema stražarjema.

„Tovariš!“ me strogo pokliče. „Ti si zdravnik. Moja žena je noseča in naši zdravniki ji napovedujejo nevarnost pri porodu.“

Kako ji naj pomagam? – vprašam.

„S splavom. Ampak glej! Tvoja glava je na tehtnici!“

Si misliš, da me je hotel ujeti v past? Če bi se protivil, bi me zgrabil zaradi neposlušnosti. Če bi se odločil, bi me obtožil...“

„Kaj si vendar izbral?“ je bil Cvetko radoveden.

„Gledal sem njega in vojaka, ki sta poslušala razgovor. Posvetilo se mi je v glavi. – Tovariš general! Po moji vesti je splav zločin, ker je umor. Moje poslanstvo pa je ohranjati življenje in ga podaljševati. Umor pa je kazniv tudi po državnih zakonih. Če bi umorili dečka, bi ubili bodočega vojaka. Za to bi bila kazen še težja in bi padla na vse: na tiste, ki za splav nago-varjajo, z njim soglašajo in ga storijo...“

„Bistro si ga pritisnil ob zid!“ je soglašal Cvetko.

„Vojaka sta me gledala začudeno. Veliko si upaš, sta si mislila.“

„Kaj je pa storil general?“

„Pustil me je in odšel.“

„In ti?“

„Čez mesece se je ponovil isti obisk.“

„Kaj je spet hotel?“

„Moja žena je v porodnišnici!“ je rekel. „Pridi, da ji boš pomagal. Zdravniki se bojijo zanjo. Če se ji kaj ponesreči, izgineš tudi ti!“

„Storil bom, kar morem po vesti in z znanjem, sem mu obljubil. In rodila je sinčka. Bilo je vse v redu!“

„In si bil takoj rešen!“

„Ne! Spet me je vrgel v zapor. Šele čez dober teden je spet prišel in mi sporočil prostost. Tedaj pa sem jaz navrgel obresti. Zahteval sem, naj spusti tudi vse ostale iz misijona, ki so še zaprti ali pa tudi jaz ostanem v zaporu. Ustregel je, ampak vrgli so nas takoj čez mejo na Formozo...“

„Imeli so strah pred vami.“

„Bili smo med zadnjimi, ki so nas vrgli iz države. Pravzaprav v svobodo!“

„Kako se ti je lepo posrečilo rešiti tudi svoje sodelavce!“

„Ne bi bil mogel iti sam, njih pa pustiti. Človek mora biti bližnjemu vedno blizu. Blizu je tako: da si v sreči in nesreči z njim!“ je poudaril Matija.

Vrnila sta se na dvorišče. Bolniška sestra ga je iskala in mu zaskrbljeno nekaj razlagala.

„Pridi! Kačji pik...“

Hitro je stopal v bolnišnico, Cvetko za njim. Oblekla sta halje in že je vodil čakajočega bolnika v posebno sobo. Pokazal mu je kačo za kačo v steklenih posodah.

„Protiv vsaki je poseben protistrup. Ta človek se bo rešil, ker je takoj prišel. Prepozni umirajo v grozних bolečinah.“

Bolnik mu je poljubljal roke in ga ni pustil od sebe.

Potem sta obiskala vse sobe. Kjer se je prikazal, povsod so bolniki dvigali roke v pozdrav in izgovarjali tiste besede njihovega neomajnega zaupanja vanj.

„Pozdravljen, dober človek! Naj živi dobrotnik!“

Zdelo se je, da jim je to zaupanje vanj lajšalo telesne bolečine.

Križi so krasili stene. V njih so bolniki počasi spoznavali smisel upanja in vrednost trpljenja.

Pri večerji sta se spomnila še na toliko drobnih stvari, ki so polnile življenje obeh, odkar se nista videla.

„Tako si ostal sam! Nisi nikoli pogrešal družine?“ je vprašal Cvetko.

„Glej, družina bi me danes gotovo ovirala v mojem delu. Tako imam pa proste roke in sem vedno na razpolago samo tistim, ki me potrebujejo. Težko je s srcem služiti dvema gospodoma.“

Malo je pomislil in spet nadaljeval.

„Nekoč, v študentovskih letih, sem rahlo mislil na neko deklco. Bila je sosedova Katica. Prišla je vojna: ona je cvetela na oni strani meje, jaz sem bil na tej. Ko so jo Nemci poklicali v delovno službo, je hotela pribežati čez mejo. Njo in čolnarja, ki je veslal čez Savo, so prerešetal rafali straže...“

Utihiil je v drobni bolečini, ki se je prebudila.

„škoda, da si tako daleč od domačih ljudi! To človeku teži življenje in mu večja domotožje.“

„To sem odvrigel, preden sem se odločil za to službo. Knjige, muzika, pesem – so del domačega sveta. To živi tu v meni... Glej, Cvetko, če bi hotel, bi lahko bil spet doma. Pred leti so me vabili, naj se vrnem, ker da me tudi tam nujno potrebujejo!“

„In kaj si jim odgovoril?“

„Kar po domače, nič nisem pisal, naročil sem odposlanemu, naj jim sporoči, da bi šel prej rajši kamorkoli drugam kot domov, dokler bo tam trajalo tako stanje kot doslej. Sodim, da se ni bistveno nič spremenilo. Če sem nekoč iz teme, ki je grozila, iskal poti v svetlobo, se bom mar zdaj vračal spet v temo? Človek mora biti zvest samemu sebi in izbrani poti, tudi če je težavna in gre navkreber.“

„Tako ravnajo možje, na katere se moreš zanesti. Škoda, da jih današnji svet premore vedno manj!“

„Dragi Cvetko!“ je Matija motril uro. „Pustil te bom spet samega. Postrezi si z vsem, kar želiš. Kakor bi bil doma. Ko te prime spanec, pa leži!“

„Ali te toliko časa ne bo?“

„Čakajo me tri operacije. Čez polnoč bom delal. Tu je dela vedno preveč. Kljub temu greva jutri k morju do ribarnic.“

Lepo sta se pozdravila in Matija je odšel proti bolnišnici, kakor bi šel na večerni sprehod. Vendar z resnostjo v očeh, kajti usoda treh življenj je lebdela v njegovih rokah...

* * *

Naposled je Cvetko odhajal. Hitro so minile ure obiska.

Pred slovesom je še prosil Matijo: „Ali ne bi mogel priti na obisk po Ameriki, kjer je več Slovencev, posebno pa mladih ljudi? Zdaj poslušajo o tebi in te občudujejo. Važno bi bilo, da bi te videli in slišali tebe samega govoriti.“

„Glej, dragi Cvetko! Za mene ve najbolje Bog, ki me je poslal na to delo. Dolžan sem mu bil, pošteno mu plačujem. Če sem kaj vreden, naj On zapiše v svoje zapiske. Zemska hvala je pa zame prazna stvar!“

„Ne gre za hvalo. Bolj, da bi naši mladi videli vrednega človeka, ki je slovenske krvi. Da bi spoznali, da nismo tako revni, ampak da je še kaj klenega med nami,“ je Cvetko vztrajal.

„Če bi pripomogel k veliki duhovni koristi nas vseh ali naše mladine, bi mislil na to. Drugače bi pa težko zapustil za dolgo mojo veliko družino. Navadil sem se je in ona me ima rada...!“

Matija se je poslovil kratko in hitro.

„Povej prijateljem in znancem, da si me našel zvestega Boga, ki je Resnica in Pravica! To želim tudi vsem njim!“

Cvetko pa mu je ob stisku roke ponovil v na hitro priučeni kitajščini: „Pozdravljen, dober človek! Naj živi moj dobrotnik!“

ČAR SLOVENSKEGA PODEŽELJA

POSLUŠAJ, V JASNI, ZLATI POMLADNI DAN ODMEVA...

Poslušaj, v jasni, zlati pomladni dan odmeva:

ščink! Cificuj!

In sonce vsak dan bliže goró in plan ogreva.

Ozirnno bilje v polju tako lepo uspeva,

zgoščuje se in dviga vse više v dan iz dneva!

Le povasuj

pri mladi žitni bilki in jablanovem cvetu,

v gredici pri pojočem, razneženem dekletu,

pri smehu njenih ustnic in dveh zenic lesketu;

ustavi na ozarrah se pri orjočem kmetu

in pomodruj

z njim kakor kmetovavec ter za ročice primi

kot on, zdaj, ko docela je čas slovo dal zimi,

ko da si sam posestnik mlad, se pobrati z njimi,

pod noč na vasi pa kot mož pomožuj z možmi mi!

Potem potuj

s pogledom in željami z valovi vetra, z žarki

nad žiti, brazdami, ne da prazno s preudarki

ukvarjal bi se kakor z življenjskih sil izvarki,

naseli se med zemlje obilnimi podarki

ter si nasuj

krasot teh podeželskih v srce in hrepenenje

in zdravih sil v duha za umirjeno življenje, —

za takšno, ki ni mar mu meščansko bolno mnenje,

da ti bo tuj

obup, ki brizga v bolne ga duše teh dni vrenje!

KRESNI ČAS JE V POLJU...

Kresni čas je v polju in spreminja proge njiv v plamene
mirne, kmetom všeč, – strnene.

Dolgi dan roké iskrene,
da razširi v svojega kraljestva prid večera stene
v noč, ki v njej žaré kresnice
zlato kot zvezdá sestřice,
dreza vanjo vedno dalje in razmika meje njene.

Gospodar na tnalu kleplje lanske srpe za žanjice –
ostro brušene, jeklene.

Kmalu žetev jih zadene,
najsi še ni čas pšenice
z zrelim zrnjem za pod cepec, potlej pa v mlin za potice
in za žgancev polne žlice.
Toda ječmen že pozlatil je resinaste glavice!

Zdrav, krepčilen duh prihaja s pokošanih senožeti
skozi mrak, ki ves se sveti
od kresnic, se brati s kmeti,
v grédah se poljublja z vrtnic odišavljenimi cveti,
da bi bili vredni kneza,
ko se v sveti zakon vpreza,
in obljublja nam še mnogo zdravih, srečnih let živeti.

Kdor v to kmečko polnost dan za dnem telo, duha pogreza,
najsi čuti pot polzeti
po obličju v skrbi vneti
pri naporu, jo prestreza
v svojo voljo z razumevanjem stanu, da ga kot zveza
z njo zedinja, – vanj ne dreza
želo hirave bolezní, ko po mestnih škricih seza! –

NA PLANJAVI SLOVENSKE KRAJINE

Hej, prostranost živo sočna in zelena moja!
Hej, planjava vigrredno cvetoča, zlato sončna!

Hej, širjava rosna, za pogled neskončna
tja do sinjega nebá,
ki se spaja
v koncu kraja
z zemljó brez gorá,
mej mogočnih, ki naj stale bi nekje v daljavi!
Hej, škrjanec, živo žuboreči vir v višavi!
Hej, slovenski prostor pred menoj, posoda soja
vigrednega in željá
v moji duši –
kot na ruši
sij dne brez mejá!
Hej, čez polje, senožeti nedogledna cesta, –
hrepenjenja ter namena mojega nevesta!
In ob tebi vitkorasli jagnedi, – drevesa
(te ravni poseben mik)
tja v daljavo,
kot v višavo
drezala navpik
bi zelena velikanska nojeva peresa,
ki se vsak dih sape z njimi ljubkovati hoče!
A v vaseh po plani nizke, s slamo krite koče,
razvrščene ob kolnik
z okni, vrati,
zađ pa hkrati
hlev, skedenj, seník,
Skoz vasi potoki kot jegulje se vijoče,
v polju, senožetih grive sočnih trav in žit,
čeznje naše govorice zvok sladko razlit,
sluhu mojemu predrag,
ko odmeva
v dan iz dneva
kot spev slavca v zrak!
Oj pokrajina prostrana naša, večno naša,
zdajle mojemu pogledu, srcu sladka paša:
kdo na tebi po krasoti želj si ne spočije,
ves potešen, manj grenak

in obenem
v vzradoščenem
srcu bolj mil, blag?

Kdo na tebi se naravnih čarov ne napije?

Kdo, ko nase nežno ga tvoj pristni kras privije,
ne pozabi poveličevanih tal krasot

raznih tujih deželá
v vsem cvetju

in dehtenju,
ki ga v igred dá?

Kdo v ljubečem srcu s tabo eno se ne čuti?

Kdo v naročju tvoje grude ne želi usnuti?

Kdo za zmerom ne želel bi se spočiti tod
domoljubnega srca

in zjasniti
v tej senc siti

dobi si durá? --

JAZ PA POJDEM V PLODNO POLJE

Jaz pa pojdem v plodno polje
pc usahlo moč in zdravje!

V njem postopim za oralom
s črnim valom

brazde zdrave kmečke volje
ter pokažem vsem stremuhom,

kod za kruhom
pot gre v dela zmagoslavje!

Pa sejalnico napolnim
si s pšenico kakor z zlatom,

v prst razsujem z roko rjavo
zrnje zdravo,

dam slovo vsem smotrom bolnim
ter pokažem vsem sosedom

srečo, – z zgledom
pot odprem jim k njenim vratom!

Pa se zlekнем na ozare
pod neba prostrano streho,
ša si v bilkah odpočijem,
naužijem
zdravih sil se, vse utvare
vetru dam ter brez tegobe
naše dobe
sklenem trajno vez z uteho!

Pa se ves dam soncu, prsti,
bilkam, zarjam in vetrovom
in ves preroben na kmetih
tudi v letih
poznih vzljubim vse po vrsti,
kar je vrednega ljubezni
z mano v zvezni
skupnosti pod sinjim krovom:

Pa bom v njih naravnem krogu
srečen kot nikjer na svetu
ter pobraten s podeželjem
res z veseljem
služil narodu in Bogu!
Tak: ves zdrav kot zemlja s čilo,
plodno silo
rok našel bom sebe v kmetu!

CVETOČA VRTNICA V JESENI

Po vasi v znožju gore z obeh strani potí,
ki se na nizkem klancu v poljé in log prevesi,
navzgor za rahlo krivo
rastočo mejo živo

ter rdečkasto rumenimi sadnimi drevesi,
 tu bliže, tam bolj daleč se kmečki hram beli,
 na vaško pot z obrazom
 in gruntarskim izrazom, –
 saj hlev, skedènj, kozolec in kašča zad stojl.
 Nad lazi gor po bregu pa bakrenijo lesi.
 V njih krepki gozdni rasti
 so bukve v preoblasti.
 A tam pred hišo gruntarja vrtnica cvete
 v zavetju stene – kakor da cvetje zdaj ne mre.
 Kot živ škrlat vsa rdeča
 žari, sladko dehteča
 v krasoti kot cvetela bi v travnovi pomladi,
 in gleda sem na pot čez venoči sadni vrt.
 Skoz svetli molk poldneva
 v zenice mi odseva
 ter nič ne ve, cvetoča v jesenski tej nasladi,
 da v prvi noči, ko bo strupena slana pala
 na nizko, rahlo rjavo,
 na pol uvelo travo,
 ki ni po zadnji košnji več kot za noht pognala,
 in vsak razcvet bo z njeno ledeno roko strt,
 bo tudi milo njeno
 krasoto s slo strupeno
 ledene tanke skorje brezčutno strla smrt
 in ji mladost cvetočo jesenskih dni ukrala...

MLADENIČEVO OBČUTJE OB DEŽJU

Tiho, drobno od neba kapljá,
 ko da sluhu rahlo šepetá.
 Sredi travnovega dneva
 pošumeva
 v molk svetá
 v mrču sivega odseva

in zaspanost razodeva.

Mehka žalost v srcu trepetá.

Poldne – pa ko da se večerí!

Medli soj skoz mokri zrak mezí.

Kraj je za poglede zožen,

tih, otožen,

da boli,

s sluzastim obnebjem složen,

ko da ni radosti zmožen.

Še srce zapira mi oči...

Tih, opajajoč vonj od nekođ

na podstenje je prispel čez plot.

Od zemljaka in soseda

bo, seveda!

Tam je kot

v gredi, kjer cvetè reseda.

Ej, kako v svoj čar zapreda

zdaj me, ko je k meni našel pot!

V meni živ, opojen up budi

na prihodnost, slajšo od strdí,

s sanjano družinsko srečo

s celo gnečo

zlatih dni, –

ko z mladenko z belo pečo,

pri sosedovih živečo,

me naš stari župnik poroči!

Rad na svisli legel bi v senó

in pod streho slamnato teló

zleknil, – ali na otavo,

na ponjavo,

ki jo tko

bilke, srkal njih vonjavo,

roke si dejal pod glavo

in s priprtimi očmi sladkó

s strehe v sluh lovil šepet dežja,
ki nam trda, izsužena tla
s curki tankimi napaja,
žejo kraja
izza zla
suše teši, me osvaja,
se občutkom prilagaja
z nežnim čarom rožnatega sna.

POSLEDNJI SIJAJ NA OZARAH

Poslednji sijaj na ozarah
v podolgastem valu:
na praznih procajnah, košarah,
na kmetu, oralu,
na spenjenih vpreženih konjih,
v srca ogledalu
in v zraku in v vigradnih vonjih.

In tamkaj pod logom na hribom
vesolje se vzpenja
z razžarjenim ščipom, z nagibom
neba, in spočenja
krog mene z rumenim smehljajem
lepoto blestenja,
viseč nad zasenčenim krajem.

Stvari in predmetov bakreni
odsevi zajeti
so v meni v ljubezni iskreni.
Kot eno bi s kmeti
bil v mlačni večerni tihoti,
se čutim s predmeti
povezan v tej kmečki lepoti.

FRANK F. BÜKVIC

KARL HEINZ JAKOBS: DAS GRÜNDE LAND

S tem literarno kritičnim člankom skušam pokazati bravcem v svobodnem svetu, kako se v ljudskih demokracijah posamezni pisatelji, predvsem mlajša generacija, trudijo, da bi se izognili okorelim socrealističnim pravilom, ki jih narekuje in vsiljuje uradna partijska linija. To kar velja za Nemce v NDR (Nemška demokratična republika), velja tudi za druge vzhodno evropske narode, ki morajo živeti v sovjetskem svetu. Črtica, ki jo obravnavam, je literarno politično tem bolj zanimiva, ker izhaja pisatelj iz delavske družine.

Karl-Heinz Jakobs je bil v mladih letih tovarniški delavec, rudar, sluga in zidar. Pozneje je pričel obiskovati večerne kurze, kjer se je pripravljaval najprej za inženirski, potem pa za novinarski poklic, dokler ni predsedal na literaturo. Po življenjepisu sodeč je črtica močno biografška, glavni junak Frank pa nihče drug kot pisatelj sam.

Svet, v katerem odraščata Frank in Liza, je Nemška demokratična republika. Fant in dekle pripadata politično „neobteženi“ povojni generaciji. Po temi in motivih sodeč je Jakobsova črtica tipično socrealistično delo. Gre za obnovo domovine, ki jo je razdejala vojna. Frank je bagerist, torej navaden delavec, Liza študentka filozofije, politična aktivistka in zagovornica nove socialistične družbe. Junaka Jakobsove črtice sta se spoznala in vzljubila na mladinskem socialističnem zborovanju v Rostocku. Liza je med počitnicami v delovni službi, kjer prostovoljno pomaga pri obnovi svoje domovine, in sicer na istem stavbišču, kjer je zaposlen tudi njen fant Frank. Na prvi pogled ima bravec vtis, da gre za navaden socrealističen kliše, kjer razredno zavedna marksistka in članica komunistične mladine poučuje politično omahljivega mladega delavca in ga na kraju pripelje na „edino pravo pot“.

Omenjeni družbeno politični problem tudi tretjerednemu socrealističnemu pisatelju ne bo povzročil nobenih posebnih preglavic. Psihološko mnogo bolj problematično pa je ljubezensko razmerje med obema junakoma. Bravec se nehotе vpraša, če se bosta takšna socrealistično obarvana ljubezen in morebitni poznejši zakon med navadnim delavcem in akademsko naobraženko obnesla (teoretično bi bil takšen zakon ideal marksistične „brezrazredne“ družbe), kajti Liza je kljub vsemu slušatelj filozofske fakultete, ki občuje v akademskih krogih in ki je intelektualno mnogo višje od Franka. Za marksistične pisatelje, tako-

zване „inženirje duš“, ki pišejo shematično po okorelih socrealističnih pravilih in prikazujejo življenje „resnično v svojem revolucionarnem razvoju“, to se pravi, ne kakor je v resnici, temveč kakršno bo po marksističnem idealu v bodočnosti, takšni in podobni večno človeški problemi ne povzročajo nobenih težav, ker se le-ti pisatelji komajda dotaknejo globljih človeških občutkov, duhovnih višin in vseh tistih neznatnih duševnih odtenkov, ki so jedro vsakega velikega dela. Zanje subjektivno in idealno sploh ni odločujoče, važno je le objektivno, kolektivno, revolucionarno, izgradnja novega socialističnega človeka, čigar „pot vodi nezadržno v komunizem“ in ki ga je treba oblikovati po Zdanovih navodilih. In prav teh socrealističnih pravil se Jakobs ne drži. Ljubzensko razmerje med Frankom in Lizo, ki ga moti duhovna neuravnovešenost. Jakobs sploh ne skuša razvozljati. Preden bi se pa poslužil enostavnih in naivnih sredstev marksistične književnosti, se problemu raje izogne. Duhovne razlike med Frankom in Lizo so namreč tako globoke, da jih psihološko noben pisatelj ne bi mogel premostiti. Že različni politični nazori med obema junakoma povzročajo nevarno napetost. Do političnega spora pride vedno zato, ker Liza Franka „aktivistično nadleguje“, kar je zanj neznosno. Liza, ki ima za seboj marksistično politično šolo, je verjetno skušala Franka prevečkrat poučevati in spraviti „na pravo pot“, sicer se nad njenimi besedami, ko sta se plavajoč v reki prepustila njenemu toku, da „se človek samo v vodi lahko prepusti toku“, ne bi vznemiril in si jih drugače razlagal kot ona. Frank ji pove, da mu je njene smešne morale dovolj in da ga njeno večno agitiranje strašno moti, ker se človek (po njenem mnenju) ne sme svobodno prepustiti življenju, temveč mora stati z obema nogama trdno na tleh. Lizo pa moti Frankovo pijančevanje. Eden prvih pogojev (zahtev!) pravega socrealističnega junaka je poleg pozitivnega in optimističnega pogleda na svet njegova trdna neoporečna morala. Marksistični junak sme imeti samo majhne nepomembne slabosti in še teh se mora čimprej znebiti. Slabih socrealističnih junakov sploh ni, lahko so samo dobri, boljši in najboljši. Frank pa dela na stavbišču samo zato, ker si mora zaslužiti denar za vsakdanji kruh, in čeprav sodeluje aktivno pri obnovi svoje domovine, je fant nezadovoljen in išče tolažbo v pijaci.

Kako je lahko delavec v socrealistični državi, kjer gradijo „delavski raj“ in kjer „uživajo“ delovni ljudje že za časa obnove prednosti, o katerih se jim v socialističnih državah lahko samo sanja, nezadovoljen?

Frank „se je že nekaj let selil s stavbišča na stavbišče“ in mislil na pustolovščino, ki bo prišla. Socializem mu je obljubil novo in bogato življenje, kar pa je prišlo, so bile le „ogromne gmote kamenja in veliki kupi peska“, tako da je zaradi monotnega dela duševno povsem otopel. Frank je spočetka veroval v socializem, dokler od te vere ni ostalo drugega kot „voljne dekliške prsi, udarniško odlikovanje in požirek iz steklenice“. Kako je mogoče, da ta mladi delavec ne gleda na svet skozi rdeča optimistična očala? Kje je njegova delavska zavednost? Kako se je kot delavec lahko razočaral v svoji lastni diktaturi proletariata? Od kod njegova sebična malomeščanska miselnost? On je vendar delavec-proletarec in nosilec bodočnosti, ne pa buržuj, ki zasleduje se-

bične interese in jih postavlja pred blaginjo dežele in socialistične skupnosti? Kot delavec Frank v socializem sploh ne bi smel podvomiti, temveč ga priznati kot „edino pravilno in zveličavno družabno obliko, ki bo dokončno odrešila človeštvo; sploh on, ki sodeluje aktivno pri obnovi domovine in je eden izmed najboljših. In prav on gleda na življenje iz svojega osebnega sebičnega kota in se upira marksistično-leninističnim argumentom politično šolane filozofke. Frank je prepričan, da oblast pretirava važnost socialistične izgradnje, zaradi česar je napram Lizi celo sarkastičen. Pripombe: „Jaz sem bagerist, kdo je več“, se ne posluži zato, da bi se ponašal s svojim delavskim poklicem in proletarskim pokolenjem, temveč zato, ker želi potihem zasmehovati partijo, ki pridiga o socialni enakopravnosti in o brezrazredni družbi. S svojo grenko pripombo pa istočasno izpove svojo osebno negotovost, ki je posledica njegove intelektualne neuravnovešenosti do Lize. Samo strah, da zaradi svojih zasmehljivih pripomb ne bi izgubil ljubljenega dekleta, ga odvrne od tega, da se ji ne izpove do kraja.

Subjektivnost izpodrine pri Franku objektivnost, kar prevlada, sta osebnost in čustvenost, psihološki motivi izpodrinejo politične, in čim postanejo subjektivni motivi bistveni dejavniki, postane socialistična družba zanj nepomembna. Ko, recimo, delavci uničijo naravo, da pripravijo prostor za industrijo, postane Frank sentimentalen kot kak reakcionarni kmet. In ko je tudi Liza iz istega razloga sentimentalna, je Frank celo srečen, nakar napetost med zaljubljenecema popusti. Njuna značaja postajata vedno bolj zapletena in problematična. Pri nadaljnjem razvoju obeh junakov se spusti Jakobs celo tako daleč, da ne prikaže samo Franka, temveč tudi Lizo v dekadentni malomeščanski, na kraju celo eksistencialistični luči. Zaradi Lize, v katere marksistično prepričanje doslej čitatelj ni podvomil, Jakobs dokončno razbije vsa okorela sorealistična pravila. Jakobs je preveč realističen, da bi lahko izgradil samo Franka kot značaj, Lizo pa opisal kot tip, zlit iz sorealističnega klišeja. S stališča marksistične filozofije je tudi Liza malomeščansko dekadentna, čeprav je šla skozi vse mogoče tečaje dialektičnega materializma. Čim namreč Frank omeni bodoče stanovanjsko mesto, ki ga bodo zgradili, in stolpnico, v kateri bi rad stanoval, se Liza nenadoma pokaže v sebični malomeščanski luči. Dekle prične sanjariti o stanovanju v najvišjem nadstropju, o balkonu, o dvigalih, o širokih francoskih oknih, o okenskem omrežju iz kovanega železa in, kot poseben privilegij, o oknih z razgledom na reko. Ta jezik razume Frank najbolje. V svojih mislih se celo imenuje „prekletega bedaka“, ki je stanoval v barakah, medtem ko se je ves svet brigal za okna z razgledom na reko. „Ampak zdaj hočem tudi JAZ okna z razgledom na reko,“ si pravi. Odslej se bo tudi zanj pričela velika doba s čistim zrakom in balkoni. Ščasoma bo postal predstojnik prometnega podjetja z velikim trebuhom. „Ko bo Liza filozof, ji bo debeli predstojnik prometnega podjetja zelo pristojal.“ Med pogovorom o stanovanju pozabita na ves pretekli prepir. Jakobsovo poslanstvo v tem primeru je jasno. Jakobs povečuje individualnost in zasebnost, kolektivnost in javnost pa povsem zanemari: nadvse hud prestopek proti pravilom dialektičnega materializma, ki povečuje razen kolektiva samo še mnogo obetajočo socialistično bodočnost. V nasprotju z razkolniškim Jakobsom, ki stre-

mi za umetniško širino in piše neodvisno od marksističnih dogem, ker opisuje svoje značaje od znotraj navzven in se pusti od njih voditi, opisuje marksistični pisatelj svoje junake od zunaj in jih tako dobesedno posiljuje, ker jih idealizira in oblikuje po marksističnih principih. Njegova mera za zadržanje posameznika ni v osebi, temveč zunanaj v vseodrešujoči družbi, o katere oblikah odloča partija. Gre vedno samo za pozitivne in optimistično nastrojene junake, ki jih je ustvarila marksistično-leninistična „partijnost“. Le-ti so predstavniki novega socialističnega življenja in pionirji bodoče komunistične družbe (ali kot jih imenuje Leonid Leonov: „Vrhovi človeštva, s katerih višin lahko vidimo daleč v bodočnost.“) Da ti junaki ne predstavljajo resničnih ljudi, temveč so le idealizirani socrealistični tipi brez krvi, ni treba posebej poudarjati.

Če gledamo na Franka in na Lizo s socrealističnega stališča, sta oba negativna. V resnici sta polna življenja, resnična in plastična. Jakobs se tudi v zgodbo ne vmešava, se izogiba vseh površnih socialističnih čustev in iznakaženih življenjskih nazorov. Njegov jezik je sicer skop in premalo poetičen, kar pa je še vedno stokrat bolje, kot če bi se poslužil realističnega propagandističnega in bombastičnega izražanja. Nasprotno se Jakobs kljub jezikovni skoposti rad posluži simbolističnih vložkov. Ampak Jakobs na žalost pretrga svojo črtico v dva neenaka dela, čeprav preteče časovno med obema deloma komaj slaba ura. Namesto da bi pripovedoval svojo zgodbo retrospektivno in s pomočjo časovnih plasti posegal v preteklost, pripoveduje Jakobs v kronološkem zaporedju, kar ga potem primora, da svoje pripovedovanje prelomi. Jakobs se je verjetno predolgo šolal pri socrealistih, da bi se s svojo črtico dokopal do višje pripovedne tehnike. Toda kot realist neusmiljeno prezira socialistične dogme in prav v tem je njegova pisateljska sila. Ko opazi Frank v oprijemaču pri bagerju bombo in opozori svoje tovariše na nevarnost, ki potem pustijo svoje delo na cedilu in obstanejo šele v varni oddaljenosti pred smrt prinašajočo bombo, pričakuje čitatelj, da je Jakobs gradil svojo zgodbo prav za ta trenutek, da bo postavil svojega junaka na preizkušnjo in ga dokončno rešil za socializem. Frank bi zares lahko tvegala svoje življenje in spustil nevarno bombo nazaj v zemljo, nakar bi jo strokovnjaki lahko razstavili. Pri svojem delu bi tvegala življenje za skupnost in za napredek ter tako postal junak socialističnega dela. V tem primeru bi bil Frank eden izmed neštetihi slabokrvnih in brezbarvnih socrealističnih tipov, kliše Ždanovega sovjetskega junaka, ki jih kar mrgoli v sovjetski literaturi. Toda v odločilnem trenutku, ko doseže Jakobs s svojo zgodbo višek in prelom, se Frank na socialistično skupnost požvižga in izpelje nevarno nalogo, ki si jo je zadal, kot svojo osebno zadevo. Jakobs je življenju preveč blizu in preveč samokritičen, da bi se kot umetnik, ki išče svojo lastno globino, lahko zadovoljil s cenenimi socrealističnimi rešitvami. Frank sicer pomaga pri izgradnji svoje domovine, a je kot proletarec za marksiste popolnoma negativen, čeprav skuša Jakobs nekajkrat nakazati, da je Frank zadnja leta prehodil dolgo pot v pozitivni marksistični smeri in se tako približal socialistični znanstveni miselnosti. Tisti hip namreč, ko se soočuje s smrtonosno bombo, Frank ni več „prekleti bedak in slep ter gluha kot nabiralci gob in borovnic“

kot je nekoč imenoval njega in njegove tovariše delovodja v harški pokrajini, ker se niso spoznali na „zajeze, hidrocentrale in zaježna jezera“. (S stališča dialektičnega marksizma je le-ta delovodja edini pozitivni tip v vsej zgodbi). Takrat, bil je prvič na stavbišču, se je Franku zazdelo nadvse smešno, da bi ob pogledu na neznatno rečico mislil na zaježno jezero (ki ga bodo zgradili), kot je le-to želel delovodja, danes pa je s svojimi duhovnimi očmi zares videl „največjo hidrocentralo v Nemčiji in najnovejše industrijsko-agrarno mesto v vsej svoji novi in globoko pretresljivi lepoti“. Ampak pustolovščine, ki si jo je tako vroče želel in ki bi mu jo moral nuditi socializem, ni bilo. Prah, smodnik in težaško delo na pekočem soncu so sicer pomenili neke vrste pustolovščino in predstavljali nekakšno nevarnost, a ne tega, ker je pričakoval. Tudi to ni bilo pustolovsko, ko so nekoč na mestu odstranili razvaline in v neki kleti izkopali človeške okostnjake. Okostnjaki spominjajo bralca na drugo svetovno vojno in na ameriške bombe. Jakobs pri tem namigava na smrtonosno ameriško bombo, ki jo Frank s svojim bagerjem dvigne iz zemlje in ki naj predstavlja smrt in razdejanje. Bomba zdaj ne predstavlja tistih Američanov, ki so se kot dobri zavezniki v drugi svetovni vojni borili na strani največje socialistične dežele proti fašizmu, temveč pchlepne imperialiste, ki bi radi podjarmili vzhodnonemške demokratične množice ter jih cropali za napredek. Tako kot Frank brez vsakega socialističnega prepričanja pomaga pri obnovi dežele in pri tem misli samo na svoje bodoče stanovanje z balkonom in dvigalom, tako odstrani tudi nevarnost, ko osvobodi svoj bager nevarne bombe in jo posadi nazaj na zemljo. Pri tem ne tvega svojega življenja za socialistično domovino in ljudsko skupnost, temveč ravna iz osebnega nagnjenja, ker je vedel, „da zanj ni bilo druge možnosti“. Ko je poln zavisti mislil na svoje tovariše, ki so s svojim strahopetnim begom „skušali spraviti na varno svoja okna z razgledom na reko“, je Frank najprej tudi sam nameraval pobegniti. Potlej se je spomnil na pustolovščino, ki jo je vsa leta zaman iskal in ki mu jo je zdaj nudila pokrajina. Le-ta pustolovščina pa je bila videti drugače kot tista pred leti. Dežela je bila „nekam potlačena in imela neko nerazumljivo vročico. Bila je bolna. Trpela je zaradi otekline. Dolgo je prenašala bolečino, dolgo skrivala v sebi svojo nenormalnost. Frank jo je zdaj spoznal in jo spravil na dan,“ a da bi nevarnost odstranil, za to je bil preveč strahopeten (ali pa premalo zaveden domoljub). „Jaz bombe ne bom položil na zemljo,“ je mislil in le-to kljub temu, da je videl pred seboj „vso pokrajino z bodočimi obrisi in da so se vsi kraji, ki jih je doslej pomagal spremeniti, nenadoma obrnili zoper njega in tudi že pričeli spreminjati njega samega“...

V zgornjih mislih in tam, kjer vidi Frank pred svojimi duhovnimi očmi „največjo hidrocentralo v Nemčiji in najnovejše industrijsko-agrarno mesto v novi in globoko pretresljivi lepoti“, skuša skleniti Jakobs z uradno partijsko linijo neke vrste kompromis. Kazno je, da se skuša pisatelj oprostiti za svoje razkolništvo.

Frank je spremenil svoje mnenje šele takrat, ko je videl pred seboj na napetih žicah bombo. To je storil šele po dolgem oklevanju in samo zato, ker je vedel, da zanj ni drugega izhoda. Vse, kar je potem storil,

je bilo „v imenu okna z razgledom na reko, v imenu svojega strahu, svojih dvomov in svojega zmagoslavja... da bi še naprej živel“ zase in za Lizo...

Zdaj tudi Liza ni mislila na socializem. Ko je slišala, kaj se je zgodilo s Frankom, niti na okna z razgledom na reko ni pomislila kot Frank, temveč samo trepetala za svojega fanta, čigar življenje je bilo v smrtni nevarnosti. Zdaj več ni bila aktivistka, noben nadležni agitator, temveč le do ušes zaljubljena dekle, ki trepeta za življenje svojega izvoljenca. Toda kako se bo obnesel zakon, če ga bosta Frank in Liza sploh kdaj sklenila, če bo filozofka zadovoljna z navadnim delavcem, četudi bo imel velik trebuh in postal predstojnik prometnega podjetja, to vprašanje pusti Jakobs odprto in tako konča svojo zgodbo kot v pravljici. Tudi tam se najdeta srečni princ in zaljubljena princesa. Kako je potem v njunem zakonu, o tem molčijo tudi pravljice...

Fairfield, oktobra 1975

LEPOSLOVNE NAGRADE DR. IGNACIJA LENČKA

1. DECEMBRA 1974 je SKA razpisala Leposlovno nagrado dr. Ignacija Lenčka v spomin na 10. IV. 1974 v Gradcu umrlega ustanovnega in rednega člana. Iz zapuščine pok. profesorja je namreč njegov brat Lado Lenček CM naklonil SKA v počastitev njene 20-letnice tisoč dolarjev, ki naj se razdele med slovenske izseljenske in zamejske pisatelje za izvirne, še neobjavljene črtice. Pri tem ga je vodila želja, da se piscem tudi nagradi njihovo pisanje (dočim je vse doslej zdomsko pisateljevanje še vedno „zastojkarsko“), revijo Meddobje pa podpre pri iskanju kvalitetne proze. Vse pa v spomin na pokojnega velikega podpornika SKA.

Slog ni bil predpisan, tekst pa mora ustrezati čl. 3 Pravil SKA, ki določa, da je nje idejni temelj „naravni etični zakon, potrjen in izpopolnjen po krščanskem svetovnem nazoru“. Sodeluje lahko samo pisec, ki „živi stalno v zamejstvu ali zdomstvu“. Ocenjevalno komisijo sestavljajo: dr. V. Brumen, dr. T. Debeljak, L. Lenček CM, prof. K. Rakovec in urednik F. Papež. „Če kakšen član komisije sodeluje tudi pri natečaju, izgubi pravico do glasovanja“. Rokopisi morajo biti opremljeni s psevdonimi, v kuverti pa mora biti pravo ime. Itd...

Nagrad je bilo sedem: I. - 300 dol., II. - 200 dol., III. - 150 dol., IV., V. in VI.: po 100 dol, in VII. - 50 dol. Komisija tudi lahko ne podeli kakšne nagrade, če ne ustreza merilu kakovosti. Z eventualnim tako nerazdeljenim denarjem razpolaga uredništvo Meddobja v dogovoru z darovalcem L. Lenčkom.

Zdi se nam, da utegne biti zanimivo, kakšen je bil rezultat tega razpisa, in če pomeni uspeh ali neuspeh z ozirom na glavni namen natečaja: dobiti kakovostne pripovedne leposlovne stvaritve.

1. dec. 1975 - eno leto po razpisu - je bil objavljen v Glasu SKA (XXII. str. 10-11) izid natečaja. Prišlo je samo pet rokopisov za sedem nagrad. Poslali so: Peter Obad: Ignatius Summercall, 2. Peter Domit: Buenos Aires 22, 3. N. N.: Zemlja umira, 4. N. N.: V ognju groze plapolam, 5. Antigonu 75: Demostenes in njegova žena.

Rezultat: I. in II. nagrado ni razsodišče priznalo nikomur. III. nagrado črtici Ignatius Summercall, ki ji je pisec Vladimir Kos. IV. nagrado za reportažo Buenos Aires 22, pisec Anton Miserit. V. in VI. nista bili podeljeni. VII. pa je dobila črtica Zemlja umira, pisec Jože Krivec. Rokopisi 4. in 5. so bili dani uredniku revije, da jih tiska in nagradi po uvidevnosti, kakor tudi, da skupaj z darovalcem razpolaga z nerazdeljenim volilom.

Ker so danes že vse te stvari tiskane, jih lahko označimo, ne da bi hoteli kaj posegati v upravičenost ali neupravičenost razporeditve nagrad. Oznaka dela izraža samo moje osebno mnenje - danes, ne

morda v času komisijskega posvetovanja. In zato tudi ne izdaja posve-
tovalne tajnosti. V. Kosova „indijanerica“ Ignatius Sum-
mercall iz daljnega koloradskega Divjega zahoda iz časa iskalcev
zlata je zanimiva iz več razlogov: je druga proza tega odličnega
pesnika, kajti leto poprej nas je presenetil v Meddobju s črtno U s o d i n
z a p l e t l j a j (M d X I V , 1-2). Čudili smo se pripovednemu slogu in
opisovalni moči tega lirika, o katerem nismo niti slutili, da tiči v njem
dinamičen in polnokrven pripovednik. Kako spretno je povezal japonsko
okolje z uvodom v pripovedovanje kot v dogodke iz Ene in tisoč noči
z zgodbo slovenskega zlatokopa Antona Smerkolja! In zdaj je tu –
nadaljevanje te zgodbe v najstarejšem sinu Nacetu Smerkolju (M D
X V , 1-2, str. 83-103). Ignatius Summercall: prava napeta
in razgibana cowbojska avantura med samimi poboji, tveganostmi in
zmagami in smrtmi ... celo z dinamično eksplozijo... Močni baročno
barviti prizori ... kakor jih poznamo iz ameriških filmov, tako da te
zmaguje sum, da je vzeto – po zgodbi iz kina, kajti vemó, da pisatelj
v koloradskih pečinah nikdar ni bil... Spovrača se ti v spomin Karl
May, in se ti čudno zdi, da je v to cowbojsko zgodbo vmešan Slove-
nec. In prav ta slovenska pričujočnost je Kosova novost in naš zdom-
ski prispevek k ameriški internacionalni indijanerici. Morda je ta po-
ceni ameriška snov zmotila koga, da je črtica dobila le 3. nagrado,
ko po polnokrvenem opisu, nazornosti ter napetosti spada med snovno
nenavadna in slogovno močna slovenska pisateljska dejanja.

Mizeritova časnikarska reportaža Buenos Aires 22 (M D
X V , zv. 1-2) ni sicer kaj posebnega, toda pomembna za našo zdomsko
prozo: zopet enkrat smo postavljeni v literaturi na buenosaireška tla,
v naše imigracijsko okolje. Že so se spraševali v Evropi, ali živimo
tu samo iz domotožja in ne vidimo ničesar v tukajšnjem okolju, da bi
odkrili Argentino našim matičnim Slovincem. Tu imamo izvirno re-
portažo enega dne slovenskega časnikarja, kot jo je doživel na avto-
busni vožnji od San Telma – od slovenske tiskarne – do svojega sta-
novanja. Portenski opis v stilu – Od Litije do Čateža –, Pa se nam
odkrije tukajšnje življenje, celo s politično-religiozno problematiko
naših dni. Slog je sicer reportažen, toda snov je zopet izvirna in za
zamejsko Slovenijo – kakor tudi matično – novost in privlačnost. Pa še
to: odkril se nam je nov piščič človek, katerega ta literarni prvenec
ni slab!

In 7. nagrada Zemlja umira (M d X V , 3-4, 197-211) znanega
haloškega pisatelja Jožeta Kr iv c a. Ta novela je predelana iz felj-
tona o vnukovem obisku v domovini, ki pa je zdaj dobil poudarek v
drugem, dodanem delu: oče pride obiskat sina v Ameriko, pa ne
vzdrži. Vse ga vleče domov, kjer zemlja umira... Vabi vnuka v do-
movino... toda tega je že prevzel veliki svet... Novi rod je že izko-
reninjen... in oče se vrne domov umret kot zadnji svojega rodu na
svoji zemlji. Malo koledarski, sicer meškovski motiv, toda smiselno že
antimeškovski: sentimentalizem je premagan s pogumom svetovljanskih
Slovincem, ko slovenska narodna zavest ostaja živa v okvirju – Slove-
nija v svetu...

Za marsikoga bi morda bila bolj zanimiva dva druga doneska, ki sta
bila poslana, pa nenagrajena, toda takoj nato – tiskana v reviji, za
katero sta bila namenjena. To je nekakšen odlomek večje kompozicije
Milene Merlak - Detelove o Demostenu in njegovi
ženi (M d X V , 3-4, 249), ki je bolj poizkus v draperiji antičnega
sveta naznačiti sodoben problem v aristokratskem režimu najetega
slavnega govornika, ki mu hipoma odpove govornica, ter njegove žene,

ki simpatizira s proletarskim razredom. Ob odsotnosti zgodovinske plastičnosti je ostala bolj „risba s kredo...“ Nedovršen poizkus.

Drugačen pa je donesek Leva Detele V ognju groze plapolam. Cel žaromet besed, figur, globokih misli, pa nerazumljivih simbolov, bolj alegorij, spreletavanja podob in položajev. So cele strani duhovitih esejističnih prijemov Balantičeve poezije, pa spet tragike pobitih domobrancev... Vsa stvaritev je kot podoba iz vročnice mrzlice ustvarjajočega duha... je nova Podbevškova odbijajoča se žoga, ki „skače po ploskvi v neskončnost...“ Avtor je to pesnitev imenoval „oratorij za zanamce“, in morebiti je res pisana za zanamce, kajti mi jo jemljemo le kot od prisodob iskrečo se raketo, ki nas oslepi z ognjenimi podrobnostmi, ki pa nato padajo kot – ogorek v pepel... Resnično: konec je veličastna himnična vizija Balantičevega zmagoslavja in zmagoslavja nad tirani in pokoli... duhovno „srečanje z njegovimi pesmimi“, toda – nagrade oficijelno ni dobil.

Tako se je končal prvi natečaj s pol-uspehom: od 7 nagrad so bile podeljene le tri.

Drugi natečaj za leto 1976.

Po razpisu prvega natečaja o nerazdeljenih zneskih določata urednik Meddobja in darovalec nagrade. Nagradila sta po svoji uvidenosti sicer nenagrajena prispevka prvega natečaja in razpisala za skupni znesek 600 dol. II. natečaj Leposlovne nagrade dr. Ignacija Lenčka za leto 1976. Tokrat: pet nagrad v naslednji kategoriji: I. nagrada – 200 dol., II. – 150 dol., III. in IV. po 100 dol. in V. – 50 dol.

Po enem letu je prišlo na SKA 15 spisov za teh pet nagrad. Gotovo velik odziv v primeru s prejšnjim letom. Zanimiva je tudi problematika, ki jo obdelujejo, in seveda tudi slogi in vrednosti.

Snov poslanih spisov vsebuje najrazličnejše teme, zanimivo je, da nobeno delo ne obravnava življenja izpred druge svetovne vojne, noben spis ne sega v področje domačijskega realizma, o katerem se tako zatrdno misli, da je privilegij zdomskega leposlovja. Komaj kdaj prisveti kakšen spomin na mladost o življenju v stari domovini iz poznejšega izseljenstva, nikdar pa ne kot motiv sam zase, brez zveze s sodobnostjo.

Najdlje nazaj sega zgodba „Sobotina Murskega“, ki že v naslovu samem pove datum dogajanja: 22 junij 1941 ali zadnji dan v življenju Franca ščapa (st. 63). Je to realistična, celo naturalistična podoba prekmurskega kraja, s proščenjem in sejmom. Hitlerjanca ščapa ta dan zapusti deklet, „komunisti“ mu rekvirirajo motorno kolo, da mora peš nazaj v noči, po poti se mu pridruži Grbač, kateremu je bil zapeljal deklet, na videz se pobotata in gresta skupaj kopat v gozd dragocenosti, ki so jih zakopali pobegli židje. Ščap je že do kolen izkopal jamo, ko v hipu Grbač naščuva nanj svojega velikega psa, ki besen skoči ščapu za vrat, mu ga pregrizne in loka njegovo kri... Prvi komunistični umor iz osebne maščevalnosti. Izredno močna, dinamična demonska podoba, ki te vsega prevzame, toda – psihološko pa ni dovolj utemeljen ta romantično-naturalistični „deus ex machina“...

V čas druge svetovne vojne posega črtica Tam, kjer se žarki lomijo, ki jo je napisal psevdonim „Peter O. Bark“ (8 str.). Ni ta snov vzeta iz vojnih dogodkov na Slovenskem, temveč iz ameriško-japonskega spopada bojne mornarice na daljnem Pacifiku v l. 1944. Je to do podrobnosti opisana vojna strategija, skrajna napetost, to-

povski ogenj, in sunek ob zadetku japonskega torpeda v ameriško ladjo Shark. Ladja se potopi in v vodi plavajoči poveljnik se reši – v japonski čoln, v katerem se z zadnjimi močmi brani vojak pred morskim psom. Ko se vkrca vanj, Japonec že umira. Križec na vratu pove, da je kristjan. Amerikanec ga pokriža in ga s pobožnostjo pokoplje v morje. Po napornem iskanju rešijo Amerikanci poveljnika, tega – sina nam že znanega Ignacija Summercalla, in vnuka zlatosledca Ivana Smerkolja... Dinamična borba z elementi vojne in morja na Pacifiku je opisana že z močnejšimi podobami kot svoječasna cowboyska indijanarica...

Iz časa l. 1947 je vzeta pol v slovenščini pol v angleščini napisana zgodba iz begunskega taborišča v Lienzu oz. Spittalu, kjer so strpane najrazličnejše narodne skupine. Pseudonim „Lyn n 587“ obravnava (str. 21) problem poljskega zakona Jadwige in Mareka Polanskega pod naslovom Vreča živil. Idealna ljubezen, v kateri je bil ženi mož vedno prvi in je vse žrtvovala zanj in njegovo umetnost, tudi njegovo bolezen (jetiko) je prenašala vdano, taboriščno pomanjkanje udobja in hrane. Angleški častniki so Jadwigi začeli dvoriti in jo celo vabiti na izlete in ji obljubljeni živila. Ni še hotela iti z njimi na izlet, toda – mož jo je poslal... Z izleta je prinesla veliko vrečo jedil – pa krizo zakona. Močna psihološka črtica je nazorno pisana, toda – z neprevedeno angleško konverzациjo, že plod ameriškega slovensko-angleškega dvojezičnega sožitja... Črtica bi ne izgubila na neposredni svežosti, ko bi se pod črto angleški tekst prevajal, kar bo vsekakor nujno potrebno za angleščine nevedče bravce.

To so motivi iz domovine, vojnega območja in taborišč.

Dva prispevka opisujeta motive iz – zamejstva. Skromen potopis (9 str.) Vrnitev domov (pseudonim Mokvič) opisuje pot s sv. Višarij preko Trbiža do Trsta z vlakom. Med njo obuja pisec spomine na prosvetno delo – predvsem v pevskih nastopih – in na ljudi, ki so držali pevsko zborovsko kulturo med fašistično dobo, pa na profesorje, potem na slovensko radijsko postajo v Trstu in na razmere v njej, na Trst itd. Vmes pa omenja še posledice zadnjega potresa v Benečiji in Goriški, ki so vidne ob železniški progi... Skromen donesek tudi po vrednosti, toda – iz sodobnega zamejstva.

Tam se tudi godi pseudonima „Igniculus-a“ črtica Tostran doline (17 str.). Prof. Simonič opisuje razmere slovenskih študentov na Tržaški slovenski gimnaziji in problem šolstva na sploh v tej narodno mešani pokrajini. Zadeva se ob slovenske kulturne probleme, ki se vsi sučejo okrog svobode. Živ je še problem partizanstva, ki na Tržaškem dobiva svojstven odraz, ko delo emigrantskih profesorjev označuje kot – „zavajanje otrok naših borcev v ideologijo emigrantov“... Debata o svobodi je poudarjena s simbolom Birmanskega gozda, o katerem je v domovini prepovedano sploh kaj govoriti, ki ga ni in ne sme biti, čeprav je vsem garantirana svoboda... Ta problem se prepleta v črtici, ki je idejno aktualna predvsem za današnji tržaški čas. Nekakšen „zdomec v zamejstvu“ je pisec te sveže kraške črtice. Morda je pogum še večja vrednota kot artizem v njej, vsekakor pa je žgoča problematika svobode in najboljši odgovor na šolsko nalogo, kakor jo piše življenje samo...

Tako se predstavlja zamejstvo v natečaju.

In z domstvo?

Pseudonim „Dušan Štefan Sobočan“ je predložil novelo Svaka (str. 69), v kateri na dramski način opisuje staronaseljence v zvezi z novonaselenci. Begunec Prekmurec Škaf dobi v avstrijskem taborišču

sponzorstvo svaka Malavašiča in pride v Združene države. Svak je bil bogat gostilničar, ki si je pridobil bogastvo nepostavno v času prepo-vede prodaje alkoholnih pijač. Ima hčer Manko iz prvega zakona in to zdaj hoče oddati svaku. Ta raje gre stran od svaka, kot da bi se izneveril nevesti doma. Toda ta se naveliča čakati nanj in se poroči. Škaf se sedaj iz trme takoj odloči – za bogastvo z Manko in se oženi.

In potem gre karijera novega naseljenca do še večjega bogastva, do lastne jahte, bogati ob bencinu – na videz, v resnici pa s tihotapljenjem mamil... Poleg vsega drugega je ta sla po bogastvu povezana s tragedijo v zakonu in z nasprotjem s pravico. Vsekakor realističen in nazorno oblikovan svojski pogled v slovensko staro in novo emigracijo v USA.

Pseudonim „E. C. T.“ – verjetno ženska pisateljica – je napisala v svojski kompoziciji kroniko dogodkov iz svojega življenja, ki ga doživlja in podaja Z glasbeno spremljavo (11 str.). Kadarkoli posluša kako glasbo – ki jo citira strokovno po mojstrih in opusih, se ji obnovi neki dogodek iz domovine v neurejeni kroniki. Zgodba obstaja v izmenjavanju misli s prijateljico, ki je ostala doma. Na eni strani s v o b o d a, na drugi neiskrenost in končno razočaranje. Kakor je kompozicija zanimiva in originalna, je vendarle snov obdelana prechlapno in preopisno.

Pseudonim „V e s e k d o“ je prispeval črtico (21 str.) *Novi plavž*, s podnaslovom, da spada k ciklu „reportaž in črtic iz Črnega Kamnitnika“. Je spet zgodba iz stikov novih vseljencev s starimi predvojnimi v podeželskem industrijskem podjetju v pampi (tovarna cementa), pa tudi z delavci drugih narodov. Opisu pampe in tovarne je pridejana zgodba med italijanskim polirjem in novim vseljencem, kjer se izkaže, da je bil Italijan med revolucijo v Ljubljanski provinci, Slovenec pa domobranec na Turjaku. Iz redkih medsebojnih pogovorov pride na dan, da je bil prav ta Lah tisti, ki je sprožil top na Turjak... kar je izzvalo spopad. Spet povezava novih prišlekov s starimi, domačini in tujci na ozadju velike tovarne in revolucijskega časa – v širokem svetu.

Pseudonim „V r n i t e v“ je napisal božično barvano črtico *Borovci* (str. 10) kot introspektivno zgodbo Mateja Čelešnika, novonaseljenca. Stanujoč v Velikem Buenos Airesu ob reki La Plati živi čas vseljenstva ne toliko v spominih, kolikor spomini oblikujejo njega v novem razdobju in ga vlečejo k borovemu gozdičku v pampski okolici. Spovračajo se mu partizanski in domobranski dogodki v l. 1943... 1944 ter beg čez Ljubelj, taborišče v Vetrinju. Iz tega je svoj čas pobegnul... in zdaj vstaja v njem dvom, ali je storil prav, da je zapustil svoje tovariše in ni delil usode z njimi. Ko tako gre vroč poletni božični večer spet na sprehod v ta borov gaj, ga prime sla, da se povzpne na visok bor kot svoj čas v Rogu – toda nazaj grede mu spodsrsne na redki veji in pade med kamenje in trnje v podnožje. V viziji doživlja, da je z žico prevezan... in preganjan z divjim kričanjem in: „saj to je vendar tisto, kar je čakalo in zorelo v njem in kar ga je spreminjalo v zaznamovanost. Oblila ga je kipeča luč...“ Črtica ni psihološka analiza doživljanja spominov, je neka mistična nujna povezanost z usodnostjo in tovarštvom v dnu duše in sega v večnost. Ob tej globinski slutnji tudi božična prigodnost ne moti. Ji da celo religiozno obarvanost.

Drugi tak spomin je napisal „B e n j a m i n“, z naslovom *Hrepenenje* (12 str.). Tudi je dan v okvir: Peter se je smrtno ponesrečil z avtom in v zadnjem trenutku se mu razodene zgodba njegovega

življenja. Ta pa ni realistična, ampak irealna, skače s predmeta na predmet... tako da ne dojameš smisla in simbola in ne alegorije, čutiš pa, da je v dnu trpek spomin na Dolenjsko in na očeta, ki pa je umrl v tujini. Pisanja sicer vajena roka ni znala približati nam vizionarnih hrepenenj...

„Kranjski Janez“ je prispeval opis tovarniške Stavke (str. 12), pri kateri sodeluje kot sindikalist tudi Slovenec Janez. Ta zgodba je realna, reportažno podana v smislu premaganja „razredne morale“ ter poskusa najti v štrajkih poravnavo v oboje dobro. Štrajk pojmuje kot mezno gibanje, ne politično, dočim oseba sindikalističnega vodje predstavlja politično-revolucionarno smer. Dobra podoba argentinske občasnosti.

S štrajki v zvezi je tudi študija „Rudija Aelseva“ Napis (str. 16), ki pa nikakor ni tako prozorno reportažno stvar kakor „Janezova“. V njegovi zgodbi se ne zgodi ničesar, niti napisa ni, je samo vožnja v kolektivu v fabriko in nazaj, v natrpanem buenos-aireskem omnibusu, ko je živa samo misel. In ta nenehno snuje: gleda okoli sebe, do podrobnosti opisuje prerivanje v njem, pa spet se mu misel plete okrog štrajka v tovarni, ko je dobil nalogo, da napiše na pročelje tovarne izzivač napis Queremos..., katerega pa ni končal. Vseh 14 strani nenehno vibriranje misli okrog tega napisa. Joyceovsko spreletavanje miselnega procesa, ki mu je sam sebi namen in nikamor ne vodi. To ni več realizem, kot smo ga vajeni v socialnih opisih kot „socirealizem“. Slog je izrazito ekspresionističen, surrealističen. Piše npr. takole: „Sedaj leži na blazini spominov iz tistih let, ko je izvajal mladeniško predrznost, trgjal perje jastrebov oblasti, največ pa ga potrgal kokošim lastnega tabora in si oskubljal kanarčke vesti. S tem je sedaj prenapolnjena blazina, v kateri je tudi prišlo veliko osamljenega iz Azijskih preplhov, v kateri je stal kot vetrnice... Tudi kanarčku je kljunček zarjavel...“ (str. 5). V takem slogu gre vse opisovanje misli in preskakovanja iz ene v drugo... večkrat precej banalno – ali namenoma ali iz nepoznanja jezika?: „Njegov gverilski izbruh me je z rafali podrł. Kakor, da bi se delal smrtno ranjenega je pocilal preden je izstrelil besedo, ki me ni zbila, ker je šla skozi eno uho notri in skozi drugo ven; ker mi ni z njo zabasal usta, ker ni šla skozi tilnik; požrto jo bom izločil nanj...“ (str. 4). Kakor je spis neuravnovešen tako jezikovno kakor slogovno in miselno... izraža zanimivo gledanje, predvsem kompozicijsko in slogovno. Nam pa daje slutiti v njem pisateljsko osebnost. Svojtven donesek, ki ni dozorel.

Iz argentinskega podeželja – pampe – pa je spis „Mare“ Čakra (17 str.), V njem nastopajo spet Slovenci v zvezi z Argentinci, s katerimi so vstopili v sorodstvene zveze. Je to pardnevni obisk na zapuščeni „čakri“ daleč nekje v pampi, ki pa je bila nekoč veleposestvo, zdaj pa je zapuščena podeželska „hiša“, komaj vredna redkega obiska iz vsemesta... Toda donesek ni več kot opis takega obiska, vsekakor premalo nazorno opisan, saj pri skrbnem branju ne moremo npr. jasno spoznati sorodstvenih vezi, ki vežejo te obiskovavce med seboj. Kakor je snov nova v našem leposlovju, namreč sožitje novonaseljencev s kreolskim avtohtonskim prebivavstvom, je vendarle premalo plastično postavljena v okolje, da bi spis pomenil pomembnejšo literarno podobo.

Svojevrstno literaturo pa predstavljajo tri sličice, ki jih je poslal „Navčkov“ pod naslovom „Podobe iz socialistične stvarnosti“, to je: treh dogodkov, kako se javlja komunistično gospodarstvo in birokracija v Jugoslaviji pod „ljudsko oblastjo“ pod naslovom Škornji (3), Vest (2) in Socialistično doživetje (14). Prva

taka pripovedna literatura pri nas v zdomstvu, ko bivši komunistični bорец in funkcionar opisuje likvidiranje vaškega mogotca samo zato, ker ima take škornje, ki so všeč partizanu. Tudi beremo, kako se vrši proces izključenja kakšnega člana iz Partije: kakšne silnice igrajo, da pride do procesa, in tako se vrši proces sam. Zanimiva, med nami edinstvena reportaža, toda – bolj dokument kakor pripovedno leposlovje.

In še en donesek je, ki ne spada ne v zamejstvo ne zdomstvo, ki zajame vso emigracijo in še domovino in celo človeštvo, namreč spis „Petra Fevdeka“ Konec pošasti (str. 21). Je to „fantastična povest“, kot pravi podnaslov, ter spada med pravljicne oz. alegorične vizije. Je literarno mčno napisana zgodba o Večno Mladem Voutelju, o Največjem Človeku, s katerim se lahko ponaša človeški rod. Ker je Večno mlad, živi že nekaj stoletij, in ni kazno, da bi ga kdo vrgel z oblasti. Nadaljne opisovanje gre v podajanje podrobnosti v risanju njegovega samsilnega vladanja nad ljudstvom, kakor ga poznamo iz raznih sodobnih diktatur. V enem človeku, podaniku brez imena, le s številčno oznako HZNXH 44.325 pa se nenadoma spočne zavest človečnosti, spozna bistvo slednjega tiranstva, pri starem profesorju izve za smisel svobode in sklene z atentatom ubiti Večno Mladega Voditelja. Tedaj pa se v njem zbudi ljubezen do druge številke HZNXU 82.168. Ta ljubezen dozoreva, že se kličeta s človeškimi imeni Mani in Roža. Mani ji razodene sklep, ubiti tirana na sam praznik Večne Mladosti, in Roža pristane le z drugo metodo: z ljubeznijo. Na Fraznik med največjo parado na Trgu svetovnega bratstva skoči mladi par pred zvonic in kričita vodji, da je laž, kar dela on, in Ljudstvu, naj se upre za resnico... „Resnica vas bo osvobodila!“ Tedaj se Večno Mladi Vodja sesuje v prah in iz Ljudstva se je zaslišal klic veselja osvoboditve.

Kakor tudi je vizija pisana z literarno prakso, je vendar le vsa prispodoba precej preprosta in stereotipična politična alegorija.

* * *

Drugi natečaj je popolnoma uspel, da, zmanjkalo je nagrad. Nagrajenin je bilo samo pet del izmed 15in, kar pa ni rečeno, da bi tudi drugi prispevki ne bili vredni nagrad ali tiska. Zanimiva statistika: snovno obravnavajo ti doneski motive iz življenja izključno po letu 1941 v zamejstvu in v zdomstvu. Celo mednarodni motivi so povezani s Slovenci, poljska zgodba teritorialno s slovenskim taboriščem. Tudi v alegoriji o svetovnem samodržtvu, kakor tudi je pokrajinsko in časovno neomejena, je izrazito slovenski matični problem. Kakor je videti iz tega natečaja, se v slovenskem emigracijskem pripovedništvu ne uveljavlja več domačijski realizem, podedovan iz domovine in ki je svoj visek dosegel v Mauserju, temveč je tudi z njim izumrl; pojavlja se samo še v zvezi s spomini, pa še ti niso idilični, temveč tragični. Globoko v duševnosti izseljencev – pa naj bodo v zdomstvu ali v zamejstvu, je stalno pričujoča smrt desetstisočev v revoluciji, tako da je razmerje do njih najbistvenjša razpoznavna oznaka te književnosti sploh. Ta književnost posega že v sožitje z avtohtonim ljudstvom, ga skuša razumevati in predstavljati našim bravcem. Tako utegne postajati zanimiva tudi za ljudi v domovini, ki jih bolj kot opisovanje stare domovine zanimajo novi kraji, razmerje med starimi in novimi slovenskimi naseljenci, življenje med Neslovenci (štrajki, gavčevstvo, amerikanizacija novega izseljenstva itd.).

Tudi slogovno ima veliko razsežnost: objektivizirajoči naturalistični realizem se ohranja v taboriščih in amerikansko prekmurskih črticah,

novoromantični subjektivizem pa se zaznava v črticah, ki imajo ponavadi realistični okvir, pa prehajajo v čustveni odnos do preteklosti. Toda ta preteklost ima močnejšo metafizično osnovo, kot samo anekdotarno, in je skoraj mistična sooblikovalka tukajšnje usodnosti. Tudi socialna problematika ni podajana „socirealistično“, kot je bila predpisana nekoč v domovini, temveč je reportažna v nasprotnem idejnem smislu, ali pa je samo osnova za psihološko breztendenco beležbo duhovnega zaznavanja kot takega. Vidno je tudi slogovno avantgardistično pisanje, ki kaže resnično v razvoj pripovedništva med „z a n a m c i“ ...

Zirijo so predstavljali isti razsodniki kot pri prejšnjem natečaju, to je: dr. Vinko Brumen, dr. Tine Debeljak, Lado Lenček, prof. Karel Rakovec in urednik Meddobja France Papež. Ti so podali na seji svoje referate. Toda po poročilih o oznaki prispevkov sta nato dva člana razsodišča dr. T. Debeljak in F. Papež izjavila, da sodelujeta pri natečaju in tako po pravih razpisa nimata pravice glasovanja.

Odločali so pri podelitvi nagrad dr. V. Brumen, L. Lenček in K. Rakovec ter ocenili takole: I. nagrado – dol. 200 dobi psevdonim „Igniculus“ za spis Tostran Doline – Vinko Beličič (Trst). II. nagrado 150 dol.: psevdonim „Dušan Štefan Sobočan“ za novelo Svaka – F. Bukvič (U.S.A.). III. nagrado 100 dol.: psevdonim „Vesekdo“ za črtico Novi plavž – Tine Debeljak (Argentina). IV. nagrado 100 dol.: psevdonim „Lynn 587“ za črtico Vreča živil – Ted Kramolec (Kanada) in V. nagrado psevdonim „Vrnitev“ za črtico Borovci – Fr. Papež (Argentina).

Za ostale pa je predlagala komisija, naj urednik Meddobja dobi pogled v psevdonime ter naj stopi s pisci v stik, kako bi tiskali stvaritve v reviji. Večina doneskov je namreč dozorelih za objavo, le da je zmanjkalo nagrad. Tudi v razpisu ni bil določen večji obseg pripovedovanja (le najmanjši), zato so nagrajeno novelo Svaka (69 str. rokopisa) določili, da naj z drugimi črticami omenjenega pisatelja izide knjižno v zbirki, ki naj jo pripravi. S tem se dobi prostor v reviji za objavo drugih prispevkov.

Tudi to je uspeh natečaja: iz njega raste nove knjižne zbirke, kajti že doneska J. Krivca iz prejšnjega natečaja in F. Papeža iz sedanjega sta dopolnili k njižu zbirki, ki sta že pred izidom oz. v tisku. Bukvičeva novela bo v osnovi nove knjižne zbirke novel. Vidno zore v zbirko Kosove prozne stvaritve, ki celo ohranjajo osebe iz istega izseljenskega rodu, pa tudi Debeljakov cikel reportaž iz Črnega Kamnitnika je tako dobil že šesto črtico...

Po vsem tem moramo priznati uspeh temu razpisu leposlovnih nagrad dr. Ignacija Lenčka pri SKA za l. 1975 in 1976. Da pa poročamo danes o pomenu teh nagrad, je povod tudi zato, da naj bi ji sledile – druge. Dejstvo, da je tekmovalo v pisanju pripovednega leposlovja dva deset pisateljev v zamejstvu in zdomstvu, je gotovo zgovoren dokaz, da so tu ljudje, ki imajo v sebi stvariteljsko voljo, da pa jim je treba dati – vzpodbud in možnosti nastopanja in jih nagrajati. Prav ta podatek je zelo umesten in vreden poudarka. Vse doslej je pisanje v zdomstvu – „zastonjkarstvo“ – gotovo pri večini. Toda v domovini se nenehno poudarja, da zdomski kulturni delavci žive od „obilnega denarja, ki prihaja iz ameriških fondov“. To je pisal Čuček v znanih svojih famoznih podlistkih, to za njim ponavlja Miran Ogrin v Slovenskem koledarju 76 (Izseljenskem): „Mnogi emigranti žive izključno (ali pretežno) od honorarjev: denarne podpore prihajajo od bogatih emigrantskih krogov iz Združenih držav“. (Str. 233). Kakšna

neresnica! Če pride kakšna podpora od koderkoli, prihaja izdajateljem za izdajanje tiska, ne pa pisateljem. Toda tudi pisatelji naj bodo vredni svojega plačila!

Ta poudarek je bil eden glavnih namenov tega natečaja.

Pa tudi vzbuditi nove pisatelje, nov naraščaj. Prvi natečaj je nagradil prvenec Tonetu Mizeritu. Drugi sicer ni podelil nagrade prvencu, pač pa jih je vzpodbudil, da so poslali na natečaj tudi ljudje, ki so se rodili že v zdomstvu. Ne vedel bi tega – ker nisem imel na vpogled psevdonimov – pač pa se je eden razodel v prvi številki nove akademske revije v Buenos Airesu: Druga vrsta (okt. 1977). Naš psevdonim „Rudi Aelsev“, pisec Napisa, ki je zdaj s pravim imenom nastopil v tej reviji. Je to študent slikarske akademije, Marjan Adamič, tukaj rojeni mladenič, sorodnik ameriškemu izseljenskem pisatelju Luisu Adamiču. Morda bi na ta način s takimi natečaji še marsikoga najmlajših privabili k slovenskemu umetnostnemu ustvarjanju? Ne samo k leposlovju, pripovedništvu in pesništvu, tudi slikarstvu, dramatiki itd.? Treba je pomladiti naše kulturno ustvarjanje v zdomstvu in zamejstvu.

In zato to naše poročilo. In z njim naš klic:

„Jščemo – mecenov!“